

LASTENSUOJELUN AVOHUOLTO

- uhka vai mahdollisuus?

Taina Jauhiainen
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalipolitiikka
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2013

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

TAINA JAUHAINEN: Lastensuojelun avohuolto – uhka vai mahdollisuus
Pro gradu- tutkielma 75 sivua
Sosiaalipolitiikka
Huhtikuu 2013

Tarkastelen tässä tutkimuksessa lastensuojelun avohuollosta käytävää keskustelua Internetin keskustelupalstoilla. Keskustelijat pohtivat kirjoituksissaan omaa suhtautumistaan lastensuojeluun, sen toimintakulttuuriin ja – menetelmiin sekä vertaiskokemusta, joka syntyy dialogisissa vuoropuheluissa keskustelijoiden välillä.

Viime vuosikymmeninä lapsuuden suojelusta on tullut yhä enenevässä määrin yhteiskunnan tulevaisuuden rakentumiseen tähtäävä toimenpide. Lapsuus nähdään tärkeänä elämänvaiheena, jonka tukemisella ja suojelemisella on yhteiskuntaa selvästi eheyttäviä vaikutuksia. Palvelujärjestelmäämme kehitetään jatkuvasti niin, että se pystyy paremmin vastaamaan muuttuvan kansalaisuuden haasteisiin. Myös lastensuojelulakia on täsmennetty vuonna 2008 ja jälleen vuonna 2010. Lakiin tehtyjen muutosten tarkoitus on tehdä lapsuuden suojelusta kaikkien kansalaisten ja viranomaistahojen yhteinen päämäärä.

Tutkimuksessani esiintyvät keskustelut kuvailevat lastensuojelun edessä tunnettavaa suurta hämmennystä. Lastensuojelu näyttäytyy kerätyssä aineistossa ylhäältäohjaavana, määräävänä viranomaistoimintana, jonka vaikutuspiirissä vanhemmat kokevat voimattomuutta ja häpeää. He pelkäävät menettävänsä oikeutensa vanhemmuuteen lastensuojelun tullessa osaksi perheen kasvatustehtävää. Kasvatuskumppanuus lastensuojelussa on aineiston valossa lähes olematonta.

Tutkimus on ominaisuuksiltaan laadullinen ja se on toteutettu kesäkuun 2012 – tammikuun 2013 välisenä aikana Internetissä julkaistusta keskustelupalstamateriaalista poimimalla. Tutkimuksessa on käytetty narratiivista tutkimusmenetelmää, josta käytän myös nimitystä tarinallisuus. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysimenetelmän avulla. Aineisto on paikoitellen hyvin arkaluontoista, jonka vuoksi sen tarkempaa julkaisupaikkaa ei mainita tutkimuksessa. Aineistossa esiintyviä suoria lainauksia on myös joissakin kohdissa muokkailtu tunnistamisen vaikeuttamiseksi.

Asiasanat: lastensuojelu, avohuolto, huostaanotto, perhetyö

Sisällysluettelo

JOHDANTO	1
1. LASTENSUOJELU	4
1.1 Lastensuojelulaki ja sen muutokset	4
1.2 Lastensuojelun keskeiset käsitteet	5
1.3 Avohuolto.....	7
1.4 Avohuollon menetelmiä.....	9
1.5 Lastensuojelun avohuollon laajuus.....	10
1.6 Lastensuojelun kustannuksia.....	13
2. LASTENSUOJELUN TUTKIMUS	15
3. TUTKIMUSMETODI	20
3.1 Tutkimusmetodin valinta ja analyysimenetelmä.....	21
3.2 Tutkimusaineiston esittely ja tutkimusetiikka.....	28
3.3 Aineiston analysointi	30
4. UHKA VAI MAHDOLLISUUS? KERTOMUKSIA LASTENSUOJELUN AVOHUOLLOSTA.....	33
4.1 Uhka, mahdollisuus ja neutraali suhtautuminen.....	34
5. LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON TOIMINTATAVAT AINEISTON KERTOMUKSISSA	42
6. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	58
7. LOPUKSI.....	65
8. LÄHDELUETTELO.....	69

JOHDANTO

Lastensuojeluumme ohjaa vahva ja kokonaisvaltainen lainsäädäntö, jonka keskiössä on lapsi ja lapsuuden suojeluun tähtäävä toiminta. Yhteiskunnan yhteisenä tehtävänä on kasvattaa lapsia osallisuuteen ja kasvun turvaamiseksi lapsuus tulee nähdä merkityksellisenä elämänvaiheena, jolla on pitkäkestoiset jäljet ihmisen koko elämän kannalta.

Lapsuutta on suojeltu Suomessa hyvin varhaisista ajoista lähtien. Jo 1800 – luvun tehdaslait käynnistivät toimet lasten suojelemiseksi (Puonti, Saarnio & Hujala 2004, 3). Kun lapsen elinpiirissä tarvitaan vahvistusta ja tukea lapsen tarpeisiin ja kun lapsen etu ei toteudu toivotulla tavalla, on yhteiskunnalla oikeus ja velvollisuus puuttua lapsen elämään. Lainsäädäntömme lapsuuden suojelemiseksi on ollut olemassa vuodesta 1936 lähtien ja tämän lain pohjalta toimii myös nykyinen, viimeksi vuonna 2013 päivitetty lastensuojelulakimme.

Lastensuojelulain tarkoitus on suojella lasta ja lapsuutta ja sen tulisi tarttua perheen tilanteeseen silloin, kun lapsen kasvu tai kehitys jollain tavalla vaarantuu. Vaarantuminen voi tarkoittaa joko lapsen elinpiiristä tulevaa uhkaa, kuin myös lapsen itsensä aiheuttamaa kehitysriskiä, kuten päihteidenkäyttöä. Lastensuojelulaki on rakennettu niin, että se kattaa lapsuuden 18 ikävuoteen asti, jonka jälkeen tukitoimet voivat jatkua niin kutsuttuna jälkihuoltana siihen saakka, kun nuori täyttää 21 vuotta. Lastensuojelun käytännön tehtävänä on tarjota joko avohuollon tukitoimia, joilla tuetaan lasta tai koko perhettä kotiin annettavina tukimuotoina tai varsinaisena lastensuojeluna, jolloin lapsi on usein sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Lastensuojelulaki on velvoittava laki, johon liittyy ilmoitusvelvollisuus tällaisesta vaarantuneesta kasvusta. Ilmoitusvelvollisuus sitoo kaikkia lasten kanssa toimivia tahoja, myös yksityisiä henkilöitä.

Olen työskennellyt varhaiskasvatuksessa ja lapsuuden suojeluun tähtäävässä ennaltaehkäisevässä työssä yli kymmenen vuoden ajan ja näen lastensuojelullisen tutkimuksen olevan tarpeen. Lastensuojelun toteuttamista voidaan tutkia ja arvioida monista näkökulmista ja itseäni kiinnostavat erityisesti asiakaskunnan kertomukset. Oma tutkimukseni syventyy tarkastelemaan lastensuojelun avohuoltoa perheiden ja erityisesti vanhempien kertomuksissa. Syvennyn tarkastelemaan, miten avohuollon kuvaillaan toteutuvan ja kuinka se on näiden kuvausten valossa tukenut perheitä arjessa ja kasvatustehtävässä. Aiheesta kirjoitetut kertomukset ja aja-

tukset voivat olla joko omakohtaisiin kokemuksiin perustuvia tai muista syistä muodostettuja. Yhteistä niille kaikille on, että ne luovat kuvaa suomalaisen lastensuojelun toimivuudesta, sen toteuttamismenetelmistä ja siitä, millaisia tunteita avun piiriin kuulumisen tuottaa.

Tutkielmani aluksi avaan lastensuojelulakia ja sen toimintatapoja. Koska tutkimukseni painottuu lastensuojelun avohuollon toimintakulttuuriin, syvennyn tarkemmin avohuollon kuvaamiseen. Kerron pääkohdat lastensuojelulaista, sen tärkeimmistä käsitteistä ja siinä tapahtuneista merkittävimmistä muutoksista. Käyn lyhyesti läpi lastensuojelun kustannuksia tarkastelemalla varsinaisten lastensuojelutoimien hintaa suhteessa ennaltaehkäisevän työn kustannuksiin. Esittelen lisäksi muutamia aikaisempia lastensuojelututkimuksia ja perustelen sitä kautta tämän tutkimuksen tarpeellisuutta. Erityisesti keskityn avohuollollisiin toimiin ja niistä tehtyyn tutkimukseen.

Omassa tutkimusosiossani tarkastelen asiakkaiden kertomuksia lastensuojelun avohuollosta. Tutkimusaineistona käytän Internetin keskustelupalstoilta kerättyjä kertomuksia avohuollosta; sen toimivuudesta ja perheiden ajatuksista sitä kohtaan. Aineistoni on narratiivinen, johon hyödynnän toisaalta narratiivista tutkimusmenetelmää ja – analyysiä, toisaalta täydennän tätä sisällönanalyysin keinoin. Tämän tutkimuksen tarkoitus on tulkita erityisesti perheiden kuvauksia lastensuojelun avohuollosta ja sen toiminnasta.

Viime vuosikymmeninä lastensuojelua on tutkittu useissa tutkimuksissa erityisesti sitä toteuttavien viranomaisten näkökulmasta. Toisaalta jonkin verran tutkimuksia on tehty myös lastensuojelun asiakkaille suunnatuin haastatteluin. Tällaista, spontaanista keskustelusta kerättyä aineistoa ei vielä ole lastensuojelun avohuollon tutkimuksessa hyödynnetty. Oma halukkuuteni tämän tutkimuksen toteuttamiseen on ollut olemassa jo useita vuosia. Osittain tämä juontaa omasta henkilökohtaisesta kiinnostuksestani lastensuojelutyötä kohtaan. Toisaalta tutkimukseni taustaan on vaikuttanut vahvasti se, että lastensuojelun avohuollon tutkimus on hajanaista ja tilastoimatonta, eikä siitä ole saatavilla koostettua tietoa. Myös kunnat toteuttavat lastensuojelun avohuoltoa vaihtelevasti, jonka vuoksi tiedon kerääminen on hankalaa.

Itse pohdin tutkimukseni toteuttamisen tapaa monista näkökulmista. Aluksi valitsemani haastattelututkimus olisi ollut perinteinen ja tyypillinen muoto, josta kuitenkin luovuin useista syistä. Ensiksikin siksi, että haastateltavia olisi voinut olla vaikea löytää. Myös alueellisuus

olisi haastattelututkimuksessa korostunut liiaksi tai olisin kenties saanut hyvin suppean aineiston, joka ei olisi palvellut tutkimustani yhtä hyvin. Toisaalta pohdin tutkimuskutsun esittämistä ja tarinapyyntöjen lähettämistä perheille eri kanavien kautta, esimerkiksi lehti-ilmoituksin. Myös tämä tapa olisi saattanut johtaa ylipääsemättömiin haasteisiin, joten luovuin siitä. Eriytyisen toimivaksi menetelmäksi osoittautui keskustelupalstojen kirjoitettu aineisto: se on jo olemassa eikä sido tutkijaa aikataulullisesti, se antaa realistisen ja kaunistelemattoman kuvan asioiden tilasta, sitä on paljon ja siksi sitä on helppo rajata ja sen käyttö antaa mahdollisuuden viedä tutkimusta eteenpäin nopeasti ja tehokkaasti.

Kokonaisuutena tämä tutkimus on pieni kuvaus lastensuojelun avohuollon kertomuksellisesta tilasta tässä ajassa. Se ilmentää omalla tavallaan osallisuuden kuvausta lastensuojelun avohuollon piirissä. Aineisto on rajallinen ja otos verrattain pieni, mutta se edustaa tasapuolisesti koko maata ja erilaisista taustoista tulevia kirjoittajia. Siinä eivät korostu avohuollon osallisuuden johtaneet syyt, eivätkä muutkaan taustatekijät. Tärkeimpänä kaikista, aineisto on syntynyt vuoropuheluna arkielämän keskeltä, eikä sitä ole ohjanneet strukturoidut kysymykset tai tutkijan johdattelut aiheeseen. Tämän aineiston sana on vapaa ja on mielenkiintoista seurata sen matkaa ja katsoa, millaista tietoa se on valmis tuottamaan.

1. LASTENSUOJELU

1.1 Lastensuojelulaki ja sen muutokset

Ensimmäinen suomalainen lastensuojelulaki laadittiin vuonna 1936 ja se uudistettiin perusteellisesti vuonna 1984 (Puonti, Saarnio & Hujala 2004, 3). Lakiin tehtiin vuonna 1990 muutoksia, joilla korostettiin perheen ja lapsen oikeusturvanäkökohtia (Räty 2007, v). Seuraavan kerran lastensuojelulaki uudistettiin vuonna 2007, jolloin lakiin tehtiin suuria periaatteellisia muutoksia kiireellistä sijoitusta, lastensuojeluilmoitusta ja lapsen sijoittamista vankilan perheosastolle yhdessä vanhempansa kanssa koskeviin säännöksiin. Täysin muutettiin kunnan järjestämisvastuuta ja kuntien keskinäistä korvausvastuuta koskevat lain kohdat (emt. v). Tämä, vuonna 2008 varsinaisesti käyttöön otettu laki korvasi täysin vuonna 1984 voimaan tulleen lastensuojelulain. Vuonna 2009 lakia uudistettiin jälleen ja muutoksia tehtiin lähes 40 §:n. Nämä muutokset olivat kuitenkin lähinnä ilmaisullisia tai valiokuntakäsittelyn yhteydessä syntyneitä tarkennuksia (Mahkonen 2010, 29).

Keskeistä näissä lakimuutoksissa on niiden ajallinen sidonnaisuus yhteiskuntaan. Vuoden 1984 laki peilaa selkeästi vuodelta 1936 peräisin olevaa lakia. Tämän jälkeen yhteiskunnassa tapahtui kuitenkin merkittäviä muutoksia lasten ja nuorten elämässä, heidän oireilussaan ja teknologiassa, perherakenteissa, vanhemmuudessa, lastensuojelun ammatillisissa käytännöissä, alueellisella tasolla sekä kansainvälistymisessä ja muussa lainsäädännössä (emt. 28). Lastensuojelulain kokonaisuudistukseen tähtäävä työ aloitettiin 1990-luvulla, ja se saatettiin osittaiseen päätökseen vuonna 2007, kun uusi laki annettiin. Tämän jälkeen lakia on täydennetty ja viimeistelyt säännöllisesti, viimeisin lisäys on astunut voimaan 1.1.2013 ja se koskee asia miehen tai avustajan asemaa lastensuojeluprosessissa. (Mahkonen 2010; L13.4.2007/417.)

Lastensuojelulain tarkoitus on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (L13.4.2007/417, 1 §). Tätä turvaa on mahdollista järjestää lapsi- ja perhekohtaisesti sekä ennaltaehkäisevänä että varsinaisena lastensuojeluna siinä laajuudessa, kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää (emt. 3§, 3a§ ja 11§). Mikäli lapsen vanhempi tai muu hoidosta ja kasvatuksesta vastaava henkilö saa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja ollen estynyt lapsensa hoidosta ja kasvatuksesta tai hän on tutkintavankeudessa tai suorittamassa vapausrangaistusta, on myös tuolloin lapsella oikeus

lastensuojelulain mukaisiin tukitoimiin (emt. 10§). Lakiin tehdyn lisäyksen 12.2.2010/88 mukaan terveyden- ja sosiaalihuollon viranomaisten on järjestettävä myös raskaana olevien naisten ja syntyvien lasten suojele.

Kehityksen valossa tämän päivän lastensuojelun kantavana rakenteena on yksilön hyvinvointi yhteiskunnan hyvinvoinnin rinnalla. Lapsuus on tärkeä ja koko ihmisyyttä rakentava elämäntilanne, jota on suojeltava. Jokaiselle tulee tarjota yhtäläiset mahdollisuudet yhteiskunnan jäsenyyteen. Muuttuvat elämäntilanteet ja kriisit voivat johtaa siihen, että kuka tahansa voi tarvita yhteiskunnan tukea, myös lastensuojelullista tukea. Sen saaminen on kaikkien subjektiivinen oikeus. Asiakkaalla on oikeus valinnan vapauteen, oikeus tulla kohdelluksi ihmisarvoisesti ja sekä aikuisilla että lapsilla on subjektiivinen oikeus toimeentuloon, lapsella oikeus myös asumiseen ja päivähoitoon (Puonti ym. 324). Lastensuojelu käyttää suurta yhteiskunnallista valtaa ja liikkuu arkaluontoisella alueella perheen, yksilön ja yhteiskunnan välisellä rajalla. Siksi sen toimintaa on tarkoin säädeltävä lailla. (Emt. 330.)

1.2 Lastensuojelun keskeiset käsitteet

Seuraavaksi avaan lyhyesti lastensuojelun keskeisimpiä käsitteitä. Koska käytettävät termit ja käsitteet ovat hyvin samankaltaisia, on tärkeää erottaa ne toisistaan sekaannusten välttämiseksi. Peruskäsitteet kuvailen hyvin lyhyesti, mutta avohuollon sekä avohuollon menetelmät kuvaan laajemmin niiden ollessa tämän tutkimuksen keskeinen sisältö.

Lapsi ja nuori. Lastensuojelulaissa lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä ja nuorella 18 vuotta täyttäneitä, mutta alle 21 – vuotiasta henkilöä. Useimmin lastensuojelu kohdistuu vain alle 18-vuotiaaseen lapseen, mutta aikaisemmin lastensuojelun piirissä ollut 18–20 –vuotias nuori voi kuulua jälkihuollon piiriin, kunnes hän täyttää 21 vuotta.

Lapsen ja lapsuuden suojele. Lastensuojelulla pyritään turvaamaan kaikille lapsille oikeudet turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeleeseen. Lastensuojelussa kiinnitetään huomiota ensisijaisesti lapsen etuun, jota avataan tarkemmin toisaalla tässä tutkimuksessa.

Ehkäisevä lastensuojelu. Ehkäiseväksi lastensuojeluksi voidaan nähdä kaikki sellainen tuki, jota annetaan lapsille ja perheille. Ehkäisevä lastensuojelu ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta. Ehkäisevää työtä on esimerkiksi terveydenhuollossa, neuvolatoiminnassa, päivähoidossa, kerhoissa ja nuorisotyössä annettu tuki.

Varhainen puuttuminen, varhainen tukeminen. Lasta on tuettava mahdollisimman varhain, ennen kuin vaikeudet kasvavat suuriksi. Varhainen tuki on tarkoitus antaa peruspalveluissa, siten ettei syntyisi tarvetta lastensuojelulle.

Lastensuojeluilmoitus. Kaikilla lasten kanssa työskentelevillä tahoilla on lakisääteinen velvollisuus ilmoittaa lastensuojelun toimielimelle (usein kunnan lastensuojelun työntekijä) huolestaan, joka liittyy lapsen kasvun, kehityksen tai olosuhteiden vaarantumiseen.

Asiakassuunnitelma. Yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajiensa kanssa tehty suunnitelma, johon kirjataan tavoitteet ja keinot niihin pääsemiseksi. Asiakassuunnitelma tulee myös päivittää muuttuvien tarpeiden mukaiseksi.

Kiireellinen sijoitus. Jos lapsi on vaarassa tai muutoin välttämättömän sijoituksen tarpeessa, lapsi voidaan sijoittaa kiireellisenä kodin ulkopuolelle (vastaanottokeskus, perhehoito, lastenkoti). Sijoituksen aikana lasta koskevasta päätöksenteosta vastaa sosiaalitoimi vanhempien kannasta riippumatta. Kiireellinen sijoitus lopetetaan heti, kun sen aiheuttanut tilanne laukeaa.

Huostaanotto. Jos lapsen kehitys on vakavassa vaarassa eikä avohuollollisilla tukitoimilla ole riittävä vaikutusta, sosiaalitoimen on otettava lapsi huostaan. Huostaanottopäätöksen tekee hallinto-oikeus ja huostaanoton aikana lapsen asioista päättää sosiaalitoimi, joka pyrkii kuitenkin kuulemaan päätöksissään lapsen vanhempia. Huostaanotto voidaan lopettaa, kun sille ei ole enää perustetta, eikä lopettaminen ole lapsen edun vastaista.

Jälkihuolto. Jälkihuolto on nuoren tukemista yhteiskuntaan sijaishuollon päättymisen jälkeen. Tukimuotoja ovat asumiseen, talouteen, opiskeluun, työhön ja osallistamiseen liittyvät tuet. (L13.4.2007/417; Taskinen 2010, 15–18.)

1.3 Avohuolto

Lastensuojelun avohuolto on ensisijainen tuen muoto silloin, kun perhe tarvitsee tukea lapsen ja lapsuuden turvaamiseen. Tätä käytäntöä kutsutaan niin sanotuksi lievimmän riittävän toimenpiteen perusteeksi (Taskinen 2010, 69). Avohuollon keinoin lapsen vaikeuksia pyritään korjaamaan lapsen asuessa kotonaan ja kaikkien avohuollon toimien taustalla on lapsen myönteisen kehityksen edistäminen. (emt.) Ennaltaehkäisevä ja varhainen tukeminen ovat avohuollon mukaisia palveluita. Lastensuojelun avohuolto on lähtökohtaisesti vapaaehtoisuuteen perustuvaa, eikä sitä voida toteuttaa vanhempien tai muiden lapsen kasvatuksesta vastaavien henkilöiden tahdon vastaisesti. Vanhemmalla tai muulla kasvatuksesta vastaavalla henkilöllä on toisin sanoen oikeus myös kieltäytyä tarjotusta tuesta. Jos lastensuojelun toimielin katsoo, että lapsen kasvu ja kehitys on pahoin vaarantunut ja vanhemman tai muun vastaavan henkilön kieltäytyminen tukitoimista johtaa suurempaan riskiin, tehdään asiasta lastensuojeluilmoitus, jonka jälkeen voidaan tehdä lapsen kiireellinen sijoitus kodin ulkopuolelle tai ryhtyä muihin lastensuojelullisiin toimiin.

Lastensuojelulain (L13.4.2007/417) 7 luvun mukaisiin avohuollon tukitoimiin on ryhdyttävä viipymättä, mikäli lapsen kasvuolosuhteet vaarantuvat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä; taikka jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään (emt. 34§). Näiden tukitoimien tarkoitus on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen huollosta, hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatustaitoja ja mahdollisuuksia. Tukimuotoja tulisi voida soveltaa yksilöllisten tarpeiden mukaan niin, että perhe todella kokisi saavansa niistä apua ja että niiden avulla lapsen kehitystä voitaisiin turvata.

Lastensuojelulain mukaisin toimin voidaan turvata myös toimeentuloa ja asumista. Kunnan tulee järjestää riittävä taloudellinen tuki ja tukea asumiseen niissä tilanteissa, kun mainitut puutteet aiheuttavat lastensuojelun tarvetta. Tällainen riittävä toimeentulo ja oikeus asumiseen on luonteeltaan subjektiivinen oikeus. Tämä tarkoittaa kunnille ehdotonta, määrärahoista riippumatonta järjestämisvastuuta mainittuihin palveluihin. Samalla se tarkoittaa, että puutteelliset asumisolot eivät voi yksinään muodostaa lapsen huostaanoton perustetta (Räty 2010, 236). Kunnan on siten ensisijaisesti pyrittävä järjestämään perheen elinolosuhteet lapsen kasvua tu-

keviksi ja esimerkiksi toimeentulotukea myönnettäessä otetaan huomioon myös lastensuojelullinen tarve.

Lapsi voidaan myös sijoittaa kodin ulkopuolelle lastensuojelun avohuollollisena tukitoimena. Tämä sijoitus voi tapahtua joko pelkästään lapsen sijoituksena tai sijoituksena yhdessä vanhempansa tai muun hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa. (L13.4.2007/417, 37§; 12.2.2010/88). Tyypillisiä tilanteita pelkästään lapsen sijoittamisessa ovat lyhytaikaiset kuntouttamisjaksot, tuen tarpeen arvioiminen tai huoltajan tilapäinen kyvyttömyys vastata lapsen kasvatuksesta. Avohuollon sijoitukseen tarvitaan aina huoltajan tai 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumus. Perhesijoituksissa tavallisimpia ovat turvakotisijoitukset tai tilanteet, jossa tukea annetaan esimerkiksi vanhemman päihdeongelmaan. Avohuollon sijoituksia voivat olla myös esimerkiksi alle 2-vuotiaan lapsen sijoittaminen vanhempansa luo vankilan perheosastolle tai tällaisen sijoituksen jatkaminen alle 3-vuotiaalle lapselle, mikäli se on lapsen edun mukaista. (Räty 2010, 269–277.)

Lastensuojelun avohuollon käsitteen määritelmä tässä tutkimuksessa

Lastensuojelulain mukaan avohuolto kattaa sellaiset tukitoimet, joita käyttäessään perhe ei vielä ole varsinaisen lastensuojelun asiakas. Avohuollon asiakkaalle voidaan tehdä asiakassuunnitelma yhteistyössä vanhempien ja 12 vuotta täyttäneen lapsen kanssa. Avohuolto on aina asiakkaan kannalta vapaaehtoisuuteen perustuvaa ja sen tulisi olla lievimmän riittävän periaatteen mukaista. Avohuollon tukitoimet ja käytetyt menetelmät voivat vaihdella, mutta kunnan taloudellinen tilanne ei saa estää välttämättömien tukitoimien toteuttamista. (Taskinen 2010, 69–70.) Taskinen jatkaa myös, että erilaisten järjestöjen ja vapaaehtoisten verkostojen tarjoamat palvelut voivat olla avohuollon palveluita. Esimerkkejä tällaisista ovat tukihenkilöt, tukiperheet, perhekahvilat, leirit, muu virkistystoiminta, vanhempien kurssit ja muu yhteisöjen panostus. (emt. 71.) Avohuollon tukitoimena lapsi tai koko perhe voidaan myös sijoittaa, jolloin erona varsinaiseen lastensuojelun sijoitukseen on vanhemman huoltajan oikeuksien säilyminen. Vanhemman vaatiessa avohuollon sijoitus voidaan aina keskeyttää. (emt. 74.)

Keräämäni aineiston perusteella arkielämässä avohuolloksi mielletään kaikki ne toimenpiteet, joita viranomaiset toteuttavat, mutta jolloin lapsi ei ole sijoitettuna kodin ulkopuolella (toisin sanoen huostaan otettuna) vastoin vanhempien tahtoa. Kirjoittajille lastensuojelu edustaa yhtä

isoa kokonaisuutta, josta he eivät erittele lain mukaisia avohuollon- tai varsinaisen lastensuojelun toimenpiteitä tai menetelmiä. Selvyyden vuoksi tarkoitan tässä tutkimuksessa avohuollolla kaikkia niitä palveluita, joita perheille tarjotaan ilman, että lapsi on huostaan otettuna vastoin huoltajan tai yli 12-vuotiaan lapsen omaa suostumusta.

1.4 Avohuollon menetelmiä

Lastensuojelulain mukaan kuntien on järjestettävä perheille näiden asiakassuunnitelma huomioon ottaen riittäviä avohuollon tukitoimia. Näitä voivat olla tuki lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämisessä, taloudellinen ja muu tuki lapsen hyvinvoinnissa ja ihmissuhteissa, tukihenkilö tai – perhe, hoito- ja terapiapalvelut, perhetyö, edellä kuvatut avohuollon sijoitustoimet, vertaisryhmätoiminta, virkistys- ja lomatoiminta sekä muut tarvittavat tuet ja palvelut. Näiden tukimuotojen osalta kunnilla ei ole ehdotonta järjestämisvelvoitetta, vaan nämä tuet sijoittuvat ehdottoman ja ”ei-ehdottoman” väliin (Räty 2010, 265). Kunnalla on oikeus päättää siitä, miten, missä ja minkä sisältöisiä palveluja se järjestää. Lapsen ja perheen yksilöllinen tarve ja muut olosuhteet on päätöksiä tehtäessä otettava huomioon (emt).

Mainitut palvelut on järjestettävä riittävällä tavalla ja siten, että niillä voidaan osaltaan saavuttaa asiakassuunnitelmassa mainittuja tavoitteita. Asiakassuunnitelma ei ole sitova asiakirja (emt. 266), joten se ei velvoita palveluiden järjestämiseen. Tämä säännös korostaa kuitenkin toimielimen velvollisuutta järjestää niin sanottuja normaalipalveluita, joiden tavoite on perusoikeusmyönteinen. Ehkäisevän lastensuojelun hengessä joitakin palveluita voidaan järjestää perheelle juuri tästä syystä ilman erityistä tarvetta. Tästä esimerkkinä päivähoito, jonka tarve ei aina ole hoidollinen, vaan lastensuojelun avohuollollinen. Tästä näkökulmasta järjestettynä päivähoito voi vastata lapsen avohuollollisen tuen tarpeeseen ja yksilölliseen tukeen toisella tavalla, kuin hoidollisena muotona. Lapsi voi päivähoitoryhmässä oppia tarpeellisia sosiaalisia taitoja myös silloin, kun hoito ei perustu vanhemman työssäkäyntiin.

Lastensuojelua on kehitetty Suomessa huikeasti ja uusi lastensuojelulakimme on kansainvälistikin hieno saavutus (Paasivirta 2012, 238). Paasivirran (2012, 234–235) tekstissä Sinkon (2010) mukaan koko uuden lastensuojelulain tavoitteena on ollut varhainen puuttuminen, oikea-aikainen tuen ja avun tarjoaminen sekä yhdenvertaisuus, jotka liittyvät vahvasti juuri asi-

akkuuden alkuvaiheeseen. Sosiaali- ja terveysministeriössä on parhaillaan valmisteilla myös niin sanotut lastensuojelun laatusuosituksset, joiden toivotaan yhdenmukaistavan lastensuojelun käytäntöjä. (emt.)

1.5 Lastensuojelun avohuollon laajuus

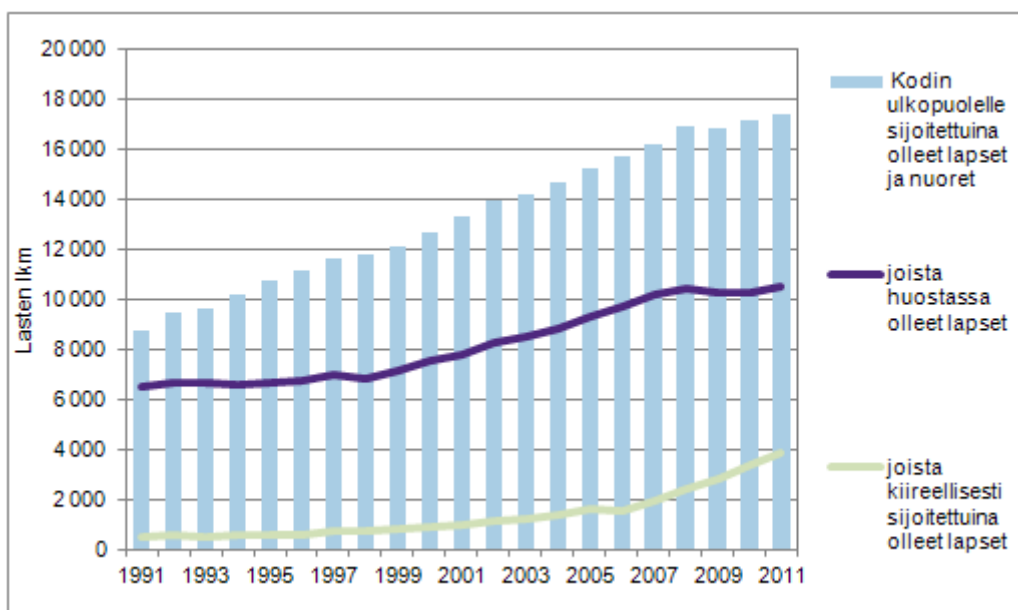
Lastensuojeluilmoituksia tehtiin vuonna 2011 Suomessa yhteensä 97 213 kappaletta yhteensä 60 712 eri lapsesta (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2013). Eniten ilmoituksia tehtiin Uudenmaan alueella, 33 108 kappaletta (emt). Keskimäärin yhdestä lapsesta on tehty 1,5 ilmoitusta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemien tilastojen mukaan vuonna 2011 kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna yhteensä 17 409 lasta, joka on 1,4 prosenttia enemmän kuin vuotta aikaisemmin.

Vuonna 2011 sijoitettiin kodin ulkopuolelle kiireellisenä sijoituksena 3867 lasta. Huostassa olevien lasten määrä kokonaisuutena lisääntyi edellisvuodesta noin 3 prosenttiyksikköä, kiireellisten sijoitusten osuus kasvoi peräti 13 prosenttia (emt). Samaan aikaan lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät ovat kasvaneet edellisvuodesta noin 3 prosenttia. Vuonna 2011 lastensuojelun avohuollon asiakkaan oli 81 500 lasta ja nuorta. Osittain kohonneet määrät kertovat yhteiskunnan lisääntyneestä huolesta ja lasten ja nuorten muuttuneista olosuhteista. Osittain muutos selittyy myös lastensuojelulain muutoksilla sekä ilmoitusvelvollisuuden laajentamisella kaikkia viranomaisverkostoja koskevaksi.

Seuraavissa kuvioissa nämä määrät havainnollistuvat selkeämmin. Kuten kuviosta yksi on nähtävissä, kodin ulkopuolelle sijoitukset ovat jatkuvasti lisääntyneet. Kahdenkymmenen vuoden aikana kodin ulkopuolelle sijoitukset ovat lisääntyneet yli 100 prosenttiyksikköä reilusta 8 000:sta yli 17 000:n. Huostassa olleiden määrän kasvu on ollut maltillisempaa, mutta kiireellisten sijoitusten jyrkkä kasvu vuodesta 2007 on selkeästi näkyvillä. Lastensuojelulain muutos vuoden 2008 alusta lukien on selkeästi lisännyt lasten kiireellisten sijoitusten määrää 2 000 sijoitetusta 4 000 kiireellisesti sijoitettuun.

Tällaista kehitystä voidaan tulkita monin tavoin. Vaikka suuntaus on huolestuttava ja määrien lisääntyminen kertoo lasten ja perheiden huononevista elinolosuhteista, se kertoo myös siitä, että lasten asemaan on alettu kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota. Vuoden 1984 lastensuojelulain uudistuksesta on tultu aikaan, jolloin lapsi ei enää ole erillinen objekti, johon toi-

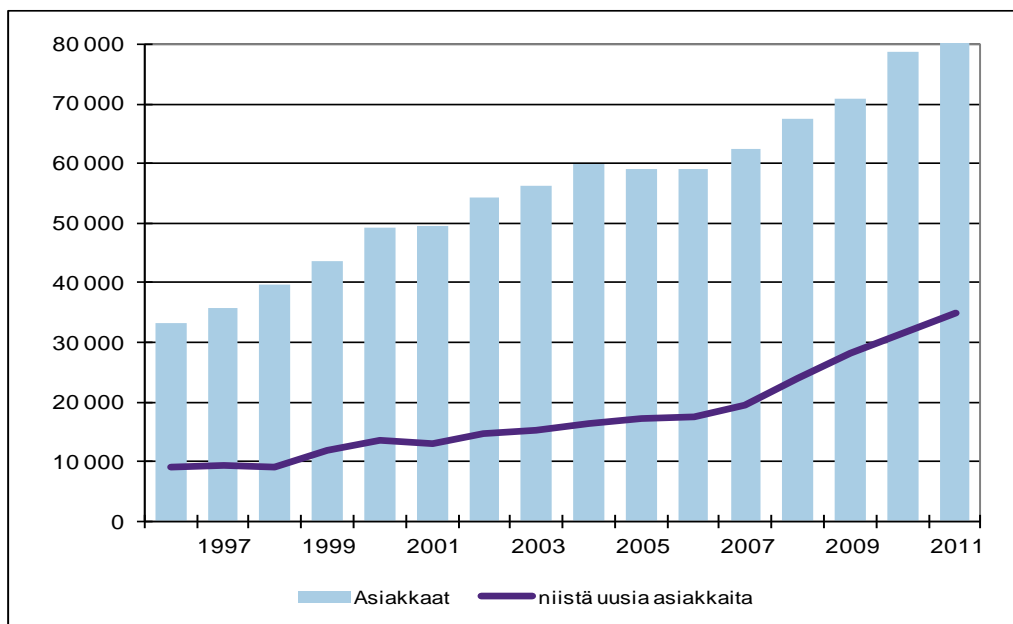
mia kohdistetaan. Lapsi on astunut tärkeään rooliin yhteiskunnassa ja lapsuuden suojeluun tähtäävät työtötteet ovat hioutuneet yhä perhekeskeisemmiksi. Tässä valossa voidaan ajatella, että varhaisen puuttumisen keinoin yhteiskunta on alkanut ottaa vastuuta lapsistaan uudella tavalla, jonka mukaista suojelua ja tukea uusilla toimenpiteillä on tarkoitus edistää. Lastensuojelun toimenpiteiden tarkoitus ei ole siis erottaa lasta vanhemmastaan, vaan pyrkiä varmistamaan, että lapsella on parhaat edellytykset kasvaa tasapainoiseksi aikuiseksi ja yhteiskunnan jäseneksi.

Kuvio 1. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä niistä huostassa olleet ja kiireellisesti sijoitetut lapset vuosina 1991–2011 (THL, Lastensuojelu 2011, Tuula Kuoppala ja Salla Säkkinen, viitattu 2/2013.)

Kuviossa kaksi kuvataan tarkemmin lastensuojelun avohuollon asiakasmääriä. Kuten kuvio osoittaa, uusien asiakkaiden määrä on kasvanut tasaisesti 1990-luvulta lähtien. Kaikkien avohuollon asiakkaiden määrän kasvu on ollut myös melko tasaista, lukuun ottamatta vuosien 2005 ja 2006 selkeää pudotusta. Lastensuojelulain uudistus vuonna 2008 nosti lastensuojelun avohuollon asiakasmäärää selkeästi ja suunta on tämän jälkeen ollut nousujohteinen. Vuosien 2010 ja 2011 määrät ovat selkeästi kohonneet vuoteen 2009 verrattuna.

Asian selkeyttämiseksi on hyvä verrata vuodelta 1984 peräisin olevaa lakia vuoden 2010 lakiin. Lain uudistus näkyy kuviossa kaksi avohuollon asiakasmäärän selkeänä lisääntymisenä. Yhtenä syynä näkisin vuoden 2010 lain täsmennykset erityisesti lastensuojelun avohuoltoa koskien. Uudessa laissa se on määritelty erittäin tarkasti ja kunnille on annettu laissa selkeät järjestämisvastuut ja ohjeet järjestämisen laajuudesta ja menetelmistä. Vuoden 1984 laista (L683/1983) näin tarkat määritelmät puuttuvat. Tämä kertoo mielestäni siitä, että avohuollon merkitys on osattu nähdä ja siirtää lakiin toimivana ja tehokkaana menetelmänä tukea lapsiperheiden arkea. Toisaalta se kertoo myös siitä, että avohuolto on lunastanut paikkansa tukijärjestelmässä ja tarttunut varhaisen tuen keinoin perheiden ongelmiin ennen vakavampien tilanteiden syntymistä.

Kuvio 2. Lastensuojelun avohuollon asiakkaana olleet lapset ja nuoret vuosina 1996–2011 (THL, Lastensuojelu 2011, Tuula Kuoppala ja Salla Säkkinen, viitattu 2/2013.)

THL:n (2013) mukaan lastensuojelun asiakaskunnassa ei ole viimeisten vuosien aikana tapahtunut suuria ikäryhmien välisiä muutoksia. Suurin osuus lastensuojelun avohuollon asiakkaiden vastaavasta väestön ikäryhmästä on edelleen 16–17 –vuotiaiden nuorten osuus, reilut 9 % ikäryhmästä. 0-2 – vuotiaiden ja 18–20-vuotiaiden ryhmät ovat lähes samansuuruiset, reilut 4 % ikäryhmästä. Ikäryhmittäiset osuudet ovat säilyneet lähes ennallaan viime vuosina ja asiakkuuksien kasvua on tapahtunut tasaisesti kaikissa ikäryhmissä.

Kaikkia edellä kuvattuja muutoksia voidaan selittää monin tavoin. Söderholm ja Kivitielä (2012, 65) toteavat, että pienituloisten ja köyhien lapsiperheiden määrien kasvu,

perhepoliittisten etuuskien jälkeenjääneisyys sekä peruspalveluiden leikkaukset kasvattavat asiakkaiden määrää lastensuojelussa. Edelleen he mainitsevat, että eriarvoisuuden lisääntyminen on monien ongelmien yhteinen juuri. Tähän ajatukseen on helppo yhtyä. Eriarvoistuminen ei ole vain perheen huoltajien ongelma, vaan se koskettaa koko perhettä ja voi haitata lapsen ja nuoren kehitystä salakavalasti. Joskus voi olla vaikea edes havaita kaikkia vaikutuksia suorina ilmiöinä, koska jotkut seikat näkyvät vasta vuosien kuluttua. Jos lapsen perusturva on varhaislapsuudessa heikentynyt, tämä saattaa heijastua lapsen ongelmakäyttäytymisenä vasta vuosien tai vuosikymmenten kuluttua. (Emt. 66–68.) Lastensuojelun tulisikin olla räätälöityä eriarvoisuuden tasaamista yksilö- ja perhetasolla. Usein lastensuojelua moititaan liian varhaisesta tai liian myöhäisestä perheen asioihin puuttumisesta, vaikka se on vaativimpia töitä mitä kuvitella saattaa (emt. 70).

1.6 Lastensuojelun kustannuksia

Lastensuojelun kokonaiskustannukset

Lastensuojelu on kunnille kallis ja jatkuvasti kasvava menoerä. Vuonna 2010 kodin ulkopuolelle sijoittamisen kustannukset olivat 620 miljoonaa euroa, joka vastaa yli 500 euroa jokaista alle 18-vuotiasta suomalaista kohden (Heinonen ym. 2012, 7), kun vuonna 2006 vastaava hinta oli 430 miljoonaa euroa. Lastensuojelun avohuollon ja ehkäisevän lastensuojelun kanssa summa nousee yhteensä lähes miljardiin euroon. (Emt.) Kustannukset ovat jatkuvasti kasvaneet ja kasvu selittyy asiakasmäärien kasvulla, laitosvaltaistumisella sekä hoidon kallistumisella (emt).

Lapsen sijoittaminen sijaisperheeseen maksaa noin 22 000 euroa vuodessa, ammatilliseen perhekotiin noin 60 000 euroa vuodessa ja laitoshoitoon yli 90 000 euroa vuodessa. Avohuollon palveluista ei sitä vastoin ole olemassa kustannustietoja, mutta vertailuraporttien perusteella arvioidaan avohuollon kustannusten vastaavan noin 21 % lastensuojelun kustannuksista. Nämä kustannukset jakautuvat avohuollon sosiaalityön kustannuksiin (41 %), perhetyön ja perhekuntoutuksen kustannuksiin (30 %), jälkihuollon kustannuksiin (11 %) ja muihin kustannuksiin (alle 20 %). (Emt.7-8.) Lisäksi lastensuojeluun liittyy usein muita välillisiä kustannuksia, joita syntyy esimerkiksi mielenterveys- ja päihdepalveluista, koulu-

ja perusterveydenhuollon palveluista sekä neuvolatoiminnoista. Ongelmien kasautuessa ja syventyessä myös hoitokustannukset kasvavat selvästi (emt. 8). Erot lastensuojelutoimien ja avohuollon kustannusten välillä selittyvät osin myös siksi, että yleensä ehkäisevän lastensuojelun palvelut toteuttaa se toimija, joka havaitsee lapsen tai perheen tuen tarpeen. Lastensuojelutyö sitä vastoin on kuntien viranomaisvastuulla toteutettavaa työtä, josta jää helpommin seurattava kustannusjälki. (Emt. 7.)

Lastensuojelun ennaltaehkäisevän työn ja avohuollon kustannukset

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos seuraa vuosittain lastensuojelun kustannuksia kuntaraporttien perusteella ja laskee niiden pohjalta eri lastensuojelupalveluiden yksikköhintoja. Heinonen, Väisänen ja Hipp (2012) ovat koonneet näiden selvitysten pohjalta erilaisia palvelupolkuja lastensuojelun asiakkaille, joiden tuen tarpeet vaihtelevat. Mukana on sekä lastensuojelullisia toimia, mielenterveyspalveluita, terveydenhuollon palveluita, koulun tukipalveluita kuin myös vanhemmille suunnattuja palveluita. Palvelupolkujen hinnat vaihtelevat tarvittujen tukien ja hoitomuotojen sekä käytettyjen palveluiden mukaan ja ovat sidoksissa näiden lisäksi kuluneeseen aikaan.

Heinonen ym. (2012) arvioivat selvityksensä perusteella, että mikäli lapsille voitaisiin tarjota oikeanlaista apua oikeaan aikaan, huostaanottojen tarve vähenisi (emt. 33). Näin kaikkein kalleinta lastensuojelun muotoa voitaisiin vähentää ja painopistettä siirtää korjaavasta työstä ehkäisevään työhön. Ehkäisevinä palveluina Heinonen ym. nimeävät perhetyön, kotipalvelun, päivähoidon erityistuen, tukihenkilöt ja oppilashuollon järjestämisen. Kaikkien tutkittujen polkujen mukaan asiakkuuden päätyminen pitkäaikaiseen sijoitukseen nostaa kustannukset kymmenkertaisiksi (emt. 33). Ehkäisevän työn palvelut ovat selvityksen mukaan verrattain alhaisia ja niiden kustannukset kohosivat tehdyssä selvityksessä korkeintaan 12 000 euroon lasta kohden palvelupolun kestosta riippumatta. Mikään sijoitukseen päätyneet polku ei sen sijaan jäänyt kustannuksiltaan alle 100 000 euroon ja Heinosen ym. mukaan todelliset kustannukset voivat liikkua jopa miljoonan euron lähetyvillä sijoitettua lasta kohden. (Emt 34.)

On kuitenkin tärkeää nähdä lastensuojelun merkitys kokonaisuutena, ei pelkkänä kuntien sosiaalipalveluiden menoeränä. Heinonen ym. (2012, 34) korostavat, että aina kaikille perheille ei ole tarjolla ennaltaehkäisevän tuen tai edes kevyiden lastensuojelutoimien polkuja, vaan joskus (kiireellinen) huostaanotto on ainoa vaihtoehto. Arvioitaessa perheen lastensuojelutarvetta ei siis tule tehdä ratkaisuja pelkkien kustannusvaikutusten valossa, vaan sitoa päätökset lakien ja lapsen edun mukaiseksi.

2. LASTENSUOJELUN TUTKIMUS

Tutkimuksen tekemisessä on aina perimmältään pyrkimys jonkin ilmiön kuvaamiseen, selittämiseen, tulkintaan tai ymmärtämiseen. Tutkija pyrkii oman mielenkiintonsa mukaan saamaan tietoa ja selvittämään erilaisia asioita. Samojakin kohteita voidaan tarkastella monista erilaisista näkökulmista ja monin erilaisin menetelmin. Yksi näkökulma ei ole toistaan parempi, vaan yhdessä erilaiset näkökulmat muodostavat todellisuuden. Kun tutkija päättää tarkasteltavan näkökulman, hän samalla jättää jonkin osan ilmiöstä tämän tarkastelun ulkopuolelle. Tutkijalla on valinnan vapauden lisäksi myös vastuu siitä, millä tavalla hän tutkimusta tuottaa. (Puusa & Juuti 2011, 11–13.)

Lastensuojelua on muutamien kuluneiden vuosikymmenten aikana käsitelty runsaasti monissa medioissa ja käyty vilkasta keskustelua sen tutkimuksen tarpeellisuudesta. Järjestelmällinen ja säännöllinen tutkimustyö lastensuojelun toimivuudesta kuitenkin puuttuu edelleen. Opetus- ja kulttuuriministeriö (myöh. OKM) on lausunnossaan 31.8.2011 todennut, että tutkimusta tulisi edelleen lisätä ja tehostaa ja tutkimuksen edistämiseksi eri verkostojen tulisi jakaa tietoaan tasaisemmin. (Lapsiasiavaltuutettu 2011.) Lausunto viittaa siihen, että OKM suosittelee järjestelmällisen lastensuojelututkimuksen tekemistä erityisesti sen vaikuttavuuden osalta. Nykyinen tutkimus on pirstaleista, eikä anna kokonaiskuvaa lastensuojelun nykytilasta Suomessa. Myöskään ongelmien ratkaisemiseksi ei usein löydy tutkimustietoa. (emt.)

Lastensuojeluun tulisi saada valtakunnallisesti yhtenäistetyt toimintamenetelmät kunnasta ja alueesta riippumatta. Nyt käytännöt ja niiden kirjo vaihtelevat jopa työntekijän mukaan. Pääsivirran (2012, 240) tekemän seurannan mukaan esimerkiksi Vantaalla 1.5.–31.12.2008 tulleet 1016 lastensuojeluilmoituksesta jopa 29 % ei siirtynyt alkuselvittelyn jälkeen lastensuo-

jelun asiakkuuteen. Syyksi mainittiin 17 %:ssa perheen tai lapsen saavan apua muualta ja 68 %:ssa huoli oli lievä, työskentelylle ei ollut tarvetta tai tilanne ei ollut akuutti. Myös perheen aikaisemman asiakkuuden puuttuminen mainittiin. Lastensuojelun keskusliiton ja sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian tekemän selvityksen tulokset ovat samansuuntaiset ja lastensuojeluilmoitukset eivät läheskään aina johda lastensuojelun asiakkuuteen. Selvityksen mukaan tämä ei välttämättä johdu aiheettomasta ilmoituksesta, vaan siitä, ettei olemassa olevilla resursseilla pystytä vastaamaan vaadittuun työmäärään (emt. 240–241).

Tuija Eronen on tehnyt vuonna 2007 Sosiaali- ja terveysministeriön pyynnöstä kattavan selvityksen lastensuojelututkimuksesta. Ongelmana on ollut se, että aihealueen tutkimuksesta ei ole systemaattista tietoa, eikä painopisteitä suhteessa kehittämiseen ja käytännön työhön ole riittävästi selvitetty. (Eronen 2007, 3.) Eronen on selvityksessään havainnut, että lastensuojelun asiakasperheistä ei tiedetä riittävästi. Keitä siis ovat lastensuojelun asiakkaina olevat lapset ja perheet, millaista tukea he saavat ja millaisia toimia lastensuojelutoimet todella ovat? (Emt. 6.)

Eronen on jatkanut tutkimustyötään Tampereen yliopistossa ja julkaissut vuonna 2012 narratiivisen väitöstutkimuksen lastenkodissa vietetyn lapsuuden kokemuksesta. Eronen perustaa tutkimuksensa siihen, miten tuosta kokemuksesta kerrotaan ja miten tällaista kertomuksellista tietoa voidaan tutkia. Eronen on jakanut aineistonsa kertomukset neljään päätyyppiin, joista ensimmäisessä pohditaan häpeän tunnetta osana kokemusta: miten lastenkodissa vietetty aika on rakentanut minuutta ja suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan. Toisen osan keskiössä on lapsuus osana lastenkodin instituutiota. Kolmannen osan rakentavat jo ikääntyneiden ihmisten muistot lapsuudesta lastenkodissa ja neljännessä vaiheessa syvennyttään erityisesti äidistä kertomiseen, kun osa lapsuudesta on vietetty lastenkodissa (Eronen 2012). Eronen eettinen pohdinta arkaluontoisista tarinoista tavoittaa hyvin omat ajatukseni siitä, miten kertomuksellista aineistoa voidaan tutkimuksellisesti käyttää.

Kertomukset ovat aina kertojansa mielikuvia ja ajatuksia kuvattavasta tapahtumasta ja siten ne ovat kertojalle todellisuutta hänen omasta kokemuksestaan. Todellinen tapahtumakulku voi olla toinen, mutta sitä muokkaa kertojan kokemus ja tarina värityy tuon kokemuksen pohjalta. Eronen tutkimuksessa kuvastuu suuria tunteita koetusta lastenkotilapsuudesta ja näiden kokemusten todellisuus on kertojansa minuuden rakentumista. Myös omassa tutkimuksessani

tämä sama ilmiö tulee voimakkaasti esille. Vaikka lastensuojelulaki ja sen määrittämät tukitoimet tulevat oman tutkimukseni aineistossa vahvasti osaksi perheiden elämää ja vaikka näillä toimilla on lain vahvistama yhdenmukaisuus, ne ovat silti kokijoilleen henkilökohtaisia kokemuksia, joiden perusteella he muodostavat mielikuvansa ja tekevät lopullisen päätöksensä siitä, miten he lastensuojelusta kertovat.

Vertaillessani erilaisia tutkimusmenetelmiä lukemissani lastensuojelututkimuksissa, pidän kertomuksellista tutkimusta yhtenä vaikuttavimmista menetelmistä aiheesta. Tilastotietojen ja koottujen yhdenmukaisuuksien lisäksi asiakkaiden kokemuksistaan kertomat seikat täydentävät erinomaisella tavalla kokonaiskuva lastensuojelusta ja siitä, miten se asiakaskunnalle näyttäytyy. Kun suuressa määrässä tutkimuksia esiintyy erilaisia tutkimusmenetelmiä ja erilaisia näkökulmia ja tuloksissa sivutaan kuitenkin usein samansuuntaisia johtopäätöksiä, eräänlainen todellisuus lastensuojelun tilasta muodostuu ja tulee vallitsevaksi todellisuudeksi. Jokainen näistä tutkimuksista on omalla tavallaan merkittävä ja luo tietä tuleville tutkimuksille, joiden tiedot täydentävät jo olemassa olevaa tietoa aiheesta.

Suurimman osan lastensuojeluun kytkeytyvistä tutkimuksista tuottavat edelleen ammattikorkeakoulut ja yliopistot eri tieteenaloineen. Kaiken kaikkiaan lastensuojelun tutkimuksessa narratiivinen tutkimusmenetelmä on melko hyvin edustettuna sen henkilökohtaisen otteen vuoksi. Lastensuojelun asiakas- ja työntekijänäkökulma tulee tällä tavoin kerätyssä aineistossa hyvin esille ja aineiston käyttömahdollisuudet ovat laajat. Tietoa voidaan kerätä narratiivien avulla hyvin monenlaisiin tarkoituksiin ja yksi aineisto käy hyvin monenlaisten asioiden selvittämiseen. Joissakin lastensuojelun tutkimuksissa narratiivinen tutkimusmenetelmä on lisäksi yhdistetty johonkin täydentävään analyysimenetelmään, kuten sisällönanalyysiin, jota itsekin tässä tutkimuksessa käytän.

Systemaattista lastensuojelullista tilastointia Suomessa tehdään vain huostaanottojen ja avohuollon tukitoimien kohteena olevien lasten määristä (Forsberg ym. 2006, 7). Syyt avohuollon tukitoimien taustalla sen sijaan jäävät tilastoimatta. Usein ongelmat myös kasautuvat ja lapsen ongelmien taustalla saattavatkin olla perheen tai vanhempien omat ongelmat, kuten päihde- ja mielenterveysongelmat, taloudelliset ongelmat tai työttömyys. Tilastointikäytännöt voivat myös olla kirjavia (emt. 7) ja vaihdella kuntien omien käytäntöjen mukaan.

Lastensuojelusta on tehty useita pro gradu – tutkimuksia sekä väitöstutkimuksia eri yliopistoissa. Professori Pirjo Pölkki Itä-Suomen yliopistosta toteaa (Itä-Suomen yliopisto, 11/2012), että tutkimustietoa lastensuojelun vaikutusmekanismeista sekä vaikuttavuudesta asiakkaiden hyvinvointiin on silti niukasti. Avohuollon tukipalveluita ei ole saatavilla perheiden tarvitsemalla tavalla ja huostaanottojen määrän kasvu sekä lastensuojelun kustannukset lisääntyvät (emt.). Itse havaitsin oman tutkimukseni alkuvaiheessa, että lastensuojelun avohuolto ei ole tutkimuksellisesti kovin vahvasti edustettuna. Pohdin syitä tähän ja näen, että kiinnostavuudesta huolimatta avohuollon tilasta ei ole juurikaan tietoja saatavilla. Lainsäädäntö ohjaa voimakkaasti lastensuojeluasiakkuuden taustojen tilastointia ja näiden tietojen käyttämistä. Samoin arkaluontoisuutensa vuoksi asiakkuudesta ei olla valmiita kertomaan laajemmin.

Tutkimusten keskiössä näyttää useammin olevan mielenkiinto lastensuojelun taustalla oleviin tilanteisiin, kuten väkivallan erilaiset muodot, nuoret rikoksen tekijöinä tai uhreina, nuorten marginaalisuus ja reunalla oleminen, kokemukset erilaisissa hankalissa elämän tilanteissaan, erilaiset auttamisen työmenetelmät ja näiden menetelmien arviointi. Myös lasten kokemusten tutkiminen tulee esille, mutta useimmiten ääneen pääsevät yli 12-vuotiaat tai jo aikuiset kertomalla kokemuksistaan ja muistoistaan (Eronen 2007, 10). Tässä valossa näyttää siis siltä, että varhaisen työn menetelmät eivät ole tutkimuksellisesti niin kiinnostavia tai merkittäviä, että niiden tutkimuksellinen suosio kilpailisi haastavampien elämäntilanteiden tutkimusten kanssa. Itse puolestani näen asian juuri siksi niin kiinnostavana, että näiden varhaisen tuen muotojen olemassaolo tulisi suurempaan tietouteen ja että näitä tuen muotoja osattaisiin käyttää ja hyödyntää tehokkaammin. Tähän kehityssuuntaan voidaan päästä tutkimusta ja tietoa lisäämällä sekä tuomalla näitä tietoja kaikkien ihmisten tietoon.

Edellä mainittuja lastensuojelun taustalla olevia elämäntilanteita koskevia tutkimuksia on tehty sekä yhteiskunnallisessa kontekstissa, että lääketieteellisellä lähestymistavalla. Lääketieteellisessä näkökulmassa tutkimuksen keskiössä ovat terveydelliset tai mielenterveydelliset tutkimussuunnat. Tutkimusmenetelmät vaihtelevat ja suurin osa lastensuojelun tutkimuksesta keskittyy laadullisiin näkökulmiin. Jokaisella tieteenalalla on oma tarttumatapansa lastensuojeluun ja tutkimusten kysymykset sekä näköalat vaihtelevat sen mukaan, millaiseen tarkoitukseen tutkimusta on tuotettu. (Emt.) Oman selvitystyöni tuloksena löysin paljon mielenkiintoista tutkimusta, joka keskittyy varsinaisten lastensuojelutoimien ympärille: huostaanottoon, sijoitukseen tai jälkihuoltoon. Myös avohuollosta tutkimusta on jonkin verran tehty, mutta se keskittyy pääsääntöisesti

avohuollon toteutumiseen pitkän aikavälin tuloksena. Hyvin usein tutkimusta on myös toteutettu lastensuojelun toimielinten näkökulmasta sen puhtaasti asiakasnäkökulman sijaan.

Ehkäisevän lastensuojelun tulisi koskea kaikkia lapsia ja nuoria. Usein se kuitenkin tulkitaan niin, että sen piiriin ohjautumiseen tarvitaan ongelma tai huoli (Moilanen 2006, 149). Moilaisen mukaa ehkäisevää lastensuojelua on pidetty vaikeasti määriteltävänä käsitteenä ja käsitte vaatisikin selkeyttämistä ja yhdenmukaistamista. Moilanen ja useat muut tutkijat sekä asian kanssa työskentelevät ovat todenneet, että käsitteen selkiyttämiseksi tarvittaisiin enemmän matalan kynnyksen työskentelyä. Vapaaehtoistoiminta ja perheiden kanssa yhteistyössä toteutettavat hankkeet voisivat toimia tällaisina menetelminä, joiden avulla tuki ja apu saataisiin lähemmäs sen tarvitsijaa. Nämä menetelmät olisivat lisäksi kustannuksiltaan edullisia ja niiden piiriin pääseminen olisi helppoa ja nopeaa.

Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa on parhaillaan valmisteilla kaksi väitöstutkimusta, joissa molemmissa tutkitaan lapsen ja perheen hyvinvointia sekä näiden hyvinvointipalveluiden yhteyttä yhteiskunnan palvelurakenteisiin. Anu-Riina Svenlinin tutkimus ”Tukiperhe lastensuojelun avohuollon interventiona – ohjelmateoria ja vaikutukset” vahvistaa lastensuojelun avohuollon tutkimusta ja tuottaa lastensuojelun ytimeen keskittyvää tietoa palvelujärjestelmän kehittämiseksi. Sirkka Alho-Konun tutkimus ”Kasvatus- ja perheneuvolat lapsiperheitä tuke- massa. Narratiivinen tutkimus vuosien 1990–2010 kasvatus- ja perheneuvolatoiminnasta” rakentaa kuvaa kasvatus- ja perheneuvoloista pyrkien tarkastelemaan ajalle tyypillisiä perheiden ongelmakenttiä. (Väitösten suunnitelmien viittaukset Kokkolan yliopistokeskus Chydenius 2012.)

Oman arvioni mukaan lastensuojelu on kokonaisuutena hyvin kiinnostava tutkimuskohde, josta löytyy monia tarkastelukulmia hyvin monille eri tieteenaloille. Lastensuojelua tutkitaan usein sosiaalityön näkökulmasta ja tutkimuksia tuottavat sosiaalityö- ja sosiaalisen oppialat. Mielestäni juuri lastensuojelun todelliset yhtymäkohdat osana yhteiskunnan palvelujärjestelmään tulisi kartoittaa nykyistä tehokkaammin ja määrittellä lastensuojelua sitä kautta uudelleen. Lastensuojelun asiakasperheille tulisi tällä tavoin osoittaa, että kyse on juuri palvelusta, jonka nimensä mukaisesti tulisi auttaa ja palvella asiakasta. Lastensuojelua, sen tutkimusta ja tutkimuksen kattavuutta arvioitaessa tulisi lisäksi pysähtyä pohtimaan myös kaikkia muita tukijärjestelmiä, joita yhteiskunnassamme on tarjolla ilman lastensuojelullista määritelmää. Monilla

toimilla on lapsuuteen ja sen suojelemiseen suotuisia vaikutuksia ja näitä ei voi vähätellä arvioitaessa lastensuojelulain määrittämiä ennaltaehkäiseviä tai avoimuollollisia palveluita. Siten myös näiden toimien vaikuttavuutta lapsiperheiden arkeen pitäisi tutkia ja arvioida, jotta kokonaiskuva lapsuuteen suunnatuista tukimuodoista olisi kattava ja todenmukainen.

Oman tutkimukseni näen sijoittuvan juuri edellä kuvattujen tavoitteiden välimaastoon. Pitkään lapsuuden parissa työskennelleenä tiedän, että pienten lasten vanhemmilla on monia pelkoja omien lastensa tulevaisuuteen ja kehittymiseen liittyen. Jos perheessä tarvitaan erityisiä, perheen ulkopuolisia tukia, nämä pelot lisääntyvät edelleen ja saavat uusia muotoja. Perheen sisällä koetuista haasteista on vaikea avautua edes läheisille, koska menneisyyden uskomukset epäonnistumisesta ja siihen liittyvästä häpeästä elävät edelleen vahvana. Jos joudutaan turvautumaan ulkopuoliseen apuun, se koetaan monesti henkilökohtaisena epäonnistumisena ja tämä kokemus lannistaa monia. Oman perheen kohdalla asia on hyvin henkilökohtainen ja se koskettaa yhtä suuresti myös niitä, jotka työskentelevät kasvatusalalla ja onnistuvat ammatissaan erinomaisesti. Siksi näen erittäin tärkeäksi asiaksi, että lastensuojelun ympärillä elävää myytiä avataan edelleen, tutkimusta lisätään ja tietoa tämän voimakkaita tunteita herättävän aihepiirin ympäriltä tuotetaan edelleen. Vain näin voidaan vakuuttaa kaikille vanhemmille, että lastensuojelun mukaantulo ei kerro henkilökohtaisesta epäonnistumisesta, vaan sen keinoin voidaan todella auttaa ja tukea perheitä heidän kasvatustehtävässään. Samalla lastensuojelun asemaa yhteiskunnan tukipalveluna voidaan vahvistaa ja luoda siihen luottamuksen piiri, jota asiakaskunnan ja toimintaa toteuttavien verkostojen välille ehdottomasti tarvitaan.

3. TUTKIMUSMETODI

Tutkimuksen metodologiset valinnat määräytyvät tutkijan ennakko-oletusten mukaan ja ne pitävät sisällään käytännön tutkimusprosessia ohjaavat säännöt, jotka tutkija itselleen asettaa. Valintoihin vaikuttaa myös se, millaisia oletuksia ja hypoteeseja tutkijalla on. Menetelmävalinnat pitävät sisällään käytännön tutkimusprosessia ohjaavat säännöt, jotka tutkija itselleen tutkimusprosessin aikana asettaa. Näin ymmärrettynä metodologia käsittelee todellisuutta koskevan tiedon peruslähtökohtaa, tieteellistä perusnäkemystä ja maailmankatsomusta (Puusa & Juuti 2011, 22). Tutkijan tulee näihin rinnastaen nähdä oma tutkimuksensa osana todellisuutta ja muita tutkimuksia.

Oma tutkimukseni on laadullinen tutkimus, johon voidaan soveltaa useampaakin erilaista tutkimusmenetelmää. Myös aineistoa voidaan analysoida monin eri tavoin. Oman työni taustalla vaikuttavat mielenkiintoni kohteet ja niiden herättämät tutkimuskysymykset: Miten lastensuojelun avohuollosta internetissä keskustellaan, millaisia sävyjä keskustelussa on ja millaisena avohuollon toteutuminen näyttäytyy näiden keskustelujen perusteella? Esittelen seuraavassa tarkemmin, millä tavalla itse lähestyn tätä mielenkiintoista ja osin arkaluontoistakin aineistoa ja millaista tutkimusmenetelmää ja analyysitapoja käytän.

3.1 Tutkimusmetodin valinta ja analyysimenetelmä

Tarkastelen tutkimuksessani keskustelua lastensuojelun avohuollosta ja sitä, millä tavalla avohuollon tukitoimet näyttäytyvät perheille heidän kasvatustehtävänsä tukemisessa. Aineistoni koostuu internetin keskustelupalstoilta kerätystä dialogisesta vuoropuhelusta, jota lastensuojelun avohuollosta käydään. Keskustelut on poimittu usealta erilliseltä keskustelupalstalta. Aineistoa on saatavilla todella paljon ja vilkkain keskustelu tuntuu käynnistyneen uuden lastensuojelulain käyttöönoton jälkeen vuonna 2008. Halusin tehdä mahdollisimman ajankohtaisen tutkimuksen, joten rajasin puheenvuorojen kirjoitushetkeksi kesäkuun 2012 jälkeisen ajan tammikuuhun 2013 saakka. Valitsemalleni aineistolle sopii useat tutkimusmenetelmät, ja itselleni mielenkiintoisimmaksi ja antavimmaksi valitsin narratiivisen tutkimusmenetelmän ja sen rinnalle hyvin soveltuvan sisällönanalyysin, joita kuvailen tarkemmin seuraavaksi.

Hyvärinen (2006) määrittelee kertomuksen kenties ihmisen tärkeimmäksi ajallisen hahmottamisen muodoksi, kommunikaation välineeksi ja vastaukseksi kysymykseen, kuka minä olen. Kertomuksessa tapahtumat suhteutuvat tavalla tai toisella toisiinsa ja niillä on kausaalinen suhde. (Hyvärinen 2006.) Tarina, kertomus jostakin, voi olla suullinen, kirjoitettu, haastattelussa kuultu tai vaikkapa elokuva. Se voi olla kuvaus ajasta ja ympäröivästä kulttuurista tapoineen ja tottumuksineen. Tarina voi ilmentyä monissa muodoissa ja se voi olla hyvin lyhyt tai pitkä. Tarinan tunnistaa ja erottaa esimerkiksi puhtaasta ohjeesta se, että tarinalla välitetään kokemusta ja asioiden muutosta. Ytimekäs tarina voi koostua kahden tapahtuman kuvaamisesta ja niiden välisestä suhteesta, kuten ”Olin tavannut hänet vasta toukokuussa ja jo kesäkuussa olin umpirakastunut!”

Tarina voi olla myös hyvin pitkä, esimerkiksi historiallinen kertomus sodasta tai kuninkaallisesta elämästä.

Tarina ja kertomus ovat mielestäni niin läheiset termit, että rinnastan ne tässä kirjoituksessa toisiinsa. Toisaalta käytän tekstissäni kertomuksista myös puheenvuoron määritelmää. Tämä siksi, että aineistoni kirjoitukset esiintyvät vuorovaikutteisina puheenvuoroina keskustelijoiden välillä valituilla keskustelupalstoilla. Myös useat tutkijat keskustelevat mielellään siitä, mitä tarina tai kertomus on ja miten termit määritellään. Helpoimmillaan tarinaksi voidaan tulkita se, että joku kertoo jollekin jotakin. Se, onko kyseessä tieteellisesti hyväksyttävä määritelmä ja voidaanko tarina ottaa osaksi tieteellistä ja vakavasti tulkittavaa tutkimusta, herättää varmasti mielipiteitä suuntaan ja toiseen. Tarinaa tutkimuksen kohteena puolustavat näkevät asian niin, että tarinan kertomalla on mahdollisuus vaikuttaa asioiden kulkuun ja purkamalla tuntojaan voi tuottaa arvokasta tietoa jonkun asian tilasta. Toinen puoli suhtautuu päinvastoin ajatteleamalla, että tarinat eivät voi olla tieteellistä faktaa, vaan ne ovat vain ihmisen tulkintoja ja tunteita. Tässä tutkimuksessa tarina, kertomus ja puheenvuoro esiintyvät rinnasteisina ja niillä kaikilla tarkoitan aineistooni valittuja tekstejä, joiden avulla keskustelijat kommunikoivat lastensuojelun avohuollosta toistensa kanssa.

Tarinoita keräämällä ja tulkitsemalla on mahdollista saada koostetuksi mielenkiintoisia kuvauksia kiinnostavasta ilmiöstä. Jo tarinoiden kerääminen ja lukeminen on näistä asioista nauttivalle hyvin palkitsevaa. Tarinan kertominen puolestaan on osa persoonallisen kokemusmaailman ymmärtämistä ja kuvaamista (Erkkilä 2008, 196). Kertoessaan tarinaansa ihminen samalla rakentaa ja eheyttää itseään ja saa tilaisuuden elää kokemaansa uudelleen. Tarinoimalla ihminen voi turvallisen välimatkan päästä vertailla mahdollisuuksiaan ja käydä läpi tilanteisiin ja kokemuksiin liittyviä tunteitaan. Tarinallisuus ja kertomus ovat siis sekä kertojalle että sitä kuuntelevalle eräänlainen terapeuttinen tapa maailmankatsomuksen muodostamiseksi. Tarinat ja kertomukset ovat oppimisen ja vertaisuuden väline, ja ne välittyvät ihmisten kesken koko elämän ajan.

Narratiivinen tutkimusmenetelmä tulkitsee tarinoita ja kertomuksia tiedon välittäjinä ja rakentajina. Narratiivisuudella on pitkät perinteet filosofiassa, kirjallisuustieteessä ja kielitieteessä, mutta 1990 – luvulla alettiin puhua ns. *narratiivisesta käännteestä* tai *elämäkerrallisesta käännteestä*, jolloin tutkimusmenetelmä on nopeasti noussut käytetyksi myös muilla tieteenaloilla.

Narratiivisuudella voidaan viitata tiedonprosessiin, tutkimusaineiston luonteeseen, aineiston analyysitapaan tai käytännölliseen merkitykseen. (Heikkinen 2007, 144.) Hyvärisen (2006) mukaan kertomus on tietämisen muoto ja kommunikaation väline, jonka avulla tehdään ymmärrettäväksi kokemuksia, luodaan luottamusta ja ylläpidetään ryhmiä. Erittäin hyvin narratiivinen tutkimusmenetelmä sopii mielestäni juuri yhteiskunnan tilan tutkimiseen, koska kertoessaan yksityisimmistä kokemuksistaan, on jokaisen kertojan ääni kuitenkin kulttuurisesti jäsentynyttä (emt.). Tämä tarkoittaa mielestäni sitä, että kertominen esiintyy aina jossain kontekstissa ja kertomukseen vaikuttavat kaikki eletyn elämän ja ympäristön tuomat kokemukset. Erityisesti asia korostuu tässä aineistossa, jossa keskustelupalstojen kertojat keskustelevat ja kertovat omia tarinoitaan vuorovaikutuksessa muiden keskustelijoiden kanssa.

Narratiivinen tutkimusmenetelmä tarkoittaa tutkimusta, jossa ihmiset rakentavat tietonsa ja identiteettinsä kertomusten välityksellä. Näitä kertomuksia, narratiiveja, tarkastelemalla on mahdollista saada kuvaus jostain asiasta tai ilmiöstä. Yhtä, kaikille yhteistä todellisuutta ei ole, vaan pikemminkin eri tavoin ihmismielissä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa konstruoiduvia todellisuuksia (Heikkinen, 145). Löytönen (2004) täsmentää tätä ajatusta toteamalla, että koko elämä voidaan nähdä kertomuksellisena ja jokaisen elämä rakentuu ja jäsentyy erilaisista kertomuksista. Tällä tavalla ihminen voi nähdä elämänsä vaiheina ja erilaisina tarinoina, kokemuksina, joita on mahdollista käsitellä yhdessä muiden kanssa. Joskus elämän jakaminen pienempiin osiin tarinoiksi, voi auttaa kriisien hallitsemisessa tai niiden yli pääsemisessä, auttaa kohtaamaan surua tai iloa ja jäsentämään elämää. Itse yhdyin Löytösen ja Hyvärisen näkemykseen tarinallisuuden ja kertomuksen tärkeydestä ihmisen elämän kokonaisuuden rakentajana ja tämän vuoksikin tunnen narratiivisen tutkimustavan itselleni läheiseksi. Omassa tutkimuksessani pyrin koostamaan keskustelupalstoilta kerätyistä tarinoista kuvauksen, joka kertoo pienen kertomuksen lastensuojelun avohuollosta.

Narratiivisessa tutkimuksessa on myös mahdollista hyödyntää kertynyt aineisto erittäin tarkasti. Varsinkin tutkimuksen alkuvaiheessa, kun omat tutkimuskysymykset ovat vielä laajoja yläkäsitteitä, tällainen tutkimusmenetelmä antaa mahdollisuuden johdattaa tutkimusta moneen suuntaan. Aineisto itsessään voi tuottaa täsmentäviä tutkimuskysymyksiä ja auttaa tutkijaa hyödyntämään aineistoa mahdollisimman monipuolisesti. Aikaisemman tutkimuksen tuntemus on tarpeen ja sen kokonaisuudesta on hyvä olla selvillä, mutta se ei ainoana johdattele tutkijaa eteenpäin. Erinomaista uutta tietoa ja tärkeitä johtopäätöksiä voi tämän kaltaisen ai-

neiston avulla tehdä aikaisemmasta tutkimuksesta tai vallitsevasta teoriasta tai lainsäädännöstä riippumatta. Vaikka aikaisempi tutkimus ja tieto lastensuojelun avohuollosta vaikuttavat oman tutkimukseni lähtökohtana, johtopäätökset rakentuvat kuitenkin lähes yksinomaan tästä aineistosta. Tämä tarkoittaa sitä, että tekemälläni tutkimuksella ja keräämälläni aineistolla on taito vastata kysymyksiini ja luoda siten uusi näkökulma lastensuojelun avohuollosta.

Toinen varsin toimiva ja tässä tutkimuksessa hyödynnetty tutkinnallinen menetelmä on Tuomen ja Sarajärven (2009) kuvailema sisällönanalyysi, josta kerron tarkemmin myöhemmin tässä tutkimuksessa. Tehdäkseni selväksi näiden kahden, narratiivisen tutkimusmenetelmän ja sisällönanalyysin, yhteneväisyydet ja erot tämän tutkimuksen kannalta, puran niitä hieman jo tässä yhteydessä.

Kuten aiemmin kerron, narratiivinen tutkimusmenetelmä voi viitata muun muassa tutkimusaineiston luonteeseen. Keräämällä strukturoimatonta vuoropuhelua, ihmisten kertomuksia, voi saada kasaan rikkaan ja puhuttelevan aineiston. Näin toiminkin ja ensimmäisessä vaiheessa itseäni ohjasi vain haluni kuulla ihmisten tarinoita ja aitoa puhetta lastensuojelun avohuollosta ja sen herättämistä ajatuksista. Keräsin näitä tarinoita hahmottaen vain suurimmat yläkysymykset: millaista keskustelua avohuollosta käydään ja millaisena avohuolto perheille näyttää. Vielä alkuvaiheessa en antanut mahdollisten analyysimenetelmien ohjailta sitä, millaista aineistoa mukaan valikoituu.

Saaranen-Kauppinen & Puustniekka (2006) määrittelevät narratiivisen tutkimusmenetelmän tavaksi tutkia narratiiveja, eli kertomuksia. Ihminen kertoo luonnostaan asioista ja tämän kerronnan hyödyntäminen on narratiivisen tutkimusmenetelmän keskiössä. Erityisen hyvin menetelmä sopii tutkimuksiin, jossa ollaan kiinnostuneita yksilöiden vapaasti kertomista asioista. Kerronassaan ihminen rakentaa identiteettiään kertomuksen välityksellä ja tämän kerronnan yhteydestä ympäröivään maailmaan ja kulttuuriin syntyy narratiivi, jota voidaan tutkia. (Emt.)

Löytönen (2004) viittaa tekstissään siihen, että narratiivinen tutkimus kiinnittyy ihmisten omaelämäkertoihin ja henkilökohtaisiin tarinoihin. Löytönen jatkaa myös, että narratiivinen tutkimusote on väljä kehikko, jonka sisään mahtuu erilaisia tutkimusmenetelmiä ja aineiston lukutapoja (emt.). Tämä on tullut myös itselleni tutkijana hyvin selväksi. Kuten Hyvärinen (2006) toteaa, ei ole olemassa sellaista valmista pakettia, jonka nimi olisi ”narratiivinen analyysi”. Narratiiv-

veja voi kerätä ja niitä voi lukea ja tulkita, mutta niiden analysoimiseksi tarvitaan jokin tai joitakin seuraavista analyysitavoista:

- temaattinen luenta tai sisällön analyysi
- kertomusten luokittelu kokonaishahmon perusteella
- kertomuksen kulun yksityiskohtien analyysi
- kertomuksen vuorovaikutuksellisen tuottamisen analyysi (Emt. 2006).

Tämä tulkinta on mielestäni erittäin tärkeä ja hyvä. Tarinaa on vaikea analysoida yhtenäisenä tarinana sen henkilökohtaisen luonteen vuoksi, joten sen analysoimiseksi tarvitaan jokin täsmällisempi menetelmä. Varsinkin itse pohdin tätä seikkaa hyvin pitkään. Tutkimuksessa on kuitenkin tärkeää saada aikaiseksi jonkinlainen mielekäs yhteenveto tutkitusta aiheesta. Tarinoita keräämällä voi saada sata erilaista näkökulmaa samastakin aihepiiristä. Näitä tarinoita pitäisi kuitenkin voida yhdistää ja tulkita joidenkin kategorioiden avulla.

Vasta tarinoiden keruun jälkeen aloin pohtia, millaista analyysimenetelmää voin tälle aineistolle soveltaa ilman, että siitä häviää mitään oleellista tietoa. Narratiivinen analyysimenetelmä itsessään on erittäin hyvä ja toimiva. Narratiiviset tarkastelutavat soveltuvat tutkimuksiin, jossa ollaan kiinnostuneita yksilöiden vapaasti kertomista asioista. Narratiivisessa analyysissä tarinoita voidaan tyyppitellä ja luokitella erilaisten perusteiden mukaan. (Saaranen-Kauppinen & Puustniekka, 2006). Näen tässä hyvin paljon samaa kuin sisällönanalyysissä, jossa aiheita teemoitellaan myös erilaisten perusteiden ohjaamana. Molemmille on yhteistä, että aineisto luetaan huolellisesti, sen sisältöä pyritään ymmärtämään ja kategorioimaan se jonkin luokituksen mukaan. Se, miten kertomukset luokitellaan, on ennemminkin tutkijasta kuin analyysitavasta riippuvaista.

Teoksessaan *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (2009) Tuomi ja Sarajärvi kuvailevat erilaisia aineiston analyysimenetelmiä. Näistä sisältöä analysoiviksi menetelmiksi nimetään mm. *aineistolähtöinen analyysi*, *teoriasidonnainen analyysi* sekä *teorialähtöinen analyysi*. Näistä analyysimenetelmistä osaksi omaa tutkimustani valikoitui aineistolähtöinen analyysimenetelmä, joka ottaa vaikutteita myös teoriasidonnaisesta analyysimenetelmästä.

Puhtaasti aineistolähtöisessä menetelmässä analysoidaan aineistoa, joka ei ole etukäteen sovitua tai harkittua (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95). Aikaisemmillä teorioilla tai havainnoilla ei pitäisi olla mitään tekemistä analyysin toteuttamisen tai lopputuloksen kanssa (emt. 95). Jos tavoitteena on saada teoreettinen ymmärrys esimerkiksi kokemuksesta, pyritään aikaisempi tieto tarkoituksella sulkemaan analyysin ulkopuolelle, jotta se ei vaikuttaisi analyysiin. Puhtaasti aineistolähtöisen tutkimuksen toteuttaminen on Tuomen ja Sarajärven mukaan erittäin vaikea toteuttaa sen vuoksi, että muun muassa käytetyt käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmä ovat tutkijan asettamia ja vaikuttavat tuloksiin (emt. 96). Itsellenikin oli joitakin ennako-oletuksia tutkittavasta ilmiöstä. Miten siis voin varmistaa, että omat ennako-oletukseni eivät vaikuta analyysiini? Toisin sanoen, voinko analysoida aineistoa puolueettomasti omista oletuksistani huolimatta ja löytää myös uusia näkökulmia tutkittavaan ilmiöön? Yhtenä keinona Tuomi ja Sarajärvi kehottavat toimimaan fenomenologis-hermeneuttisen perinteen avulla, jonka mukaan omat ennakkokäsitykset kirjoitetaan auki ennen analysointia ja niihin suhtaudutaan tietoisesti koko prosessin ajan.

Fenomenologis-hermeneuttisen perinteen isän Martin Heideggerin mukaan kaikkea olevaa tarkastellaan ontologisesta lähtökohdasta ja inhimillisen olemassaolon analyysi edeltää empirisiä tieteitä (Niskanen 2009, 104). Heideggerin mukaan jokaisen ihmisen olemassaolo on yhdistelmä asioita, jotka määrittyvät hänestä riippumatta tai joihin hän voi itse vaikuttaa (emt. 105). Siten ihminen on ympäristönsä ja elämänsä rakentama, johon väistämättä vaikuttavat kaikki kokemukset, tiedot ja taidot sekä oletukset. Mielestäni ei ole realistista ajatella, että ihmisen mielipiteet tai ajatukset muodostuvat ilman ympäröivän maailman synnyttämiä havaintoja tai omia tai muiden kokemuksia. En itsekään voi tutkijana pois sulkea omaa aikaisempaa kokemusmaailmaani. Tämän vuoksi seuran Tuomen ja Sarajärven ehdotusta, jossa tiedostan omat ennako-olettamukseni ja pidän ne mielessäni koko tutkimukseni ajan. Samalla toivon, että tutkimus tuo itselleni uutta tietoa ennako-oletukseeni. Itselleni tutkimuksellista mielenkiintoa pitää yllä juuri uuden tiedon löytäminen ja oivallusten tekeminen ehkä tutustakin aiheesta. Tempauduin mukaan tähän tutkimukseen omien kokemusteni jälkeen toivoen löytäväni uutta tietoa ja uusia näkökulmia lastensuojeluun ja ennen kaikkea sen työmenetelmien kehittämiseen. Vaikka omat ennako-oletukseni ovat taustalla olemassa, en aio pelkästään etsiä vahvistusta tai kumoamista niille, vaan lisäksi toivon, että löydän uusia näkemyksiä, joilla voi olla tulevaisuudessa merkitystä ainakin oman työni kannalta.

Teoriasidonnaisessa analyysissä puolestaan on teoreettisia kytkentöjä ja teoria voi toimia apuna analyysin etenemisessä (emt. 96). Analyysissä tunnistetaan aikaisemman tiedon vaikutus, mutta teoriaa ei pyritä testaamaan, vaan sen toivotaan herättävän uusia ajatuksia. Analyysi etenee aineistolähtöisestä kohti teorian määritelmiä ja lopputulos on yhdistelmä aikaisempaa teoriaa sekä tutkimuksen kautta saatua uutta tietoa. (Emt. 96–97.) Omassa tutkimuksessani aineisto toimii pääroolissa analysointivaiheessa, mutta aikaisempaa tietoutta ja teoriaa ei kuitenkaan voida sulkea kokonaan pois. Vaikka analysointi ja johtopäätökset tehtäisiin puhtaasti aineiston perusteella, on teorian ja aikaisemman tutkimuksen suhde johtopäätöksiin tunnustettava. Aineistosta päätellen asiakkaat tuntuvat tietävän lainsäädännön ja sen merkityksen erittäin hyvin. Jos oma aikaisempi kokemusmaailmani jätetäänkin kokonaan ulkopuolelle, tämän aineiston puheenvuoroissa teoriat ohjaavat dialogeja kuitenkin hämmästyttävän paljon.

Puhtaasti teorialähtöinen analyysi sen sijaan nojaisi tiettyyn teoriaan, malliin tai auktoriteettiin ja tarkoitus olisi testata aikaisempaa tietoa uudessa kontekstissa. Tämä tapa on erityisen käytetty sellaisilla alueilla, joissa tutkittava ilmiö määritellään jonkin jo tunnetun mukaisesti, esimerkiksi luonnontieteellisestä tutkimuksesta. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 97.) Menetelmä ei kuitenkaan mielestäni sovi tähän aineistoon eikä asettamilleni kysymyksille, koska se jättäisi aivan liian vähän tilaa uusille havainnoille.

Itselläni oli tätä tutkimusta aloittaessani muutamia oletuksia siitä, millaisia vastauksia tutkimus saattaa tuoda tullessaan. Tunnen pitkän työurani kautta lastensuojelun toimintakäytäntöjä ja lainsäädäntöä erittäin hyvin, joten on luonnollista, että ajattelin asioiden olevan tietyllä tavalla. Ensimmäinen oletukseni oli, että lastensuojelun käsite ja toimintakulttuuri on perheille pelottava ja vieras. Lastensuojelun asiakkaaksi ei haluta hakeutua, koska sitä pelätään. Vuosikymmenten takainen oletus pakkohuostaanotosta on yhä todellinen ja oman perheen kullisia pyritään kaikin keinoin varjelemaan, ettei lapsia vietäisi väkivalloin pois kotoa. Toinen oletukseni oli, että lastensuojelun (avohuollon) asiakkuudesta ei olla valmiita puhumaan ainakaan julkisesti. Että kyseessä on edelleen tabu, josta ei kerrota. Tämä oletamus vaikutti myös aineistonkeruumenetelmäni valintaan: pelkäsin, että haastattelututkimus ei kenties voisi toimia, koska perheet eivät halua tulla kasvoillaan kertomaan omista lastensuojelukokemuksistaan. Keskustelupalstoilta kerätty aineisto oli tämän vuoksi erittäin hyvä löytö ja takaa paremmin myös kertojien yksityisyyden.

3.2 Tutkimusaineiston esittely ja tutkimusetiikka

Keräsin aineistoni usealta internetin keskustelupalstalta ja sitä kertyi yhteensä 65 litteroitua sivua, 184 erillistä puheenvuoroa. Puheenvuorot olivat mitaltaan kahdesta lauseesta noin sivun mittaisiin tarinoihin. Nimesin keräämäni puheenvuorot aineistonäytteiksi juoksevin numeroin 1-184 niin, että mitään luokituksia ei vielä ollut tehty. Tällä pyrin varmistamaan sen, että luokittelussa tietyn tyyppiset puheenvuorot eivät ole peräkkäisiä numeroita ja toisaalta, että ketään tai minkään palstan kirjoittajia ei voida aineistosta erottaa. Tämän vuoksi en myöskään tarkemmin erittele, mistä lähdesivustoista aineisto on kerätty. Analysoin ja raportoin havainnoista täysin sattumanvaraisessa järjestyksessä siten, että yhden palstan puheenvuorot eivät esiinny peräkkäin.

Aineisto voidaan määritellä narratiiviseksi silloin, jos se on kertomuksellisesti esitetty ja jossa kuvausta jostakin tapahtumasta pitää koossa juoni. Hieman väljemmin tulkittuna narratiiviseksi voidaan ymmärtää edes jossain määrin kerrontaan perustuvat aineistot, joiden analysoiminen edellyttää tulkintaa. (Saaranen-Kauppinen & Puustniekka, 2006.) Hyvärisen mukaan kyseessä on tarina silloin, jos se suhteuttaa tapahtumia toisiinsa ja käsittelee niiden suhteita kausaalisesti tavalla tai toisella. Näissä kaikissa aineistooni valituissa tarinoissa oli selkeä yhteys tutkittavaan ilmiöön niiden pituudesta riippumatta. Joidenkin aikaisempien määritelmien mukaan tarinat koostuivat aina kolmesta osasta: alusta, keskikohdasta ja lopusta. Nykytulkinta on armahtanut tarinoista lopun, varsinkin, kun nykyaika kannustaa esimerkiksi kirjailijoita ja elokuvantekijöitä jättämään tarinan lopun lukijan tai katsojan pääteltäväksi. (Ks. lisää esimerkiksi Hyvärinen 2006.) Osassa tämän aineiston tarinoista oli selkeä juonirakenne alkuineen, keskikohtineen ja loppuineen. Osa lyhyimmistä sisälsi vain nopean tarttumisen edelliseen puheenvuoroon, keskikohdan, eikä lainkaan erikseen määriteltävissä olevaa loppua.

Aineistoni osoittautui paikoin hyvin arkaluontoiseksi ja henkilökohtaiseksi. Tämän vuoksi sen käyttöön tuli kiinnittää erityistä eettistä huomiota. Vaikka ihmiset keskustelupalstoille kirjoittaessaan tietävät tekstinsä olevan julkista ja kaikkien luettavissa, tulee heidän yksityisyyttään kuitenkin mielestäni suojella. Erityisesti asia korostuu, kun aihe on arkaluontoinen ja voi sisältää vaikeita aiheita. Haluan kuitenkin ajatella myös, että kirjoittaessaan näille palstoille ihmiset haluavat saada äänensä kuuluviin. He toivovat muutosta asiantilaan tai haluavat viestittää muille, että asiat ovat hyvin. He siis toivovat tekstinsä luettavan. Käytettäessä tällaista materiaalia tutkimustarkoituksiin, se tuottaa myös mahdollisesti sellaisen vaikutuksen jota on

toivottu, eli muuttaa asiantilaa. Toisaalta, se voi myös tuoda ”kaikki on hyvin” – viestin isomman lukijakunnan tietoon.

Tutkimuksen etiikka herätti itselläni paljon kysymyksiä. Erityisesti jouduin pohtimaan aineiston esittämistapaa ja sitä, kuinka suoraan sitä voi tämän tyyppisessä tutkimuksessa lainata. Myös yleisellä tasolla tutkimuksen eettiset seikat saattavat haastaa tutkijan. Tutkimukseen uppoutuminen saattaa olla jopa pelottavaa, jos ei ole varmuutta siitä, millä tavalla tutkittavaa ilmiötä voi käsitellä julkisesti. Varsinkin ihmistieteissä tämä vaara on ilmeinen. Tutkijan saattaa olla mahdotonta tarkastella tutkimuksensa aineistoa täysin ulkopuolisin silmin, jos hän on vahvasti yhteydessä tutkittavaan ilmiöön (esimerkiksi sosiaalityössä, päihde- ja mielenterveyspalveluissa, lastensuojelussa, väkivaltatutkimuksessa). Tutkijan itsensä vastuulle jää riittävän etäisyyden säilyttäminen ja neutraali ote tutkimuksen johtopäätösten raportoinnissa. Toivon löytäväni aineiston puheenvuoroista sellaisia ajatuksia, joiden perusteella lastensuojelun avohuolto voidaan asettaa tarkempaan tarkasteluun. Avohuollon tulisi mielestäni olla ensisijainen tuen muoto ja sen kattavuutta ja tarttumapintaa tulisi lisätä nykyisestä.

Riitta Granfelt (2006) on väitöstutkimusta tehdessään pohtinut paljon arkaluontoisten ja vaikeiden asioiden kirjoittamista tutkimuksen muotoon. Hän toteaa, että näistä hankalista ilmiöistä kirjoitettaessa on uskallettava kertoa kärsimyksestä ja vihasta, kammottavista, rumista, pahoista tapahtumista ja teoista. Lukija on saatava pysähtymään ja havahtumaan, pohtimaan kirjoittajan sanomaa. Kirjoittaminen on Granfeltin mukaan mahdollisuus nostaa esiin kohtuuttomia elinoloja ja puolustaa heikkoja ryhmiä tai yksittäisiä ihmisiä. Granfeltin tutkimuksen lainaukset ovat hyvin realistista luettavaa.

Pidän Granfeltin ajatusta asioiden julkituomisesta erittäin tärkeänä. On tärkeää, että myös tällainen ääni tuodaan kuuluville. Kuten Granfeltin tutkimuksessa eräs nainen kieltää luomasta naiseudesta mielikuvaa ”vaaleensinisestä ja vaaleenpunasesta”, myös itse pidän tätä tärkeänä. Asioista pitäisi keskustella niiden todellisuuden mukaan, asiallisesti mutta realistisesti. Epäkohtia ei voida korjata ilman niihin puuttumista. Myöskään onnistumisen kokemusta ei voida tuoda esille ilman, että se puretaan sanoiksi ja saatetaan muiden tietoon.

3.3 Aineiston analysointi

Kerättyä aineistoa voidaan luokitella kiinnostuksen, teemojen ja omien rajausten mukaisesti. Tähän vaikuttaa myös aineiston määrä ja se, kuinka hyvin se tuo vastauksia tutkijan asettamiin kysymyksiin. Laadullinen tutkimus on prosessi, jossa kaikki vaiheet kulkevat käsi kädessä. Siksi tutkijalla on mahdollisuus syventyä aineistoon monista näkökulmista ja tarkastella sitä kriittisesti koko tutkimusprosessin ajan. Aineiston perusteella tutkimuskysymyksiä voidaan matkan varrella täsmentää, lisätä tai laajentaa tutkijan oivallusten mukaan. Tämä on mielestäni laadullisen tutkimuksen paras ominaisuus: se ei kenties koskaan tule valmiiksi, vaan aineistosta löytyy aina jotain uutta.

Osittain käytin tässä tutkimuksessa analyysimenetelmänä narratiivien eli kertomusten analysointia. Luin kertomuksia läpi pitkään ja pohdin niiden viestiä. Jaottelin niitä ryhmiksi monin tavoin. Tarpeeksi pitkän pohdinnan ja työstön jälkeen ne jakautuivat hyvin luontevasti kolmeen erilaiseen ryhmittymään, joita yhdisti tarinallinen yhdenmukaisuus. Nämä kolme ryhmää ovat uhka, mahdollisuus ja ei voimakasta mielipidettä. Tämä jako on peräisin puhtaasti siitä sisällöstä, millaisena lastensuojelun avohuolto kertomuksissa esiintyy. Näiden kolmen ryhmittelyn pohjalta raportoin aineistoa aivan ensimmäiseksi. Seuraavaksi kokosin aineiston jälleen yhteen ja jaoin kaikki tarinat uudelleen sisällön perusteella. Tälle jaottelulle esitin tarkentavia kysymyksiä ja näin myös tarinoiden kokonaisuudet rikkoutuivat. Siten esimerkiksi yhden tarinan kaksi erillistä osaa päätyi eri kysymysten alle tässä yksityiskohtaisemmassa tulkinnassa. Itse koen, että tällä tavalla sain tutkimusaineistosta irti todella paljon ja se pystyi vastaamaan erinomaisesti alkuperäiseen tutkimuskysymykseeni lastensuojelun avohuollosta yhteiskunnassamme.

Tarkoitukseni ei lopulta ollut tutkia tarinaa, vaan sitä, *mitä* tarinassa kerrotaan. Tarinat olisivat sinällään olleet mielenkiintoisia kokonaisuuksia ja tutkimalla niitä kokonaisina olisi varmasti ollut mahdollista löytää erittäin mielenkiintoisia näkökulmia. Oma kiinnostukseni siirtyi kuitenkin eteenpäin yhtä aikaa tutkimuksen etenemisen kanssa. Saatuani kokoon tämän ainutlaatuisen aineiston, halusin työstää sitä mahdollisimman tarkasti ja halusin oppia ymmärtämään enemmän sitä, mitä lastensuojelun avohuollosta kerrotaan. Koin tärkeäksi jakaa aineistoani pienemmiksi joukoiksi, joille esittäisin lisää tarkentavia kysymyksiä ja joiden toivoisin sitä

kautta puhuttelevan itseni lisäksi myös muita lastensuojelun yhteiskunnallisesta tilasta kiinnostuneita tutkijoita.

Otin toiseksi ja johtavaksi analyysimenetelmäksi Tuomen ja Sarajärven (2009, 91–93) esittelemän sisällönanalyysimenetelmän, jonka neliportaisen tarkastelutavan avulla saatoin jaotella omaa aineistoani pienemmiksi osiksi. Tuomi ja Sarajärvi kuvailevat tätä tapaa näin: 1) Aihe rajataan selkeästi kiinnostuksen mukaan ja rajauksessa pidättäytyään, 2) aineisto käydään huolellisesti läpi, litteroidaan sekä karsitaan kaikki epäoleellinen tutkimuksen ulkopuolelle, 3) aineisto luokitellaan, tyypitellään ja jaetaan teema-alueisiin ja 4) siitä kirjoitetaan yhteenveto. Näen tämän jaottelun erittäin toimivana omassa tutkimuksessani. Se on riittävän selkeä ja komalli, mutta antaa silti tarpeeksi haastetta. Jaottelun erilaisiin sisältöihin voi tehdä oman kiinnostuksensa mukaan tai käyttää apuna tarkentavia tutkimuskysymyksiä, jos ne tässä vaiheessa ovat jo hyvin selvillä. Itselleni kävi niin, että aineisto alkoi itse johdattaa minua, jolloin luokittelu ja jakaminen tapahtuivat luonnostaan. Rohkaisinkin muita tutkijoita vilpittömästi antamaan aineistolle aikaa näyttäytyä kunnolla. Aineisto alkaa kuin huomaamatta puhutella tutkijaa ja se herättää mielenkiinnon tarkastella ilmiötä aina uusista näkökulmista. Itselleni kävi näin ja olen erittäin kiitollinen myös hyvästä ohjauksesta, jota tässä vaiheessa sain.

Puheenvuoroja etsiessäni käytin rajaukseen hakusanoja lastensuojelu, avohuolto, huostaanotto ja perhetyö. Tutkin vain sellaisia keskustelualustoja, joille kirjoittamiseen ei tarvita henkilötunnistietoja. Palstojen alaryhminä tutkin useita erilaisia keskustelu ympäristöjä. Aineiston keräämiseen ja palstojen tutkimiseen kului aikaa kymmeniä tunteja ja tein karsintaa jo tuossa vaiheessa paljon. Jos puheenvuoro oli asettamieni aikarajojen ulkopuolella, hylkäsin sen. Jos puheenvuorossa puhuttiin vain vastentahtoisesta huostaanotosta ilman ennakoivia tukitoimia, hylkäsin sen. Jos puheenvuoro oli blogilainaus, hylkäsin sen. Jos epäilin kyseessä olevan provosointitarkoituksessa aloitetun ja keksityn keskustelun, hylkäsin sen. Hylkäsin myös ammatillisiksi itseään kuvaavien kirjoittamia puheenvuoroja, elleivät ne olleet neuvovia, toisin sanoen vastauksia jonkun sellaisen henkilön kysymykseen, joka oli avun tarpeessa aloittanut keskustelun. En mitenkään valikoinut puheenvuorojen esittäjien taustoja, kuten ikää, koulutusta, sukupuolta, perheen lapsilukua tai muitakaan taustatekijöitä. Tällaisia taustatietoja puheenvuoroissa myös esiintyi hyvin harvoin. Osan puheenvuoroista poimin aikajärjestyksessä silloin, jos ne etenivät selkeästi dialogisesti. Jos mahdollista, sotkin näitä ketjuja sekoittamalla

aikajärjestyksen ja litteroimalla puheenvuorot ajallisesti lomittain. Tämä vähentää myös tunnistettavuuden mahdollisuutta.

Olin jo alkuvaiheessa päättänyt jättää syyt avohuollon taustalla huomioimatta. En siis rajannut aineistoa sen perusteella, millaisia syitä kirjoittamiselle on. Minulle tärkeitä olivat vain avohuollosta annetut lausumat ja keskustelu siitä, millaista avohuolto on ja kuinka se toimii. Aineistossani oleviin 184:n puheenvuoroon mahtuu väistämättä monenlaisia ajatuksia, kokemuksia ja tunteita lastensuojelun avohuollosta. Aineiston arkaluontoisuuden ja henkilökohtaisuuden vuoksi asiakkuuksien taustat jäävät kuitenkin vain omaksi tiedokseni. Taustatiedon käytöstä on olemassa myös lakiin ja asetuksiin perustuvat määräykset (mm. Bardy 2009), joiden mukaan tällaisen tiedon käytössä on noudatettava erittäin tarkkaa lupamenettelyä.

Aineiston luokittelu on erittäin mielenkiintoista, mutta samalla haastavaa työtä. Omat rajaukset on syytä tehdä huolella ja niissä on syytä pitäytyä, jotta suurilta yllätyksiltä vältytään. Tunneperäinen aineisto antaa mahdollisuuksia mihin vain – tämän huomasi erittäin selkeästi aineistoa etsiessäni. Luin läpi satoja puheenvuoroja, joissa lastensuojelu mainittiin. Aineisto olisi voinut ohjata minua mihin suuntaan tahansa. Osittain myös kiinnostukseni tutkittavaa ilmiötä kohtaan johti minut lopulta siihen, että aineisto suorastaan nielaisi minut mukaansa. Asettelin aineistoa eri näkökulmiin, tutkin sitä eri suunnista ja pohdin, millaisin jakoperusteiden luokittelen. Lopulta valitsemani tulkintakulma on vain yksi monista mahdollisista. Mielestäni se on kuitenkin havainnollistavin, selkein ja omiin tutkimuskysymyksiini parhaiten vastaava. Itselleni tutkijana se antaa myös parhaan mahdollisen tiedon siitä, millaisena lastensuojelun avohuolto tässä ajassa näyttäytyy.

Analyysivaiheen viimeisenä etappina on havainnoista raportoiminen. Yhdellä tutkimuksella voidaan tuottaa tietoa pienestä otoksesta suurempaa kokonaisuutta. On tärkeää muistaa, että tämä tutkimus kertoo vain tästä aineistosta tuotetun pienen tuloksen lastensuojelun avohuollon tilasta. Tarkkaan selvitykseen vaadittaisiin kaikkien avohuollon asiakkuuksien ja toimenpiteiden raportoimista. Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten perhetaustaan ja asiakkuuden syihin liittyviä tietoja ei voimassaolevan lain tulkinnan mukaan voi koota valtakunnalliseen rekisteriin (Bardy 2009, 64), joten kattavaa selvitystä tuskin on mahdollista tehdä. Bardyn mukaan (emt. 64) tapa, jolla tieto kootaan, vaikuttaa aina myös kuvaan, joka asiasta saa-

daan. Siksi tutkimuksessa on tärkeää pohtia aineiston valintaa ja kontekstia, missä se raportoidaan. Nämä seikat ovat myös vaikuttavimpia tekijöitä omassa tutkimuksessani.

Oman tutkimukseni tarkoituksena on lähinnä keskustelun herätteleminen. Toivoisin, että tällä tutkimuksella olisi sen verran vaikuttavuutta, että se luettaisiin, sen sisältöä pohdittaisiin ja sen tuottamista tuloksista käytäisiin keskustelua. Toivoisin, että se herättäisi uusien tutkijoiden kiinnostusta aihetta kohtaan. Tällä tavalla kerätyn äänen esiin tuominen on mielestäni hyvin merkityksellistä. Se on jopa merkityksellisempää kuin itsekään alun perin ajattelin. Tällaiselle tutkimukselle - kuten lastensuojelun tutkimuksen lisäämiselle yleensä - on suuri tarve. Olen tutkimuksen edetessä hämmästyynyt sitä, miten tärkeitä tietoja puheenvuorojen dialogit lastensuojelumme tilasta tuovat. Olen vakuuttunut siitä, että tällaista tietoa en olisi saanut millään muulla tavalla. Keskustelupalstoilla asioita käsitellään reaaliajassa ja vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Puheenvuorot ovat sävyiltään suoria ja ytimekkäitä ja niistä kuuluu ihmisten tunteita koetusta elämästä. Uskon, että valtaosalta aineisto on todelliseen tunteeseen perustuva ja kanta-aottavaa kuvausta siitä, millainen lastensuojelun avohuollon tila ihmisten näkökulmasta katsottuna on.

4. UHKA VAI MAHDOLLISUUS? KERTOMUKSIA LASTENSUOJELUN AVOHUOLLOSTA

Internetin keskustelupalstojen materiaali on aineistona lähes rajatonta. Materiaalia on tarjolla paljon ja keskustelupalstoilla keskustellaan kaikenlaisista asioista. Ihmiset kirjoittavat palstoille nimimerkeillä, eikä avoimiin ympäristöihin tarvitse kirjautua henkilötunnisteilla. Materiaali on kaikkien saatavissa ja osa materiaalista säilyy myös lähes ikuisesti verkossa. Osittain tämän vuoksi Internetin keskustelupalstoilta kerättyä aineistoa kohtaan tulee olla myös kriittinen. Koska kirjoitusten todenperäisyyttä ja alkuperää ei voida tarkistaa, jokainen voi kirjoittaa oman tarinansa haluamallaan tavalla, on se totta tai ei. Kirjoitukset saattavat saada sävyjä sen mukaan, millainen yleinen mielipideilmasto keskusteltavasta aiheesta vallitsee. Ihmiset samaistuvat toisiinsa, myötäelävät toistensa kokemuksia ja arvostelevat tai kannustavat toisiaan sen mukaan, mikä heidän oma kokemuksensa tai mielipiteensä aiheesta on.

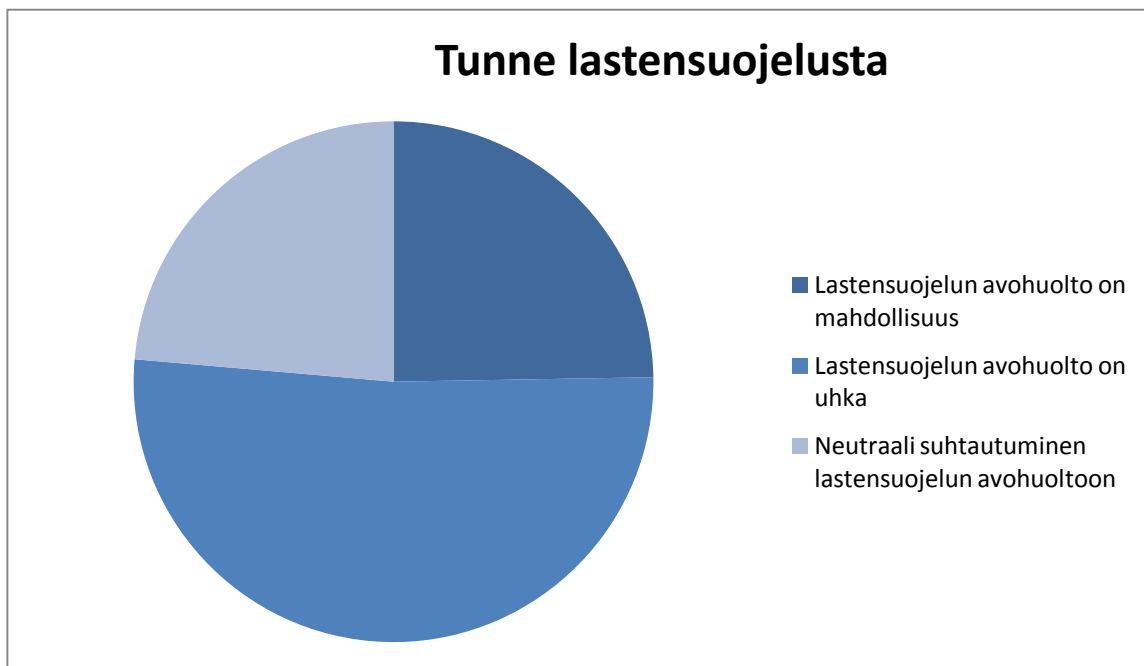
Useilla Internetkeskustelijoilla tuntui olevan lastensuojelusta voimakkaita mielipiteitä ja paljon tietämystä. Ilmaisut ja mielipiteet olivat monin paikoin ytimekkäitä ja asiantuntevia. Nii-

den käyttö suorina lainauksina olisi ollut suorastaan ylivoimaisen houkuttavaa. Myös todelliset mielipiteet olisivat tulleet sillä tavoin parhaiten esille. Keskustelijoiden suojelemiseksi ja tutkimukseni eettiseksi vakuudeksi päätin kuitenkin luopua sellaisista suorista lainauksista, jotka voisivat johtaa lainattuihin viestiketjuihin. Joitakin puheenvuoroja kuvailen tuloksissa omin sanoin. Joitakin puheenvuoroja käytän osittain suorina lainauksina varmistaen, että käytetyt ilmaisut ovat niin tavanomaisia, että ne haettaessa johtavat useisiin lähteisiin, eikä niiden perusteella voi yksiselitteisesti päätellä, mistä lähteestä alkuperäinen lainaus on poimittu. Lisäksi olen muokannut joidenkin suorien lainausten sanajärjestystä tai poistanut tunnistamiseen johtavia ilmaisuja. Joissakin lainauksissa käytän myös hakasulkeissa selventäviä kuvauksia puheenvuoron sisällöstä.

4.1 Uhka, mahdollisuus ja neutraali suhtautuminen

Valitun aineiston 184:sta puheenvuorosta poistin myöhemmin kaksi puheenvuoroa, jotka vaikuttivat ammatikseen lastensuojelussa työskentelevien kirjoittamilta. Halusin, että aineistoon jäävät vain sellaiset puheenvuorot, joissa on selkeä yksityishenkilön mielipide tai tuntuma lastensuojelun avohuollosta. Näin jäljelle jäi 182 puheenvuoroa, joista muodostui lopullinen tutkimusaineistoni.

Jaoin aineiston edellä kuvailemallani perusteella kolmeen osaan. Ensimmäisen osan muodostivat ne puheenvuorot, joissa mielipide ja suhtautuminen lastensuojelun avohuollollisiin toimiin on ollut positiivinen ja jossa perheen kasvatustehtävän tukeminen lastensuojelun avohuollon kautta on nähty mahdollisuutena. Toisen joukon muodostivat ne puheenvuorot, joissa mielipiteet lastensuojelun avohuollosta tai perheen kasvatustehtävän tukemisesta lastensuojelun avohuollon keinoin ovat tuntuneet tai näyttäneet uhkaavina. Kolmanteen joukkoon jäivät ne puheenvuorot, joissa mielipide tai kokemus on neutraali tai joissa selkeää positiivista tai negatiivista kannanottoa ei ollut näkyvissä. (Numero lainatun puheenvuoron jälkeen kertoo aineistonäytteen numeron.)

Kuvio 3. Lastensuojelun avohuolto valitun aineiston puheenvuoroissa

Mahdollisuus

Positiivisesti lastensuojelun avohuoltoon suhtautuvia puheenvuoroja kertyi kaikkiaan 45 kappaletta 182 puheenvuorosta. Tämä on noin neljännes koko aineistosta. Positiivisissa puheenvuoroissa painottuivat usein kannustavat ajatukset lastensuojelun avohuollon toimista ja lastensuojelun mukaantulo nähtiin mahdollisuutena. Avohuollon tuella voidaan näiden puheenvuorojen mukaan tarjota perheille kasvatusapua arjen tilanteisiin. Positiivisina mahdollisuuksina nähtiin palveluiden, kuten terveystieteiden, sosiaalityöntekijöiden ja perheneuvolan tuki.

”Muista, että [erilaiset nimetyt viranomaistahot] (...) haluavat auttaa, sekä sua että vauvaa.” (109)

”Lastensuojelun kautta saatte apua (...) kun vaan osaat sitä vaatia...” (130)

Lastensuojeluun mahdollisuutena suhtautuvat keskustelijat kannustivat muita keskustelijoita hakeutumaan lastensuojelun piiriin oman myönteisen mielipiteen tai kokemuksen kautta. 45:sta positiivisesta puheenvuorosta avun piiriin hakeutumiseen kannustettiin 20 puheen-

vuorossa, eli lähes puolessa kaikista positiivisista puheenvuoroista. Suurin yksittäinen syy kannustavassa suhtautumisessa näyttäisikin olevan oma positiivinen näkemys lastensuojelusta. Perheneuvolan palvelut ja perhetyöntekijän apu kodin arkeen nähtiin eräänä tärkeänä lastensuojelun tukimuotona, jonka piiriin muita keskustelijoita kannustettiin aktiivisesti hakeutumaan. Tärkeimpänä kannustimena lähes jokaisessa 20 puheenvuorossa näkyi kuitenkin lastensuojelun tarjoama yleinen apu lapsen kasvun tukemisessa. Se, että lapsi saisi apua lastensuojelun menetelmistä, oli tärkein kannustin lastensuojelun piiriin hakeutumisessa. Keskustelijoilla, joilla oli omakohtainen positiivinen ajatus menetelmistä, oli kannustavin suhtautuminen lastensuojeluun.

”Ei siinä mitään kamalaa ollut. (...) Juteltiin yhdessä ja erikseen, ja saimme mahdollisuuden esim. perhetyöntekijään tai siivoajaan.” (15)

”Kannattaa ihmeessä (...) ottaa kaikki apu sieltä vastaan niin saatte lapselle apua...” (134)

”Lastensuojelun kautta saatte esim. perheneuvolaan aikoja.” (135)

Osassa kannustavista puheenvuoroista pyrittiin kumoamaan pelkoja, joita useilla keskustelijoilla lastensuojelusta oli. Näidenkin puheenvuorojen taustalla oli useimmiten oma positiivinen tunne, jonka pohjalta oltiin valmiita rauhoittamaan muiden pelkoa ja kannustamaan yhteydenottoon.

”Ei lastensuojelu ole mikään [hirviö] joka tulee ja ottaa lapset huostaan!! Sitä kautta saat varmasti tarvitsemaasi apua.” (142)

Samassa yhteydessä mainittiin myös joitakin lastensuojelun menetelmiä, joiden pelkoja useilla keskustelijoilla esiintyi ja joihin pyrittiin tuomaan lisätietoa oman positiivisen tunteen kautta. Tällaisina menetelminä mainittiin esimerkiksi tukiperhetoiminta ja sosiaalityöntekijän kotikäynnit. Tukiperhe nähtiin hyvänä asiana, jonka avulla vanhemmat saivat levähtää arjen rutiineista ja kasvatuksen haasteista. Sosiaalityöntekijän kotikäynnillä oli juotu yhdessä kahvia ja keskusteltu sekä aikuisten että aikuisten ja lasten kesken. Yhdellä keskustelijalla oli tällaisesta kotikäynnistä hyvä muisto ja tämä tapaaminen oli hälventänyt ennakkoluuloja lastensuojelua kohtaan.

Kuten Taskinen (2010, 69) toteaa, lastensuojelussa tulisi noudattaa lievimmän riittävän toimenpiteen periaatetta. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että avohuollollisia palveluita tulisi tarjota ensisijaisena tukena niissä tilanteissa, joissa ei ole kiireellistä, tahdonvastaisten toimien tarvetta. Avohuollolliset tuet ovat aina vapaaehtoisia, ja niitä toteutetaan vanhempien ja 12 vuotta täyttäneen lapsen omalla suostumuksella. Avohuollon palveluiden yhteydessä voidaan tehdä asiakassuunnitelma, jonka lapsen huoltaja ja tarvittaessa lapsi itse hyväksyy ja allekirjoittaa. Varsinainen lastensuojeluasiakkuus poikkeaa avohuollosta niin, että lastensuojelun toimet voivat olla myös vastentahtoisia. (Emt. 69.) Lastensuojelun avohuolto voi siis olla perheille mahdollisuus saada tukea ja apua kotiin tai sen ulkopuolelle tietyin edellytyksin.

Uhka

Lastensuojeluun uhkana suhtautuvien keskustelijoiden puheenvuoroja aineistoon kertyi 94 kappaletta, lähes puolet kaikista puheenvuoroista. Tyypillisesti nämä puheenvuorot olivat pitkiä ja yksityiskohtaisia ja niissä tuotiin esiin useammanlaista huolta. Näissä puheenvuoroissa kerrottiin usein siitä, että lastensuojelun yhteydenotto on tullut perheelle yllätyksenä. Perhe on pelästynyt sitä, miten helposti lastensuojelun piiriin voi joutua. Keskustelu käy vilkkaana lastensuojeluilmoituksen tekemisen helppoudesta. Keskustelijoiden mukaan eräässä kunnassa esimerkiksi lastensuojeluilmoitus voidaan tehdä nimettömänä Internetin välityksellä. Keskustelijat ovat huolissaan siitä, että ilmoituksen tekijä voi jäädä kaikilla tasoilla tuntemattomaksi. Tämän pelätään lisäävän kiusaamista: ilmoitus voidaan tehdä naapurin tai työkaverin vastaan kiusaamistarkoituksessa, ilman todellista huolta lasten tilanteesta. Myös entisten puolisoitten pelätään tekevän ilmoituksia aiheettomasti.

”Jos olisin halunnut apua niin olisin sitä itse hakenut. Käännyin asiassa [ei-lastensuojelullinen viranomaistaho] puoleen ja tässä tulos. Olis pitänyt vaan selvittää lapsen asioita yksin kotona kun nyt sitten joudutaan [lastensuojeluviranomainen] hampaisiin ja silmätikuksi.” (132)

Useat keskustelijat kuvaavat, että he pärjäisivät kyllä omillaan, mikäli heille annettaisiin siihen mahdollisuus. Lastensuojelun interventioitten nähdään usein olevan tarpeettomia ja pelottavia, eikä niiden taustalla nähdä olevan todellisia perusteita. Öinen lapsen itku tai ison perheen luonnollinen äänen kohoaminen on riittänyt joskus syyksi, että naapurit ovat tehneet las-

tensuojeluilmoituksen. Ilmoituksen jälkeen vanhemmat ovat joutuneet vakuuttelemaan jopa kuukausia, että he ovat ”hyviä vanhempia” eikä lastensuojelulle ole tarvetta. Usein tarkkailun koetaan tämänkin jälkeen jatkuvan kohtuuttoman pitkään, eikä normaaliin elämään palaaminen ole helppoa. Kodin ulkopuolella pidetään yllä täydellisen vanhemman roolia, jotta kukaan ei saisi aihetta tehdä uutta ilmoitusta lastensuojeluun. Uuden ilmoituksen lähes jokainen pelkää johtavan suoraan tahdonvastaiseen huostaanottoon.

”... me kyllä pärjätään ihan hyvin [itsekin] mutta jos (...) meille halutaan jotain (...) tukea antaa, niin mikäs siinä. (...) Täältä sitä tukea ei ainakaan saa.. En olisi itsekään uskonut, että näin helposti voi joutua [nimetyn lastensuojeluviranomaisen tarkkailuun].” (151)

Puheenvuoroissa, joihin sisältyy uhkakuvasta viestivä mielipide, korostuu myös torjuva asenne. Oman negatiivisen näkemyksen vuoksi muita varoitellaan lastensuojelutoimien piiriin hakeutumisesta. Ilmiö näyttäisi olevan täysin päinvastainen mahdollisuus -mielipiteen muodostaneiden kanssa. Kaikista uhkana lastensuojelun puuttumiseen suhtautuneista 94:sta puheenvuorosta lastensuojelutoimien piiriin joutumista kehoitettiin välttämään 29:ssä, eli lähes kolmanneksessa näistä puheenvuoroista.

Näissä 94:ssä uhka -puheenvuorossa lastensuojelun interventiota koetetaan kaikin mahdollisin tavoin välttää. Jopa silläkin uhalla, että tilanne kotona jatkuu ennallaan. Eräessä puheenvuorossa puolisoon kohdistuneesta perheväkivallasta on kertomuksen mukaan seurannut automaattisesti poliisin tekemän lastensuojeluilmoitus. Tämän kokemuksen jälkeen väkivaltaa kokenut vanhempi on päättänyt jättää väkivallan jatkossa ilmoittamatta siksi, että lastensuojelu on liian hankala vastustaja. Useat keskustelijat mainitsevat myös, että ”ennen peloteltiin lapsia poliisilla, nyt lastensuojelulla”. Edes mielenterveydellisten tai terveydellisten ongelmien kanssa ei uskalleta tarinoiden mukaan hakeutua avun piiriin, koska viranomaisten ei katsota noudattavan vaitiolovelvollisuuttaan. Viranomaiset voivat keskustelijoiden mukaan rikkoa vaitiolovelvollisuuden lastensuojelulliseen huoleen vedoten. Näissä tilanteissa perhe on saanut terveydellisten huolten lisäksi selvittää lastensuojeluviranomaisille tilannettaan ja vakuutella vanhemmuuttaan. Tämä on useiden puheenvuorojen mukaan johtanut siihen, että mielenterveydelliset ongelmat ovat lastensuojelutoimien seurauksena lisääntyneet.

Jotkut keskustelijat kuvaavat tarinoissaan pelkäävänsä että julkisen sektorin viranomaiskäynneistä - kuten terveystakeskus- tai toimeentulotukiasiakkuudesta - jää viranomaisten rekisteriin pysyviä merkintöjä, jotka säilyvät henkilön tiedoissa ”ikuisesti”. Tämän vuoksi palveluita ei käytetä: merkinnät seuraavat henkilön mukana ja mahdollisissa myöhemmissä tilanteissa niitä käytetään aseena asiakasta vastaan. Apua ei voida hakea lastensuojeluilmoituksen pelossa. Jos apua hakee a-klinikalta, terapiasta tai aikuissosiaalityöstä, viranomaiset saavat rikkoa vaitiolovelvollisuuden ja tehdä lastensuojeluilmoituksen. Useat keskustelijat kertovat olevansa mieluummin ilman apua omissa ongelmissaan, kuin ottavansa tämän riskin.

Tässä ryhmässä esiintyi myös sellaisia puheenvuoroja, joissa erilaiset työmenetelmät nähtiin turhina tai tarpeettomina. Kritiikki kohdistuu neuvolan palveluihin, päiväkotiin, perhetyöhön ja lastensuojeluun yleensä. Kertomusten mukaan ”auttajat” tulevat kotiin ja sotkevat perheen normaalin arkielämän, mutta näistä käynneistä on tuskin mitään apua.

”Me ollaan haettu apua [useita nimettyjä viranomaistahoja] (...) lapsi on yhä samanlainen.” (5)

”[Olemme keskustelleet lastensuojeluviranomaisten kanssa] jo 2 kuukautta 2 palaverin verran aivan vääristä asioista (...) en ole saanut sitä apua jota olisin tarvinnut...” (28)

Uhka – puheenvuoroissa korostuvat pelot lastensuojelua kohtaan, mutta myös turhautuminen siitä, että tarvittavaakaan apua ei saada ja menetelmät eivät toimi. Lastensuojelun toimintakulttuurin kerrotaan olevan mielivaltaista ja haparoivaa ja perheet elävät tämän kulttuurin keskellä jatkuvasti peloissaan. Työntekijöiden tapa toimia on useiden keskustelujen kohteena ja yhtenäisiä toimintaohjeita kaivattaisiin laajalti. Myös kuntakohtaisia eroja mainitaan ja toisissa kunnissa lastensuojelu näyttäisi avoimuudelta toimivan paremmin kuin toisissa.

Neutraali suhtautuminen

Sellaisia puheenvuoroja, joissa ei suoraan ilmaistu uhka tai mahdollisuus -kantaa, oli kaikkiaan 43 kappaletta. Tämä on määrällisesti lähes saman verran kuin lastensuojelun mahdollisuutena näkevien puheenvuoroja, eli noin neljännes kaikesta aineistosta. Näissä puheenvuoroissa oli muista ryhmistä selkeästi erottuva ääni, joka arvioi lastensuojelua yhteiskunnallisena palveluna. Omia mielipiteitä esitettiin tässäkin ryhmässä, mutta mielipide esitettiin tasapuolisemmassa valossa, vailla jyrkkiä kannanottoja uhkan tai mahdollisuuden suuntaan.

Näissä kertomuksissa pohdittiin selkeämmin muuttunutta yhteiskuntarakennetta, työllisyyslannetta, kiirettä ja lapsia palvelujärjestelmän asiakkaina. Myös perheiden itsemääräämiskeudesta käytiin keskustelua. Joidenkin keskustelijoiden mielestä muuttunut yhteiskuntarakenne on luonut perheisiin painetta ja edesauttanut kotien rikkoutumista. Kertomusten mukaan kiire, kiristynyt työtahti ja yhden huoltajan perheet ovat lisänneet lasten pahoinvointia ja tämän mainitaan lisäävän myös lastensuojelun tarvetta.

Bardyn (2009, 17) mukaan lapsuudella on ensimmäinen paikka ihmisen elämänkaareissa ja lapsuuden suojelun ytimet ulottuvat ihmisen ja yhteiskunnan välisiin suhteisiin läpi elämän. Lapsuus on myös yhteiskunnallinen ilmiö (emt. 18). Lapsuutta värittävät kulttuuriset, lainsäädännölliset ja yhteiskunnalliset rakenteet ja niillä on pitkittäisvaikutuksia kaikkeen ihmisen toimintaan. Näissä keräämissäni kertomuksissa tällaiset näkökulmat tulevat esille hämmästyttävällä tavalla. Monet keskustelijat näkevät itsensä osana yhteiskuntaa ja tuntevat olevansa osa tätä mosaiikkia, mutta kuitenkin he tuntevat olevansa voimattomia sen koneistossa. Onkin hämmäntävää tietää, että koneiston toiminnasta ja sen taustalla olevasta järjestelmästä vastaavat samanlaiset ihmiset, jotka kokevat koneiston toiminnan olevan epäkunnossa.

Lastensuojelun toimivuudesta keskusteltiin myös tässä kolmannessa ryhmässä, ja kertomuksissa otettiin tiukemmin kantaa siihen, miten palvelu pitäisi yhteiskunnassa järjestää ja kenen vastuulla sen järjestäminen on. Edelleen puheenvuoroissa kritisoitiin viranomaisten tekemiä lastensuojeluilmoituksia ja toivottiin, että ennen toimenpiteisiin ryhtymistä perheelle annettaisiin mahdollisuus keskustella tilanteestaan. Usein keskustelijat kuvailivat, että heille oli tullut yllätyksenä, että viranomaisen, esimerkiksi koulun opettajan tai terveydenhoitajan, oli tehnyt lastensuojeluilmoituksen perheelle ilmoittamatta. Avoimuutta asiaan toivottiin, samoin mahdollisuutta selittää esimerkiksi lapsen väsymystä maanantaiaamuisin koulussa.

Lisäksi kolmannen ryhmän puheenvuoroissa keskusteltiin siitä, onko vanhemmalla oikeus väsyä ja hakea apua ilman, että täytyy pelätä vastentahtoisia lastensuojelutoimia. Keskustelijat kertoivat avoimesti olevansa tavallisia ihmisiä, jotka eivät koe olevansa ”täydellisiä” vanhempia. Myös täydellisen vanhemman määritelmää pohdittiin ja kyseenalaistettiin käsite yleensä. Aineiston puheenvuorojen mukaan jokaisella vanhemmalla, myös ”täydellisellä”, tulisi olla oikeus väsyä ja sanoa, ettei jaksakaan yksin. Monien mielestä oli kuitenkin parempi hakea tukea läheisiltä ihmisiltä ja epävirallisista ryhmistä, kuin yhteiskuntaa edustavilta viranomaisilta. Leimaantumisen ja lastensuojelun pelko elää siis voimakkaana myös tässä ryhmässä.

”... ennakoiva lastensuojelu on juuri sitä, [tartutaan] havaittuihin ongelmiin ajoissa jo ennen [lapsen] syntymää. [keskustelussa siitä, onko lastensuojelun interventioon pakko suostua vapaaehtoisesti]” (102)

”... eihän kukaan toki ole täydellinen ihmisenä tai vanhempana. Mutta kuitenkin, tekojen takana on se ihminen.” (121)

Tämän ryhmän puheenvuoroissa keskusteltiin laeista ja niiden mukaisista toimintatavoista hyvin tietoisesti. Näissä puheenvuoroissa oli myös kaikkein selkeimmin näkyvillä yhteiskunnallinen kantaaottavuus. Omia mielipidetulkintoja rakennettiin neutraalien puheenvuorojen ryhmässä kaikkein mieluiten juuri lain ja sen toteutumisen sekä yhteiskunnallisen hyvinvoinnin ympärille.

”Koko maailmamme on toisenlainen kuin aikaisemmin. Nykypäivää leimaavat kiire ja lyhytjänteisyys. (...) Aiemmin ei luultavasti puututtu perheiden asioihin niin helposti kuin nykyisin.” (60)

”Lastensuojelu on äärettömän kiinnostava näköala siihen, mihin yhteiskuntaa ollaan viemässä. (...) Lastensuojelu kun kertoo yhteiskunnan rakenteista hyvin paljon. (76)

Keskusteluissa asiakkaan asema ja oikeudet tunnutaan tietävän hyvin. Monet kertovat myös joutuneensa puolustamaan oikeuksiaan. Joissakin puheenvuoroissa yhteiskunnallinen taloudellinen tilanne on heijastunut perheelle tarjottuun apuun siten, että avohuollon palveluita on yritetty evätä kunnan rahatilanteeseen vedoten. Myös näihin tilanteisiin puheenvuoroissa otettiin kantaa.

”Niin kauan kuin Suomessa on köyhiä lapsiperheitä auttava sosiaalihuoltojärjestelmä, niin lakien mukaan on laitonta ohjata lastensuojeluun ihan vaan tuolla [toimeentulotukihakemus]perusteella.” (90)

Lastensuojelutoimiin kaivattiin yleisellä tasolla myös näissä puheenvuoroissa keskitettyä valvontaa ja yhteisiä sääntöjä. Nykyinen lastensuojelulaki on yhteiskuntamme tavoin historiansa tulosta ja se on selvästi vielä kypsymisasteella. Käytäntöjen selkiyttämistä ja yhteistä koordinaatiota kaivataan. Puheenvuoroissa toivotaan valvontaa sosiaalihuollon toimielimille ja yhteiskuntarakenteen nähdään toimimattomana. Ongelmien juuret nähdään siinä toiminnassa, joka lastensuojelujärjestelmää ohjaa, toisin sanoen yhteiskunnassa. Yhteiskuntaan toivottaisiin kehitystä, jonka jälkeen perheet voisivat elää turvassa lastensuojelun mielivallalta.

”Kun lastensuojelu toimii niin se toimii hyvin mutta sitten (...)käytetään valtaa myös hyväksi. Tarvittaisiin taho joka valvoisi sosiaalihuollon toimia.” (172)

”Minkä takia kaikki on aina omaa tyhmyyttä (...), mutta kukaan ei tartu meidän yhteiskunta rakenteeseen.” (96)

5. LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON TOIMINTATAVAT AINEISTON KERTOMUKSISSA

Tutkimuksen alkuvaiheessa esitin itselleni pääasiallisena tutkimuskysymyksenä, millaista keskustelua lastensuojelun avohuollosta käydään ja millaisia vaikutuksia näillä tukitoimilla kuvaillaan olevan perheiden kasvatustehtävässä. Aineiston keräämisen ja analysoinnin myötä tutkimuskysymykset tarkentuivat jatkuvasti ja tutkimukseni kulki luontaisesti siihen suuntaan, johon tutkimusaineisto sitä kuljetti.

Tutkimusprosessissa eri osat, kuten ongelmanasettelu, aineiston keruu, analysointi ja raportointi lomittuvat laadullisessa tutkimuksessa monella tavalla toisiinsa (Alasuutari 2011, 251). Samassa yhteydessä Alasuutari toteaa, että käytännössä tutkimuksen eri vaiheet eivät juuri koskaan etene aikajärjestyksessä, vaan usein niin, että askelta eteenpäin seuraa kaksi askelta taaksepäin, ja johonkin aikaisempaan kohtaan on palattava ja näkökulmaa tarkasteltava (emt.). Tutkimuksen taustat, aikaisempi tutkimus ja aineistolta saadut vastaukset määräävät, miten tutkimus etenee ja millainen sen raportoinnista muodostuu. Jos tutkimuskysymykset tarkentuvat tai muuttavat muotoaan matkan varrella, tutkija voi (ja hänen täytyy) palata takaisin ja haastaa itsensä uudelleen aineiston ääreen.

Myös Kiviniemi toteaa Aaltolan ja Vallin teoksessa (2007, 70), että laadullinen tutkimus on prosessi ja se kehittyy tutkijan tietoisuudessa vähitellen. Tutkimusongelma ei välttämättä ole täsmällisesti ilmaistavissa tutkimuksen alussa, vaan se täsmentyy tutkimuksen edetessä. Kiviniemi jatkaa, että ensimmäiset käsitteet eivät välttämättä ole lopullisia, mutta ne auttavat tutkijaa kehittämään tutkimusasetelmiaan eteenpäin (emt. 75).

Näin eteni myös oma tutkimukseni. Ennen varsinaista aineiston käsittelyä, analyysivaihetta, minun oli mahdotonta tietää millaisia vastauksia valitsemani aineisto minulle antaa. Tein yhtä aikaa analyysivaiheen ja aineiston huolellisen läpikäymisen yhteydessä tutkimuskysymyksiä tarkentavaa työtä. Vaikka suurin kysymys perheiden kertomista ajatuksista ja mielipiteistä on edelleen tärkein, se on saanut ympärilleen joukon muita, tarkentavia kysymyksiä.

Tärkeimpänä osana tutkimusprosessia pidän edelleen tutkijan omaa ajatustyötä. Itse työstin tutkittavaa ilmiötä jatkuvasti löytäen siitä koko ajan uusia näkökulmia. Tiedän, että toisella tavalla samaakin aineistoa käyttävä tutkija voisi rakentaa aineistosta aivan erilaisen yhteenvedon. Tärkeintä omassa työskentelyssä on se, että vaikka tutkimus kuljettaa tutkijaa jatkuvasti ja aineisto vie tutkimusta tiettyyn suuntaan, oma johdonmukaisuus täytyy säilyttää. On pidettävä kiinni siitä, mitä tutkimuksella haluaa kertoa ja pyrittävä tuohon lopputulokseen epäroimättä.

Itse toivoin tutkimuksen aluksi myös sitä, ettei se muodostuisi vain opinnäytteeksi tai pakolliseksi osaksi opintoja. Tutkimalla itseäni kiinnostavaa asiaa uskoin saavani uutta tietoa ja minulle selviäisi sellaista, mitä en ollut aikaisemmin tiennyt. Pidän tutkimuksen tekemistä oppimisprosessina, jonka aikana itsellä on lupa oppia sen lisäksi, että tuotoksena syntyy muillekin uutta tietoa. Tein siis tutkimusta pääasiassa itseäni ja omaa oppimistani varten.

Eräänä kysymyksenä pohdin myös alusta saakka sitä, millaiset ihmiset kirjoittavat keskustelupalstoille lastensuojelutuntemuksistaan? Harhaluulo siitä, että lastensuojelu kohdistuisi vain huono-osaisiin kansalaisiin, väistyi ainakin tämän tutkimuksen valossa täysin, vaikka siihen joissain puheenvuorossa viitataan. Puheenvuoroista käy kuitenkin selville, että keskustelupalstoille kirjoittavat kaikenlaiset ihmiset ja lastensuojelu koskettaa kaikenlaisia perheitä taustoista riippumatta.

Avohuollon toteutuminen aineiston kertomuksissa

Tutkimusaineistosta käy esille, että lastensuojelun avohuollon tukitoimista mainitaan kertomuksissa lähinnä perhetyö ja sosiaalityöntekijöiden tekemä työ. Useimmiten lastensuojelun työmenetelmäksi nimettiin kuitenkin vain ”lastensuojelu”.

”Lastensuojelu otti puhelimitse yhteyttä ja kysyi miten jaksan. Sanoin jaksavani hyvin. Ja puhelimen toisessa päässä henkilö sanoi, ettei tästä seuraa sen kummempaa ja toivotti hyvää jatkoa.” (4)

Aineiston puheenvuoroissa kommentoidaan lastensuojelun avohuollon tukitoimia olevan käytössä vain vähän. Perhetyö, perheneuvola ja ”sossut” mainitaan useimmin, kodin ulkopuolelle sijoittaminen, toimeentuloturva ja terapiapalvelut (fysioterapia, leikkiterapia) vain kerran. Kuntakohtaisista eroista keskusteltiin paljon ja niitä nähtiin erityisesti taloudellisissa resursseissa. Eräässä isossa kunnassa on yhden kertomuksen mukaan käytäntönä, että toimeentulotukiasiakkuuden kestäessä yli yhden kuukauden ajan lastensuojelu ottaa yhteyttä selvittääkseen perheen kokonaistilannetta ja toimeentulotukiasiakkuuden ollessa pitkäkestoista, tehdään tässä kunnassa kotikäynti kerran vuodessa.

Päivähoidon järjestäminen lastensuojelun avohuollon tukitoimena kuvattiin kertomuksissa positiivisena asiana ja niin sanottuna matalan kynnyksen palveluna. Vaikka se mainittiin keskusteluissa harvoin, siihen suhtauduttiin avoimesti. Useat perheet eivät edes kokeneet käyttävänsä lastensuojelun palvelua, jos heille oli tarjottu osa-aikaista päiväkotipaikkaa lapsen kasvatuksen tukena. Joissakin puheenvuoroissa tämä puolestaan nähtiin harhaanjohtavana toimintana, joissa perhe ei edes tiedä olevansa mukana lastensuojelussa. Tällaisen kokemuksen saaneet toivoivat, että heille näytettäisiin heistä tehdyt kirjaukset ja kerrottaisiin, mikäli heitä koskevissa asiakirjoissa mainitaan lastensuojelu. Puheenvuoroissa myös kannustettiin vaatimaan näitä kirjauksia nähtäville.

”Kodinhoidontuella olevat saavat lapsensa päiväkotiin osa-aikaiseksi menettämättä tukea. Kun hakemus menee perhetyöntekijän kautta. Jos lapsessa ilmenee [terveydellisiä tai muita perusteita] niin pääsee päiväkotiin koko päiväseksi sosiaalisilla syillä. (...) iso apu perhetyön kautta.” (157)

”Tukiperhe on ihan hyvä juttu eikä sen kummempaa lastensuojelua. Saa vanhemmatkin vähän hengähtää.”(158)

Lastensuojelulain mukaisia avohuollon tukitoimia tulisi toteuttaa ensisijaisena tukimuotona silloin, kun perhe tarvitsee tukea lasten kasvatustehtävässä. Ennen varsinaista lastensuojeluasiakkuutta avohuollollisten menetelmien vaikuttavuudesta pitäisi olla näyttöä. Vasta avohuollollisten tukien riittämättömyyden jälkeen tulisi käynnistää varsinaiset lastensuojelutoimet. Puheenvuoroista käy ilmi, että aina näin ei ole. Joissakin kertomuksissa perhettä oli lähestytty useita kertoja puhelimitse ja muulla tavoin ilman mainintaa avohuollon toimien tarjoamisesta. Tämän jälkeen postitse on tullut kirje, jossa huolen kerrotaan olevan niin suuri, että on päädytty tekemään lastensuojeluilmoitus. Tällaisen toiminnan kerrotaan aiheuttavan perheille pelkoja vastentahtoisesta huostaanotosta. Yhdellä keskustelijalla vastaava toiminta on johtanut vastentahtoiseen huostaanottoon.

”Ketään ei (...) kiinnostanut (...) auttaa ja korjata tilannetta, vaan lähes heti alkoi huostaanotolla uhkailu ja siihen painostaminen mm [kuvailua toimenpiteen toteuttamisesta ja menetelmistä ja maininta, että ilman suostumusta vastentahtoinen huostaanotto toteutetaan] poliisin kanssa ja silloin sitä vaikeampi purkaa.” (24)

”...kunnan rahatilanne on sen verran heikko että kunnollisen avun saaminen vaatii todennäköisesti lastensuojelun mukaantulon.” (148)

Joissakin puheenvuoroissa epäiltiin, että avohuollon tukitoimia toteutetaan näön vuoksi, jotta papereihin jää asiasta merkintä. Tämän jälkeen huostaanottoprosessi voidaan käynnistää sillä perusteella, että avohuollon tukitoimet ovat olleet riittämättömiä. Kuntien taloudellisten resurssien vaihteluiden mukaan on toimittu myös niin, että ensimmäisen lastensuojeluilmoituksen jälkeen perheelle on ilmoitettu, että jatkotoimenpiteisiin ei ole aihetta. Tilanteeseen on kertomuksen mukaan puututtu uudelleen vasta sitten, kun tilanne on ollut jo niin paha, että vain sijoitus tai huostaanotto on ollut mahdollinen. Tällaisissa puheenvuoroissa kritisoidaan erityisesti suomalaista järjestelmää ja lastensuojelun toimimattomuutta. Myös resurssien vähyys puhuttaa.

”Tuntuu, että tukitoimet ovat vain kirjauksia varten. Halutaan tehdä merkintä, että on tehty toimenpiteitä... (...) Tarkoituksena on vain saada merkityksi hallinto-oi-

keuteen lähteviin papereihin vaadittu lause 'avohuollon tukea tarjottu, mutta se ei ollut riittävää...' (55)

Tukimuotojen kesto aineiston kertomuksissa

Aineiston puheenvuoroista ei selviä, kuinka kauan avohuollon piirissä on oltu tai kuinka kauan erilaisia tukimuotoja on käytetty. Sen sijaan puheenvuoroissa keskustellaan siitä, miten avohuollon piiristä voi päästä pois, toisin sanoen kuinka kauan avohuollon tukitoimet voivat kestää ja miten niiden kestoon suhtaudutaan. Vain neljässä aineiston puheenvuorossa toivottiin, että apua olisi todella saanut ja että sen olisi toivottu kestävän pidempään. Näistä puheenvuoroista käy ilmi, että perhe olisi toivonut apua, mutta ei ole kokenut sitä saavansa. Apu on kenties ollut liian lyhytkestoista tai se ei ole ollut oikea-aikaista.

"Koko perhe kärsi turhaan vuosia eikä huoltamme otettu tosissaan." (6)

Toisaalta suurempaa huolta oli kertomusten mukaan aiheutunut niissä tilanteissa, joissa asiakkuutta ei ole meinannut saada katkeamaan, vaan perhe on ollut tarkkailun alla pitkään. Monet kertovat tällaisen tarkkailun jatkuneen kuukausia ja nämä kirjoittajat kokevat, että jokainen teko ja sana on tuona aikana analysoitu tarkkaan ja "etsitty syytä uuteen huoleen". Tällaista puuttumista perheet eivät koe auttamisena tai suojeluna, vaan ahdistavana ja pelottavana.

"En ole ollut asiakas enää pitkään aikaan mutta pelkään edelleen (...) En pysty enää luottamaan kehenkään ... enkä uskalla käyttää mitään virallisia palveluita, en edes mennä terveyskeskukseen. (...) Elämäni on täysin kunnossa mutta pelko vain ei katoa." (63)

Joissakin kirjoituksissa mainitaan, että pelko on suuri ja se kestää aina siihen saakka, kun perheen viimeinen lapsi tulee täysi-ikäiseksi. Usein käytetään ilmaisua, jossa lastensuojelutoimista "ei pääse ikinä irti!". Näissä tilanteissa perhe ei kertomansa mukaan ole saanut apua lastensuojelumenetelmiltä ja kokemus on ollut pelkästään negatiivinen.

Pösön (2007, 65) mukaan lastensuojelu on Suomessa samanaikaisesti yhtäältä lapsille ja perheille tarkoitettu tukipalvelu, toisaalta puuttumista yksityisinä ja ainutkertaisina pidettyihin vanhemmuus- ja perhesuhteisiin. Tämä asettaa myös lastensuojelun työntekijän kahtalaiseen asemaan. Toisaalta hänen täytyy tukea perhettä ja kuunnella ja ohjata vanhemmuudessa, mutta samanaikaisesti hänen tulee valvoa ja arvioida perheen tilannetta ja tehdä joskus raskaita

päätöksiä vastoin asianosaisten tahtoa. Tämä tehtävä ei ole helppo ja se asettaa työntekijän joskus mahdottomaan asemaan. Tämän tutkimuksen keskusteluissa ja vuoropuhelussa viranomainen, eli useimmiten lastensuojelun sosiaalityöntekijä, saa päälleen paljon kritiikkiä tehdessään näitä hankalia päätöksiä. Tämä ei liene myöskään ammattikunnan etu. Tästä näkökulmasta ajateltuna myös yksittäisen työntekijän työkuorma voi joissakin tilanteissa kasautua liian suureksi tästä syystä. Annukka Paasivirta (2012) esittää kokemustensa pohjalta hyvänä käytäntönä niin sanottua lastensuojeluilmoitusten vastaanottokeskusta. Lastensuojeluilmoitukset tulisivat (kunnasta riippumatta) yhteiseen vastaanottokeskukseen, jossa ne arvioitaisiin yhdenmukaisten kriteereiden mukaan ja niihin reagoitaisiin samoilla menetelmillä. Tällaisesta kokeilusta on Paasivirran mukaan saatu hyviä kokemuksia Vantaalla ja myös tutkimani aineiston valossa tällaisesta menetelmästä saattaisi olla apua. Näin käytäntöjä yhdenmukaistettaisiin ja perusteet toimenpiteille olisivat kaikille samat. Myös yksittäisen työntekijän vastuu tilanteen arvioimisesta poistuisi ja henkistä resurssia jäisi enemmän varsinaiseen auttamistyöhön.

Kokemus tukimuodoista aineiston kertomuksissa

Lastensuojelu jo pelkästään sanana näyttää herättävän keskustelijoissa paljon pelkoja. Pelosta suurimpana heijastuu palveluiden piiriin hakeutuminen sen vuoksi, että sen katsotaan lopulta johtavan lasten huostaanottoon. Myös aiheettomia lastensuojeluilmoituksia pelätään näissä kertomuksissa ja niiden pelossa normaaliin elämään kuuluvat kodin ulkopuoliset toimet jäävät joitakin keskustelijoilta kokonaan pois. Toisaalta lastensuojelun pelätään tunkeutuvan myös kotiin ja jotkut keskustelijat kokevat, että he eivät ole turvassa missään, vaan lastensuojelu voi puuttua perheen elämään hyvästä elämäntavasta huolimatta.

”... en uskalla käyttää julkisia terveystalouksia ollenkaan, (...) mikäli minulle tulisi taloudellisia vaikeuksia, en uskaltaisi kääntyä sosiaalitoimiston puoleen missään tapauksessa.” (68)

”...jotta minusta ei voi jäädä rekistereihin merkintöjä, jotka jossakin ongelmatilanteessa, mikäli sellainen tulisi, voisivat päätyä lastensuojelun [rekistereihin]” (68)

Useissa kirjoituksissa kuvaillaan tilannetta, jossa perheen normaaliksi kokema elämä on johtanut lastensuojeluilmoitukseen. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi lasten toistuvat itkut öisin, lapsen ylivilkkaus tai kehityksen häiriö tai lapsen oppimisen tai tarkkaavuuden ongelmat

koulussa. Näille puheenvuoroille yhteistä on se, että niissä pelätään järjestyksessään toisen ilmoituksen johtavan tahdonvastaiseen huostaanottoon. Tämä aiheuttaa kierteen, jossa ensimmäinen lastensuojeluilmoitus joudutaan todistelemaan aiheettomaksi ja jonka jälkeen elämästä pyritään tekemään niin ”täydellinen”, että uutta huolta ei kenellekään voisi syntyä. Samoissa puheenvuoroissa tuodaan esiin pelko muiden mahdollisuudesta ”tehdä vaikka ihan ilkeyttään ilmoituksen”, joka perheen on mahdotonta estää. Lisäksi puheenvuorossa todetaan edelleen, että tällaisen ilmoituksen jälkeen perheen on mahdotonta kuitata ilmoitusta pelkäksi kiusanteoksi, vaan se johtaa väistämättä toimenpiteisiin. Näitä puuttumisia puheenvuoroissa pelätään kaikkein eniten.

Yhden erityisryhmän aineiston kertomuksissa muodostavat entiset laitosnuoret, joilla on henkilökohtainen lastensuojelutausta. Tällaisia puheenvuoroja on aineistossa kuusi kappaletta. Yhdessä puheenvuorossa omalla taustalla ei nähdä olevan merkitystä, vaikka perheestä on tehty lastensuojeluilmoitus. Tämä kirjoittaja kokee, että hänen taustansa ei vaikuta asiaan, vaan samat toimenpiteet olisi tehty hänen taustastaan huolimatta. Muissa viidessä puheenvuorossa sen sijaan kuvaillaan oman taustan luovan viranomaisille ennakkoluuloja omaa vanhemmuutta ja lasten kasvatustaitoa kohtaan, jolloin lastensuojelutoimet tulevat kuin oman aikaisemman asiakkuuden seurauksena. Myös tällaisia puuttumisia pelätään ja ne koetaan ahdistavana. Eräs kirjoittaja kuvailee, että heidän perheensä elämää oma aikaisempi tausta on rajoittanut niin paljon, että perhe pelkää olla kotona sekä kodin ulkopuolella eikä ”ole turvassa missään”. Entiseltä laitosnuorelta vaaditaan kirjoittajan mukaan aivan erityisen nuhteetonta elämää ja jo lapsen normaalit sairaudet voivat käynnistää lastensuojeluprosessin.

Joillakin kirjoittajilla on suuri huoli siitä, kuinka he voivat pitää lapsensa turvassa lastensuojelulta. Useissa puheenvuoroissa kerrotaan siitä, millaisia traumoja lapseen ja koko perheeseen on jäänyt lastensuojelutoimista ja esimerkiksi tahdonvastaisista kiireellisistä ”huostauksista”, jotka on myöhemmin purettu aiheettomina. Näissä kirjoituksissa kuvaillaan lasten oireilua ja päivittäisiä kysymyksiä ”joudutaanko me taas kotoa pois”, sekä toistuvia painajaisia öisin. Puheenvuoroista haetaan vertaistukea ja omia kokemuksia jaetaan monin tavoin. Lähes kaikki aiheesta kirjoittajat kuvailevat näiden pelkojen ja asian tasaantumisen kestäneen useita vuosia. Muutamat kirjoittajat ovat hakeneet keskusteluapua jälkeensä terveydenhuollosta, mutta useimmat vakuuttavat tulevaisuudessa pysyttelevänsä kaukana kaikesta viranomaistoiminnasta, jottei se johda uusiin lastensuojelun interventioihin myöhemmin.

*”Nyt puolentoista vuoden jälkeenkin on pelko että mitä jos se alkaa uudestaan.
(...)Mietin näitä asioita joka ikinen päivä. Mietin millä pidän lapseni turvassa.”
(77)*

Perhetyö on kirjoituksissa mainituista lastensuojelun avohuollon tukimuodoista tunnetuin, ja se mainitaan aineiston 26 puheenvuorossa. Näistä 24 puheenvuorossa perhetyö nähdään tarpeettomana ja huonosti toimivana menetelmänä, jonka tarkoitus on joidenkin kirjoittajien kokemuksen mukaan vanhemmuuden tarkkailu ja siitä raportoiminen. Perhetyöntekijät eivät useiden kertomusten mukaan osallistu perheen toimintaan, vaan ”istuvat ja tarkkailevat”. Joissakin puheenvuoroissa perhetyöntekijöitä verrataan ”kotikasvatettuihin, tasapainoisiin kodinhoitajiin”, joita edelleen toivottaisiin tueksi perhetyöntekijöiden sijaan. Yhdessä puheenvuorossa sosiaalityöntekijöiden ja perhetyöntekijöiden ero linjataan hyvin selvästi ja perhetyöntekijät nähdään vielä sosiaalityöntekijääkin tarpeettomampana.

”[sosiaalityöntekijät] voivat kyllä tulla kotiimme palaverille mutta perhetyöntekijöitä emme ota.” (84)

Perhetyöntekijät kuvataan kahdessa kertomuksessa myös tarpeellisina ja perheen kasvatus-tehtävää tukevinä työntekijöinä. Näissä puheenvuoroissa perhetyö mielletään matalan kynnyksen palveluksi, joka ei ole niin tiiviisti kytköksissä lastensuojeluun. Perhetyön menetelmänä kuvataan kotiin tarjottava apu, jonka avulla perhe oppii ratkaisemaan arkielämän hankalia tilanteita ja saa neuvoja lasten kasvatukseen. Yhden kirjoittajan mukaan ”perhetyöstä on hyötynyt todella moni perhe”, eikä lastensuojelua tai perhetyötä tulisi sen vuoksi vähätellä. Perhetyöntekijä on näissä puheenvuoroissa osallistunut kodinhuollollisiin tehtäviin, esimerkiksi siivoukseen ja ruoanlaittoon ja lasten leikkeihin tai muihin toimintoihin.

Viranomaiset aineiston kertomuksissa

Avohuoltoa toteuttaviksi viranomaisiksi kertomuksissa mainitaan sosiaalityöntekijät, l. ”sos-sut”, l. ”virastotyöntekijät” l. ”lastis”, perhetyöntekijät, neuvolan terveydenhoitajat, kuraattorit, päivähoidon henkilökunta, opettajat ja lääkärit. Yleisesti ottaen puheenvuoroissa avohuollollisten tukitoimien toteuttajiksi miellettiin kaikki ne tahot, joiden kanssa perhe voi asioida saadakseen tukea kasvatustehtäväänsä.

Lähes kaikissa puheenvuoroissa viranomaiset kuvataan ylhäältä ohjaavina tahoina ja heidän tekemäänsä työtä ei haluttaisi ottaa vastaan. Eniten keskustelua herättävät sosiaalityöntekijät, ”sossut”. Lastensuojelutyön toimintakulttuuri kuvataan kokonaisuutena sosiaalityöntekijän mielivaltaisena toimintana, joka perustuu pelottelulle ja jota kukaan ei valvo. Useissa puheenvuoroissa kerrotaan, kuinka perhettä on uhkailtu asiakkuuden alussa vastentahtoisilla toimenpiteillä, muun muassa huostaanotolla. Puheenvuorojen mukaan sosiaalityöntekijät ovat ”painostaneet perheitä vapaaehtoisiin toimiin”, joista kieltäytymällä ”papereihin tulee merkintä” ja toimet jatkuvat vastentahtoisina. Monet kirjoittajat kertovat tämän vuoksi joutuneensa ottamaan ”vapaaehtoisia” tukitoimia vastaan, vaikka eivät ole sitä halunneet.

Erikssonin ja Arnkilin (2005) 1990-luvun lopulla kehittämän mallin mukaan mahdollisimman varhainen puheeksi ottaminen antaisi työntekijälle keinoja pohtia erilaisia toimintavaihtoehtoja ja niiden seuraamuksia (emt. 7). Varhainen puheeksi ottaminen helpottaisi asian käsittelyä myös asiakkaan kannalta, kun hän saisi aikaa varautua tilanteeseen. Menetelmän idea on yksinkertainen: huoli lapsen tai nuoren tilanteesta otetaan huoltajan kanssa puheeksi kunnioittavana keskusteluna (emt. 12), jossa lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi liittoudutaan, ei jakauduta ”viranomainen – vanhempi” – asetelmaan. Tällaisessa keskustelussa tulisi pohtia, millaiset asiat huolta aiheuttavat, miten suuri huoli tilanteesta on ja mitä tapahtuu, jos asiaan ei puututa. Keskustelun tulisi pysyä positiivisena ja sen aikana tulisi korostaa lapsen tai nuoren vahvuuksia.

Vastaavanlaiseen toimintakulttuuriin kannustaa myös Helminen (2006, 7-10), jonka mukaan pääpaino tulisi asettaa ongelmien ennaltaehkäisyyn ja tukea vastuullista vanhemmuutta sekä perheiden arjen sujumista ja elämänhallintaa. Ammattilaisten ja kasvattajien vuorovaikutuksen tulisi olla tasavertaista vuoropuhelua lasten hyväksi. Kuten Eriksson ja Arnkil, Helminenkin näkee avoimen keskustelun ja kannustavan suhtautumisen olevan tärkeä rakentaja yhteistyön sujumisessa ja kunnioittavalla puhetavalla tarkoitetaan molemmissa näkökulmissa sellaista käytäntöä, jossa toinen ei asetu toisensa suhteen neuvovaan asemaan, vaan päämäärä, huoli ja keinot ovat yhteisiä. Itse kuvailisin tätä eräänlaiseksi nöyryydeksi, jossa ei ole tarkoitus osoittaa omaa erinomaisuuttaan, vaan yhdessä oppien löytää ratkaisuja ongelmiin.

Monissa tämän aineiston puheenvuoroissa viranomaistoimintaa on kuvailtu määrääväksi ja ylhäältä ohjaavaksi, ei yhteistyöksi tai kannustavaksi toiminnaksi. Varsinkin vanhemmat, jotka kokevat haastetta vanhemmuudessaan, tuntevat viranomaistoiminnan heitä määräävänä ja tukahduttavana. Palveluita ei haluta tai uskalleta kertomusten mukaan ottaa vastaan, jotta ei leimauduttaisi huonoksi vanhemmaksi. Todelliseen avun saamiseen luottavat kirjoittajista vain harvat. Yhteydenotto lastensuojelun sosiaalityöntekijältä on koettu lamauttavana ja vanhemmuuteen kohdistuvana palautteena, jonka mukaan ”omat asiat on tössitty” ja rangaistukseksi perheelle on määrätty lastensuojelun puuttuminen. Puheenvuorojen mukaan lastensuojelulla on oikeus puuttua perheen elämään missä tilanteessa tahansa, eikä tästä puuttumisesta voi kieltäytyä.

Sosiaalityöntekijöiden tekemät päätökset herättävät tämän aineiston kertomuksissa runsaasti keskustelua ja puheenvuoroissa korostuu näiden päätösten ”mielivaltaisuus”. Joidenkin puheenvuorojen mukaan jopa työntekijän huono päivä voi vaikuttaa päätökseen. Muutamien keskustelijoiden mielestä ”sossut leikkivät jumalaa mielipuolisine virkatekemisineen” ja toimivat vaihtelevilla tavoilla päivästä riippuen. Sosiaalityöntekijöiden ammattipätevyyteen on myös kiinnitetty huomiota.

”Sosiaalityöntekijöitä (...) ei valvo kukaan, heitä ei saada vääristä päätöksistä vastuuseen.” (58)

Jotkut kirjoittajat kertovat siitä, että sosiaalityöntekijät ovat omissa kirjauksissaan ”jopa tehneet diagnoosia” vanhemmille. Yhden kertomuksen mukaan vanhempi on saanut kuulla omista mielenterveys- tai päihdeongelmistaan ensimmäisen kerran lastensuojelun kirjauksista. Näitä merkintöjä on kertomuksen mukaan ollut mahdoton poistaa, ja yrityksestä on seurannut merkintä ”kieltää ongelmansa”. Vastaavaa diagnosointia on yhden kirjoittajan kertomuksen mukaan tapahtunut koulun oppilashuoltoryhmässä, jossa perheen tilannetta on arvioitu useiden yhteistyötahojen kesken ilman vanhemman läsnäoloa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän kirjauksista vanhempi on myöhemmin saanut lukea omasta terveydellisestä tilastaan asioita, jotka eivät ole totta.

”Vaatikaa joka kerta nähtäville kirjauksia joita teistä on tehty. Sosiaalihuollon työntekijät [keskustelua työntekijän tekemistä virheellisistä kirjauksista vanhemman terveydentilaan liittyen] vanhemmalle joka ei ole tarpeeksi nöyrä.” (45)

”Jos vanhempi joutuu johonkin ongelmaan tai tekee jonkin (...) rikkeen, nykyään saa (...) lisärangaistuksena [tilanteeseen mukaan] lastensuojelun, jonka toimintatavat ja sekavuus murtavat kenet tahansa.” (68)

Muutamissa puheenvuoroissa keskustellaan myös siitä, millä tavalla keskustelijat ovat olleet valmiita muuttamaan omaa toimintaansa lastensuojelun puuttumisen pelossa. Jotkut kertoivat myötäilleensä lastensuojelun työntekijöiden toiveita päästäkseen tilanteesta eroon. Yksi on harkinnut sanovansa seuraavaksi sen, mitä työntekijät haluavat kuulla, jotta tilanne laukeaisi. Näistä puheenvuoroista kuultaa voimattomuus ja lannistuminen tilanteen edessä.

Luottamuspula lastensuojelun työntekijöitä ja yleensä yhteiskunnan palvelujärjestelmää kohtaan on tässä aineistossa ilmeinen. Muutamissa puheenvuoroissa lastensuojelu nähdään markkinatalouden ohjaamana toimintana, jossa huostaanottoja järjestetään taloudellisten intressien vuoksi. Näiden puheenvuorojen mukaan kunnille tulee halvemmaksi ostaa sijoituspalvelut yksityisiltä lastensuojelulaitoksilta, kuin tuottaa avohuollon palveluita omana toimintana. Suuret huostaanottoluvut puolestaan johtavat muutaman kertomuksen mukaan siihen, että perheiden luottamus ammattiauttajiin kärsii entisestään ja palveluista pyritään pysyttelemään tiukasti erossa.

Yhdessä kirjoituksessa pohdittiin myös hyvää vanhemmuutta ja mitä sillä tarkoitetaan. Kirjoittajan mielestä sosiaalityöntekijät eivät hyväksy tavallista vanhemmuutta, vaan kaikkien vanhempien pitäisi olla täydellisiä, varakkaita, koulutettuja ja kauniita. Tällaisessa kuplassa arkivanhemmuus näyttää siltä, kuin siihen tulisi puuttua ja siihen ollaan innokkaita puuttumaan. Vanhemmat eivät kirjoittajan mukaan uskalla olla vilpittömästi omana itsenään, vaan vanhemmuus vaatii roolia ja kulissia, jotta siihen ei voida puuttua. Myös tässä kirjoituksessa lastensuojelun puuttuminen määritellään vanhemman epäonnistumisen mittariksi, joka pelottaa, vaikka aihetta ei välttämättä olisi.

Avohuollon palvelut aineiston kertomuksissa

Joissakin aineiston puheenvuoroissa kuvataan lastensuojelun avohuollon tukitoimia, joista on ollut perheelle todellista hyötyä. Tätä kautta perheet kertovat saaneensa tukea kasvatustehtävässään. Palveluun oltiin joissakin puheenvuoroissa myös yleisellä tasolla hyvin tyytyväisiä ja tukitoimien nähtiin toimivan kokonaisuutena hyvin. Lapsen edun ajateltiin näissä puheenvuo-

roissa menevän kaiken edelle ja tärkeänä nähtiin se, että lapsi ja perhe voivat saada apua ja tukea muiden ajatuksista huolimatta. Tukiperhe nähtiin yhtenä tällaisena tuen muotona, joka toisaalta antaa lapselle mahdollisuuden irtautua kodista ja toisaalta tarjoaa vanhemmille ”hengähdystauon lapsesta säännöllisesti”. Näissä puheenvuoroissa lapsen kehityksen haasteet oli yleensä tiedostettu hyvin ja lapselle haluttiin apua.

Yksi kirjoittajista oli ollut itse yhteydessä lastensuojeluun saadakseen tarvitsemaansa apua. Toinen kirjoittaja harkitsi yhteydenottoa saadakseen lapsen hetkeksi avohuollon sijoitukseen oman väsymisensä vuoksi. Lapsen sijoitukseen avohuollon kautta liittyi myös häpeän tunteita, joita keskustelussa avattiin. Naapureiden kysymykset ja ihmettelyt asiaa kohtaan nähtiin häpeällisinä. Edes sukulaisille ei aina oltu halukkaita kertomaan perheen todellisesta tilanteesta, vaan lapsen käyttäytymistä ja omien voimien loppumista hävettiin, eikä sitä olisi haluttu myöntää.

Edelleen näissä kirjoituksissa kuvastuu epäonnistuminen vanhempana, jos ulkopuolista apua on omaehtoisestikin jouduttu ottamaan vastaan. Omaehtoinen yhteydenotto onkin useimmiten äärimmäinen keino saada apua perheelle ja se näyttäytyy tässä aineistossa viimesijaisena tekona, jonka jälkeen vanhemmuus on mennyttä. Tueksi ja rinnalle lasten kasvatustehtävässä lastensuojelun avohuollon menetelmistä ei tämän aineiston puheenvuorojen perusteella ole. Puntarissa ovat siis joko vanhemmuus tai lastensuojelu, mutta toistensa tukijaksi niitä ei mielletä.

Yhdessä puheenvuorossa avohuollon sijoitus nähtiin toimivana vaihtoehtona ja laitoksen mahdollisuuksia esimerkiksi lapsen rajoittamisessa kuvailtiin paremmiksi, kuin kotona. Tässä puheenvuorossa korostui näkemys, että kotona esimerkiksi nuorta ei voida pitää väkisin, kun taas laitoksessa erilaiset rajoitusmenetelmät ovat lain mukaan sallittuja. Toisessa puheenvuorossa tuotiin esiin näkemys, että antamalla lapsen avohuollon sijoituksena laitokseen, myös viranomaiset näkevät, että lapsi tarvitsee todellista apua, eivätkä ongelmat ole vain vanhemman ”kuvittelemia”.

Myös kriittisiä kannanottoja avohuollon vaikuttavuutta kohtaan esitettiin. Avohuollon tukitoimien nähtiin kriittisissä kertomuksissa olevan merkityksettömiä, eikä niistä ollut saatu toi-

vottua apua. Avohuollon koneisto näyttäytyy näissä kertomuksissa tyhjinä rattaina, jotka tekevät työtään, mutta joiden tuloksena ei synny positiivisia tuloksia.

”On hyvin kyseenalaista, voisiko ylipäätään ottaen mikään taho hoitaa sitä [lastensuojelua yleensä] niin, että kaikki olisivat tyytyväisiä.” (60)

Lastensuojelulaki itsessään tuntui aineiston puheenvuorojen perusteella olevan perheille tuttu ja sen uutta sisältöä oli selvästi luettu ja pohdittu. Monissa puheenvuoroissa kuului kuitenkin, että lakia tulkitaan viranomaisten toimesta liian ahdasmielisesti ja eriarvoisesti, jonka vuoksi sen hyvä tarkoitus vesittyy. Monilla kirjoittajilla oli sanottavaa esimerkiksi siitä, että lapsen poikkeava käyttäytyminen kuten ylivilkkaus koulussa, on johtanut lastensuojeluilmoitukseen. Eri tahojen ilmoitusvelvollisuutta pohdittiin useissa puheenvuoroissa ja yleisesti toivottiin, että perheeseen otettaisiin ensin yhteyttä suoraan sieltä, missä huoli herää, ennen kuin asiaa viedään eteenpäin sosiaalitoimen työntekijöille. Myös vapaaehtoisessa yhteydenotossa kirjoittajien kokemukset ovat olleet usein negatiivisia, vaikka yhteydenotolla on haluttu saada apua lapselle ja perheelle. Yksi kirjoittaja kuvaa tätä prosessia niin, että tällaisen jälkeen ”maine ja ihmisarvo on ikuisesti mennyttä”.

Suurimpana yksittäisenä pelon aiheena kertomuksissa koettiin se, että kun lastensuojelun piiriin on kerran joutunut, sen vaikutuspiiristä on lähes mahdotonta päästä pois. Useissa puheenvuoroissa kerrottiin peloista ja häpeästä, jotka syntyvät lastensuojeluilmoituksen jälkeisestä ajanjaksosta, jonka aikana tarkkailu edelleen jatkuu. Monet kertovat jääneensä ”vahdittavaksi” ja että heiltä tämänkin jälkeen odotetaan normaalia parempaa käyttäytymistä, jotta uutta huolta ei viranomaisille heräisi. Näissä tilanteissa vanhemmat kertovat kokevansa voimattomuutta ja painostusta ja tuntevat, että vaikka asiat korjaantuisivat, kierteestä ei silti pääse eroon. Samanlaisista tuntemuksista kertovat sekä itse apua hakeneet että ne, joista ilmoitus on tehty kodin ulkopuolelta. Kaikissa tästä kokemuksesta kertovista puheenvuoroissa pelätään tulevaisuutta ja uskotaan, että seuraava kerta johtaa huostaanottoon.

”(...) tuo painostus tuntuu todella pahalta ja ahdistavalta.” (184)

”... pelkään, että joku taho jossain seuraa minua ja perhettäni ja kohta lapset oteetaan minulta pois.” (4)

”Siitä kierteestä ei pääse eroon vaikka asiat korjaantuisi. (...) Moni ei toista kertaa soita apua.” (22)

Huolen piikkiin voi puheenvuorojen perusteella laittaa monenlaisia asioita, myös valehdella. Joissakin puheenvuoroissa epäillään, että valehtelun kohteeksi on jouduttu jopa terveysviranomaisten taholta. Eräässä tällaisessa tilanteessa perheelle on kertomuksen mukaan jälkepäin perusteltu, että ”asiat olisivat voineet olla niin”. Eräs kirjoittaja kuvaa tätä prosessia ”satuiluksi”, jossa ilmoitukseen voi antaa todellisen huolen lisäksi vilpillistä tietoa epäilyksistä, joilla ei ole todellisuus pohjaa. Koska viranomaisten vastuulla on kaikkien ilmoitusten kirjaaminen ja tilanteiden arvioiminen, jokaiseen huoleen suhtaudutaan vakavasti ja ne tarkastetaan. Kertojien mukaan tällainen ilmoitus on kenen tahansa helppo tehdä myös nimettömänä, mutta sen jälkiä on mahdotonta pyyhkiä kokonaan pois. Merkinnät pysyvät ja uudet merkinnät käynnistävät tahdonvastaisen prosessin.

”Meidänkin perheestä antoi väärää tietoa eräs virkamies (...) meni luottamus koko [järjestelmään] – jos on ’huoli’ jollain, niin valehdellakin saa (...).” (29)

Avohuollon kehitysehdotukset aineiston kertomuksissa

Lastensuojelun toimintaa kritisoidaan kokonaisuutena tässä aineistossa usein. Kuten edellä on kuvattu, lastensuojelun toimiin ollaan näissä kertomuksissa melko usein tyytymättömiä ja lastensuojelun puuttumisen perheen elämään nähdään olevan ei-toivottua noin puolessa kaikista tämän aineiston puheenvuoroista. Puheenvuorojen mukaan negatiivisia asioita ovat aiheettomat lastensuojeluilmoitukset, joita perhe pelkää itsestään tehtävän; koneiston hitaus ja byrokraattisuus, eli perheet jäävät lastensuojelun vangeiksi; lastensuojelua toteuttavien viranomaisten toimintatavat, jotka joko ovat liioiteltuja tai olemattomia; sekä todellisten asioiden hautautuminen virheellisten päätelmien alle.

Vaikka kritiikkiä esiintyy aineistossa usein, keskustelijat eivät usein esitä korjausehdotuksia lastensuojelun toimintatapoja kohtaan. Muutamissa puheenvuoroissa tällaisia yleisiä korjausehdotuksia kuitenkin tulee.

”...lastensuojeluilmoitus on huono sana, pitäisi puhua vaikkapa palvelutarpeen kartoituksesta.” (16)

Lastensuojelun toimintamenetelmille ehdotettiin yhdessä kertomuksessa erityistä tarkkailua ja seurantaa, josta vastaisi jokin tarkemmin määrittelemätön, ulkopuolinen taho. Tällä tavalla

toimintamenetelmiä voitaisiin kertojan mukaan todella kehittää ja sen ohjeistuksia voitaisiin selkeyttää ja yhdenmukaistaa. Yhtenä konkreettisenä ehdotuksena eräässä kertomuksessa esitetään eri puolille maata perustettavia puolueettomia tutkijaryhmiä, jotka pistokokein tutkisivat eri kuntien lastensuojelutoimia. Virheistä seuraisi sanktioita ja hyvät käytännöt ja toimiva työ voitaisiin palkita. Monissa puheenvuoroissa nähdään epäkohdaksi se, että lastensuojelun sosiaalityöntekijä, ”sossu”, voi tehdä päätöksensä täysin mielivaltaisesti, eikä asiakas mahda kiistanalaisessa tilanteessa asialle mitään. Hänelle ei myöskään tarjoudu tilaisuutta oikaista asiastaan tehtyjä virheellisiä päätelmiä, vaan virheellisinäkin koetut merkinnät voivat seurata häntä läpi elämän.

”Tukimuodohan ovat oikeasti tosi köyhät. [Mainitaan tukimuotona perhetyö, tuki-perhetoiminta kerran kuukaudessa sekä pieni taloudellinen tuki tarvittaessa] no ei noilla kyllä oikeita ongelmia ratkota.” (180)

Kuntakohtaisiin säästöihin viitataan kirjoituksissa jonkin verran. Jonkinlainen viittaus taloudellisista resursseista sisältyy viidennekseen aineiston puheenvuoroista. Leikkaukset ja palveluiden karsiminen heijastuvat kirjoitusten mukaan ihmisten arkeen ja oikeanlaisen avun saamiseen negatiivisesti, eikä näitä puutteita saada korjatuksi jäljelle jäävillä menetelmillä. Tällaisina negatiivisina supistuksina kirjoituksissa mainitaan koulujen erityisopetuksen vähentäminen, sosiaalityöntekijöiden puutteellinen osaaminen, erityislasten heikko tuntemus ja erityisosaamisen työntekijöiden korvaaminen asiaan perehtymättömillä työntekijöillä. Muutamassa puheenvuorossa mainitaan myös sellaiset tilanteet, joissa vanhemman sairautta ei lapsen asioita hoitavissa työryhmissä tulkita oikein ja tästä seuraa väärinkäsityksiä. Muutamilla keskustelijoilla on epäilyksiä myös lastensuojelutoimien markkinataloustumisesta, jossa asiakkuuksia ”tehtaillaan” taloudellisen hyödyn toivossa.

”...ei niitä avohuollon tukitoimia ole varaa antaa ja useimmiten ratkaisuna on lapsen väliaikainen tai pysyvä sijoitus. (...) Tämä yhteiskunta nykyään toimii jopa lastensuojeluasioissa vahvasti markkinataloudellisesti...” (183)

Puheenvuoroissa kuuluu toive suurten linjojen muutoksesta ja kritiikki kohdistuu usein ”järjestelmään”. Yksittäisissä keskusteluissa arvostellaan usein yksittäistä toimintoa tai toiminnasta vastaavaa kuntaa tai työntekijää. Parannusta toivotaan silti kokonaisuuteen. Negatiivi-

nen kohtaaminen on saattanut tapahtua kuvatuissa tarinoissa yksittäisen henkilön kanssa, jonka jälkeen koko järjestelmä leimataan toimimattomaksi tai huonosti järjestetyksi.

”Lastensuojelu on Suomessa se hallinnonala, jonka avulla (...) luodaan kontrolliyhteiskuntaa.” (75)

”Järjestelmä on mennyt niin sairaaksi, että monista hyvistä perheistä on tullut hermoheikkoja, kun lapset ovat joutuneet erotetuksi vanhemmistaan aivan mitättömistä syistä.” (18)

Jonkin verran keskustelijoita puhutti myös se, millaisena ”normaali perhe-elämä” viranomaisten toimesta nähdään ja missä kulkevat puuttumisen rajat. Viranomaisten tarjoama ”apu” koettiin ahdistavana ja ongelmaksi nimettiin ”järjestelmässä olevan jotain pahasti pielessä.” Joidenkin kirjoitusten mukaan muilla yhteiskunnan palveluiden alueilla, kuten terveydenhuoltopalveluissa, tällainen toiminta ei voisi sanktioiden seurattessa toimia samalla tavoin ”villinä” kuin lastensuojelun työ. ”Valelääkärit” saivat keskustelijoiden mielestä nopeasti lähdöt tehtävästään, kun taas epäpätevät tai muuten osaamattomiksi tulkitut lastensuojelun työntekijät saavat puheenvuorojen mukaan vapaasti jatkaa toimintaansa. Vaihtelevien ja toimimattomien menetelmien katsottiin useissa kirjoituksissa tuottavan perheille turhaa huolta ja epätoivoa.

Negatiivisesta enemmistöstä huolimatta puheenvuoroissa esitetään myös kiitosta suomalaiselle palvelujärjestelmälle ja sen toimivuudelle. Näissä puheenvuoroissa peruspalveluiden olemassaolo nähdään hyvinvoinnin rakentajana ja niiden ansiosta Suomessa on turvallista elää.

”Kyllä taas kerran pitää sanoa että onnellinen olen, että saan asua niin hienossa maassa kuin Suomi! Perheet ovat pääosin todella hyvässä hoidossa.” (182)

6. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden kokonaismäärät ovat kasvaneet jatkuvasti 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Asiakasmäärien kehitys on edelleen samansuuntainen. Vuonna 2008 jokaista sosiaalityöntekijää kohti oli keskimäärin 59 lastensuojelun asiakasta, vuonna 2009 jo 61 asiakasta. (Paasivirta 2012, 237.) Myös pitkällä aikavälillä näyttää siltä, että lastensuojelu on muuttunut perheen sisäisestä asiasta enenevässä määrin ulkoiseksi, koko yhteiskunnan yhteiseksi suojelutyöksi. Lastensuojelu on aina ollut tiukasti sidoksissa säädöksiin (Sinko 2001, 129) ja lastensuojelulain sekä – asetusten täsmennykset ovat vähä vähältä tähdänneet muutokseen, jossa toiminnan keskiössä on lapsi yksilönä, ei vanhempiensa jatkeena. Lapsuutta on alettu arvostaa elämänvaiheena, jolla on oma tärkeä merkityksensä ja jota tulee suojella. Tämä muutosprosessi on erityisesti yhteiskunnan asenteissa tapahtuva, pitkän aikavälin tulos, jossa vastuuta otetaan kaikille yhteisten palveluiden taholta. Tämä asettaa lastensuojelutyön uudenlaisen haasteen eteen, jossa sen on vastattava erityisesti yksittäisen lapsen ja perheen tarpeisiin, mutta samalla myös koko yhteiskuntaa koskeviin rakenteellisiin muutoksiin.

Sinko (emt. 131) vertailee edelleen, pitkittääkö massiivisten (avohuollon) tukitoimien tarjoaminen lapsen hätää. Avohuollollisten tukien kokeilemisen jälkeen ainoaksi toimivaksi keinoksi voi jäädä huostaanotto, jolloin paljon arvokasta aikaa on kulutettu turhaan, resursseista puhumatta. Myönteisyyteen on kuitenkin haluttu uskoa ja sen on toivottu valavan vanhempiin toivoa, voimaa ja osaamista, jolla he selviävät paremmin omasta kasvatustehtävästään. Tabu perheen ympärillä on elänyt vahvana ja idealistinen kuva perheen hyvästä vaikutuksesta lapseen on haluttu pitää vallitsevana uskomuksena kaikesta huolimatta. Biologiset perhesuhteet on nähty tärkeinä erityisesti asiantuntijoiden ajattelussa ja puuttuminen tähän luottamuksen piiriin on ollut vaikeaa. 2000-luvun lastensuojelulain avohuollollisilla muutoksilla on pyritty alentamaan kynnystä varhaisempaan puuttumiseen ja tuomaan lastensuojelu osaksi arkipäivän kasvatusta.

Nykyisen lastensuojelun yksi ydinkäsite on lapsen etu (Pösö 2012, 76). Kaiken toiminnan lastensuojelussa tai lapsen huoltoa koskevissa päätöksissä on oltava lapsen edun mukaista. Tätä suhdetta joudutaan puntaroimaan muuttuvissa ja erilaisissa tilanteissa, jossa vanhemman ja lapsen välisen etujen suhde voi olla toisistaan poikkeava tai ristiriitainen. Käsitys lapsen edusta voi myös vaihdella tulkitsijan mukaan ja joskus tämä johtaa tilanteeseen, jossa ratkaisu jää tekemättä tai se

on suorastaan ”lapsen edun” vastainen. (Ks. lisää emt. 77.) Ennen kaikkea lapsen etua määriteltäessä tulisi kiinnittää huomiota (Pösöä 2012, 81 mukailleen),

- miten lapselle turvataan tasapainoinen kehitys ja läheiset ihmissuhteet
- mahdollisuus hellyyteen, ymmärtämiseen ja ikätasoiseen valvontaan ja huolenpitoon
- taipumuksia ja toivomuksia vastaavaan koulutukseen
- turvalliseen kasvuympäristöön ja koskemattomuuteen
- itsenäistymiseen ja vastuullisuuteen
- osallistumiseen ja vaikuttamisen mahdollisuuksiin sekä
- kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimiseen.

Näiden kaikkien osa-alueiden toteuttaminen on vastuullinen ja vaativa tehtävä sekä vanhemmille että yhteiskunnalle. Nähdäkseni kumpikaan edellä mainituista ei voisi selvitä tästä tehtävästä ilman toisen apua. Vanhemmat tarvitsevat yhteiskunnan osallisuutta kasvatustehtävänsä tukemiseksi, kun taas yhteiskunta tarvitsee kasvavista lapsista koneistonsa käyttäjiä tulevaisuudessa. Päämäärien ja tavoitteiden tulisi olla yhteisiä ja lapsuuden tukemiseen tähtäviä. Tämän tavoitteen toteuttamiseksi on rakennettu kattava palvelujärjestelmä, jonka tarkoitus on yhtäältä tukea kaikkia kansalaisia universaalisti, toisaalta auttaa erityisesti niitä, jotka ovat kohdennetun tuen tarpeessa.

Tähän tutkimukseen valitun aineiston perusteella tulee mielestäni kiistattomasti osoitetuksi, että lastensuojelulaki itsessään on rakenteellisesti ja yhteiskunnallisesti tarpeellinen, mutta sen käytännön toteuttamismenetelmät vaativat vielä runsaasti kehitettävää. Tärkeimpinä pohdittavina asioina pidän aineistosta nousseita ajatuksia lastensuojelun avohuollosta ja sen tarpeellisuudesta sekä toimintamenetelmistä; vanhempien tuntemasta voimattomuudesta lastensuojelun objektina; työntekijäresurssien kahtiajakoisuudesta ja esimerkiksi puuttumisen kynnyksestä sekä; miten lastensuojelun toteuttaminen vaikuttaa vanhempien kokemaan omanarvontuntoon.

Lastensuojelun tarkoitus on turvata ja suojella lapsuutta. Siinä mielessä vanhempien toive on yhteinen: myös he haluavat suojella ja turvata omia lapsiaan ja näiden lapsuutta. Tässä aineistossa esiintyvät puheenvuorot edustavat sellaista joukkoa, jolla on halu ja tarve puolustaa lastaan tai itseään tai osallistua tällaiseen puolustavaan keskusteluun ilman omakohtaista kokemusta. Aineistossa ei toisin sanoen esiinny ainuttakaan sellaista puheenvuoroa, jossa suhtautuminen oman lap-

sen kasvatukseen olisi ollut välinpitämätöntä. On edelleen syytä palauttaa mieleen, että teen tässä johtopäätöksiä ainoastaan tämän aineiston esiin nostamista puheenvuoroista ja ne edustavat vain pientä otosta väestönosasta, jolla on jonkinlainen mielipide lastensuojelusta ja ennen kaikkea sen avoimuudesta toiminnasta.

Puheenvuorojen perusteella näyttää siltä, että lastensuojelun avoimuuden apua tarvitaan, mutta toimintamenetelmät ovat usein tilanteeseen nähden sopimattomia tai puutteellisia. Ne voivat vaikuttaa myös negatiivisella tavalla perheen arkielämään aiheuttaen pelkoja, varovaisuutta, normaaleista askareista pidättäytymistä tai ”ylivanhemmuutta”, jossa vanhemmuuden kulissia väärin ylläpidetään tai pidetään keinotekoisesti yllä. Kaikkein huolestuttavin näyttäisi olevan asiakkuuden alkuvaihe: yhteydenotto on järkytys ja saa vanhemman tuntemaan itsensä epäonnistuneeksi oman lapsensa kanssa. Monien kertomusten mukaan puuttuminen tulee perheille täytenä yllätyksenä.

Tähän ajatukseen tulee suhtautua mielestäni vakavasti riippumatta siitä, onko asia todella näin yksiselitteinen. Kilpeläisen ja Salo-Laakan (2012, 303) mukaan asiakkaat ovat parhaita asiantuntijoita mietittäessä arjen selviytymistä tukevia auttamisjärjestelmiä, hyviä käytäntöjä ja vaikuttavia palveluita. Ajan ja teknologian kehittymisen myötä asiakkaan osallisuus on jatkuvasti lisääntynyt niin, että hän on muuttunut passiivisesta vastaanottajasta aktiiviseksi toimijaksi (mm. em.305). Perusajatus on, että osallisuus on todellista vasta sitten, kun siihen liittyy valtaa vaikuttaa prosessin kulkuun (emt. 305). Tällaista valtaa ei kerrota juurikaan esiintyvän tämän aineiston lastensuojelun avoimuustyössä. Asiantuntijuutta omaa elämää kohtaan tarvittaisiin varsinkin asiakkuuden alkuvaiheessa. Kuten aikaisemmin olen tuonut ilmi, asiakkuuden alkuvaihe on hyvin merkityksellinen koko prosessin kannalta ja siihen pitäisi panostaa lastensuojelutyössä, mutta myös kaikessa muussa ihmisten kohtaamisessa. Alkuvaiheesta tulisi luoda tasavertainen: ei ylhäältäohjaava, vaan kunnioittava yhteistyösuhde, jossa asiakkaalle annetaan mahdollisuus vaikuttaa omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon.

Teknologian kehitys on lisäksi mahdollistanut sen, että asiakastiedot ovat yhä useammin sähköisesti kirjattuja. Tämä mahdollistaisi myös lastensuojelutoimien yhteydessä sen, että jokaisella asiakkaalla olisi mahdollisuus päästä lukemaan omia tietojaan. Tällaisesta kehityksestä on olemassa lukuisia viitteitä monilta muilta aloilta, kuten esimerkiksi juuri valtakunnalliseen käyttöön tuleva e-resepti terveydenhuollossa. Sosiaalityössä vastaavaa ei vielä ole käytössä, vaikka mah-

dollisuudet järjestelmän käyttöönottoon ovatkin olemassa. Tämän tutkimuksen aineistossa esiintyi usein kritiikkiä siitä, että tehtyjä kirjauksia ei ole ollut mahdollisuutta lukea. Samoin, että tehtyjä virheellisiä kirjauksia ei ole pyynnöistä huolimatta oikaistu. Sähköinen omien asiakastietojen seuranta tekisi viranomaisen - asiakas – asettelusta avoimemman ja uskoakseni vähentäisi myös vääriä tai myös esiin nousseita niin sanottuja asiattomia kirjauksia. Asiakas voisi seurata reaaliajassa tehtyä dokumentointia ja hänellä olisi koko ajan luottavainen olo siitä, että missään ei liiku häntä koskevaa tietoa, josta hän ei ole selvillä.

Toinen tarkasteltava asia on avohuollon palveluiden toteuttaminen konkreettisessa asiakastyössä ja sen herättämä keskustelu. Kilpeläinen ja Salo-Laaka (emt. 313) toteavat, että useimmiten palveluiden kehittäminen tapahtuu työntekijöiden ja ammattilaisten tarpeista ja lähtökohdista käsin. Tällöin muutokset pyrkivät hyvään ja asiakasmyönteisempään lopputulokseen, mutta toteutuksessaan ne palvelevat kuitenkin asiantuntijoiden näkökulmaa. Näin näyttäisi olevan tämän tutkimuksen aineiston perusteella myös lastensuojelun avohuollon työssä. Varsinaisilla käyttäjillä on asiasta paljon sanottavaa ja varsin kantaaottaviakin mielipiteitä, mutta asiat pysyvät silti muuttumattomina. Edes yksittäisen ihmisen antama palaute omassa asiassaan ei välttämättä tuo muutosta menetelmiin. Eräässä aineiston puheenvuorossa puhuttiin ”perhetyön harrastamasta istumisesta”, jonka ainoa tarkoitus oli arvioida vanhemman onnistumista kasvatustilanteissa. Voimme kaikki kuvitella arvioitavan henkilön tunteen tässä tilanteessa. Hänelle työntekijän kirjaamat havainnot tuskin tuovat helpotusta kasvatustehtävässä. Näin on varsinkin silloin, jos kirjaukset jäävät vain papereihin, joiden tarkoitus on arvostella henkilön kykyä vastata kasvatuksesta. Vielä pahempaa on, jos arvioitu vanhempi ei saa itse tietää, mitä hänestä ja kyseisestä tilanteesta on kirjattu.

Monesti puhutaan työn helpottamisesta ja parannuksista, niin myös sosiaalialan työssä. Lakimuutokset pyrkivät osaltaan helpottamaan työntekijöiden asemaa antamalla yhdenmukaisia toimintatapoja käytettäviin menetelmiin. Näin on myös lastensuojelun sosiaalityössä. Toisaalta on tärkeää muistaa, että sama lastensuojelulaki pyrkii suojaamaan lapsen lisäksi myös koko perhettä ja vanhemmuutta, erityisesti lapsen etua ajamalla. Vanhemmilla tulisi olla luovuttamaton oikeus omiin lapsiinsa. Tämän aineiston perusteella joissakin tilanteissa tämä oikeus kuitenkin voidaan kumota lastensuojelulain nojalla viranomaisten toimesta. Silloin lastensuojelulaki palvelee yhtä osapuolta (yhteiskunta), mutta jättää sen toisen osallisen (yksilö) vaille suojelua.

Vanhemmat tuntevat tämän aineiston kertomuksissa todellista hätää lastensa puolesta. Aineistos-
sa kuvaillaan useita tilanteita, joissa lastensuojelun toimet ovat ulottuneet koteihin, eikä niitä ole
saanut millään katkeamaan. Kun lastensuojelu on kerran astunut kodin kynnyksen yli, vanhem-
pien tehtävä muuttuu. Heidän tehtäväkseen muodostuu lasten ja perheen suojeleminen lastensuojelulta.

Sosiaalipalveluiden perimmäisenä tarkoituksena on toteuttaa oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa.
Lisäksi sosiaalipalveluihin voidaan liittää määritelmä, jonka mukaan niiden tarkoitus on rakentaa
sosiaalista ympäristöä yksilön tarpeita paremmin vastaavaksi. (Muuri & Nurmi-Koikkalainen
2006, 70; Arajärvi 2010, 151.) Samassa yhteydessä Muuri & Nurmi-Koikkalainen toteavat, että
sosiaalipalveluiden ajatukseen kuuluu, että niitä käytetään vapaaehtoisesti. Ero pakkoon perustu-
van sosiaalihuollon ja vapaaehtoisuuteen perustuvan palvelun välillä on siis melkoinen. Lasten-
suojelun avohuollon tulisi näistä kahdesta edustaa palvelua, jonka peruste on vapaaehtoinen.
Kansalaisilla on kuitenkin useiden tutkimustulosten mukaan vaikeuksia luottaa sosiaalipalvelui-
den tasapuolisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Useat myös toivovat, että heidän ei tarvitsisi
koskaan turvautua tällaisiin palveluihin (emt. 77).

Tämän aineiston puheenvuoroissa lastensuojelu edusti keskustelijoille sosiaalipalvelua, jonka
vapaaehtoisuuteen liittyy pakon leima. Lastensuojelun interventiot hyvin nopeastikin toteutettuna
ovat perusteltuja silloin, jos niiden taustalla on lapseen kohdistuva välitön uhka, eli lapsen tur-
vallisuus tai terveys vaarantuu ja tarvitaan ulkopuolista puuttumista. Näissä puheenvuoroissa ei
kuitenkaan keskusteltu kiireellisistä sijoituksista tai huostaanotoista, vaan avohuollon palve-
luista. Näihin palveluihin liittyi vanhempien tuntemaa voimattomuutta ja hätää. Avohuollon pal-
velut nähtiin kirjoituksissa pelottavina asioina, joiden seurauksena lapsi saatetaan viedä pois ko-
distaan. Vaikka lain mukaisesti avohuollon palveluista on oikeus myös kieltäytyä, tämä tunkeu-
tuminen perheen yksityisyyteen pelotti kuitenkin suurinta osaa keskustelijoista.

Näkisin myös tässä asiassa kehitettävää. Ensimmäisenä mieleeni tulee varhaisen puuttumisen
mallin mukainen kunnioittava suhtautuminen. Aivan samoin kuin mielenterveys- tai päih-
deasiakas toivoo että häntä kohdeltaisiin ominaisuuksistaan huolimatta ihmisenä, samaa toivoo
myös isä tai äiti. Vaikka varsinaisen lastensuojelun asiakkuuden kriteerit täyttyisivät, tulee asia-
kasta silti kohdella kunnioittavasti ja hänen ajatuksiaan tulee kuulla. On tärkeää kuulla ihmistä
itseään ja sitä, mitä hän toivoo ja ajattelee. Vaikka joissakin tilanteissa lapsen etu vaatisi vasten-

tahtoisia toimia, hänen vanhempiensa vanhemmuus tulisi silti säilyttää. Jos näissä tilanteissa vanhemman toivomuksia ei voidakaan enää toteuttaa, on hänellä silti tarve ilmaista omia mielipiteitään ja tunteitaan.

Jokaisella vanhemmalla on luontainen tarve puolustautua, kun häntä vastaan esitetään kritiikkiä. Erityisesti näin käy silloin, kun kritiikki kyseenalaistaa hänen taitonsa vanhempana. Sosiaalityöntekijän yhteydenotto voi nostaa tämän puolustusvietin nopeasti esille ja ensireaktio on voimaton säikähdys. Tähän alkuvaiheen hämmennykseen voisi osaltaan vaikuttaa pehmeällä lähestymistavalla ja puhuttelulla, jossa ei ole viranomaisen-asiakas – asetelmaa. Jos jo alkuvaiheen yhteydenotossa kuultaa kunnioitus toisen ihmisyyttä kohtaan, asiaa on paljon helpompi lähestyä. Tekoja ei tarvitse hyväksyä oikeaksi, mutta näiden tekojenkin taustalla on kuitenkin aina ihminen, jolla on oikeus ihmisyyteen ja oikeus tulla kuulluksi.

Lastensuojelutyötä yli 20-vuoden ajan tehneiden Tulensalon ja Ylä-Herrasen (2009) mukaan lastensuojelu on vaativaa vuorovaikutustyötä, jossa työntekijä tarjoaa tukeaan sekä lapselle että vanhemmalle. Haastavan lähtökohdan vuoksi työn menestyksellinen hoitaminen vaatii toimivaa vuorovaikutusta ja kunnioittavaa suhtautumista asiakkaaseen. Lastensuojelu on samanaikaisesti ehkäisevää ja korjaavaa, pakkoa ja vapaaehtoista, jolloin työ on sekä vaativaa että henkisesti kuormittavaa. (Emt. 22.) Lastensuojelulain menetelmät ovat toimivia vasta laadukkaassa vuorovaikutuksessa (emt. 23).

Tulensalon ja Ylä-Herrasen kuvailemaa lastensuojelutyön toteuttamista voisi kutsua ideaaliksi menetelmäksi, jollaisena lastensuojelun tulisi asiakkaille näyttäytyä. Sen tulisi olla kunnioittavaa, vuoropuheluun perustuvaa, välittävää ja sitoutunutta. Asiakkaalle tulisi syntyä tunne, että vaikeuksiensakin keskellä hän on arvostettu ja kunnioitettu vanhempi, jonka panos hänen oman lapsensa kasvattamisessa ei ole vain tärkeä, vaan korvaamaton. Kaiken toiminnan keskiössä tulisi olla hänen vanhemmuutensa tukeminen ja vahvistaminen. Ainakaan ei saisi syntyä tilannetta, että asiakas kokee olevansa puhtaasti arvioitavana niin, että hänen tekemisiään tai toimintamenetelmiään kyseenalaistetaan ilman ohjausta ja tukea.

Tässä aineistossa vuorovaikutuksen ei kaikilta osin kerrottu toteutuvan näin hyvin. Useissa kirjoituksissa kuvaillaan, miten toimintatavat sanellaan perheelle ylhäältä ja valvotaan niiden toteuttamista. Perheet kokevat valvonnan olevan kontrollia, jossa virheestä seuraa rangaistus, joka voi

olla tahdonvastaisten toimien käynnistäminen. Osittain tästä syystä sosiaalityöntekijöille annetaan aineistossa monia epäedullisia nimityksiä sekä heidän valta-asemaansa kuvataan ”mielipuoliseksi”. Perimmältään kyse saattaa olla siitä, että lastensuojelulakin tulkitaan eri tavalla sen mukaan, kuka lakia on tulkitsemassa.

Työntekijää sitoo työssään lain mukainen toimintatapa. Kuten Arajärvi (2010, 152) toteaa, julkisen toiminnan taustalla on aina laki, jota tulee noudattaa. Työntekijää lastensuojelussa sitoo vastuu siitä, että hän työssään toteuttaa lastensuojelulakia virkansa edellyttämällä tavalla. Mikäli hän jättää lain kirjaimen noudattamatta, hänen osakseen voi langeta syytös asian jättämisestä huomiotta. Samanaikaisesti lain toisella puolella on asiakas, jolle laki edustaa vanhemman oikeutta toteuttaa kasvatustehtävää. Vanhemman tulkinta laista voi olla perusteiltaan yksilöllisempi, kuin sosiaalityöntekijän, jonka on noudatettava yhdenvertaisuusperiaatetta jokaisen asiakkaansa kohdalla. Lastensuojelulaki ei erittele perheiden yksilöllisiä elintapoja, taloudellisia resursseja tai niiden kohdentamista, perheiden kasvatusmenetelmiä – lukuun ottamatta ruumiillista kurittamista, jonka laki kieltää - eikä muitakaan seikkoja, joiden valossa perheiden tilanne voi poiketa toisistaan merkittävästi.

Arajärvi (emt.) mainitsee, että työntekijän kelpoisuusehdot takaavat laadullisia seikkoja julkisessa toiminnassa. Myös tämän tutkimuksen aineistossa pätevyys/ epäpätevyys asetettiin vertailuasemaan lastensuojelun sosiaalityössä. Epäpäteviin työntekijöihin kohdistui aineistossa useimmin kritiikkiä. Olisikin syytä herättää keskustelua siitä, miten tähän vaativaan työhön saataisiin lisää ammattitaitoista työvoimaa, jonka koulutuksen sekä toimintamenetelmien yhteneväisyys loisivat pohjan toimivammalle lastensuojelutyölle.

Vanhempien kokeman voimattomuuden tunteen kuvauksia on tässä aineistossa paljon. Niitä on kuvailtu ja käsitelty myös tässä luvussa toistuvasti. Erilaisia korjaavia ja kehittäviä työmenetelmiä sekä muun muassa yhdenmukaiset laatusuosituksset lastensuojelusta yhteiskunnallisella tasolla ovat tekeillä. Onkin tärkeää keskustella siitä, millaisia vaihtoehtoja lastensuojelutyöhön olisi mahdollista rakentaa ja millaisia vaikutuksia näillä menetelmillä tulisi olemaan. Erityisen merkittäväksi näen avohuollollisen lastensuojelutyön kehittämisen, jossa hoitava ja vastuullinen vanhemmuus jatkuu. Näitä menetelmiä tulisi kehittää vanhempia tukevaksi, kunnioittavaksi ja tasavertaiseksi. Vanhempien omia menetelmiä ja kykyjä tulisi vahvistaa ja huomioida eroavaisuuksia ja erilaisuutta perheissä. Perheiden toimintakulttuuria ei tulisi pyrkiä muuttamaan yhden

standardin tai normin mukaiseksi, vaan menetelmissä tulisi voida huomioida tehokkaammin yksilöllisyys ja kunnioittaa sitä.

Mielestäni tämän aineiston puheenvuoroissa on kuultavissa kertomus, jossa vanhemmuus ja vanhemmuuden kunnioitus hukkuvat lain kirjaimen taakse. Itse lain toteuttamisessa ei sinänsä ole mitään väärää, vaikka sen toteuttamismenetelmät ovatkin usein henkilösidonnaisia. Sen sijaan toimien kohteena oleva asiakas kokee, että hän itse jää lain varjoon ja sitä toteutetaan häntä itseään kuulematta. Erityisesti tämä herättää pohtimaan, mikä tarkoitus lastensuojelulailta on? Tämän aineiston kertomuksista saa välillä kuvan, että lastensuojelulain toteuttaminen on itsetarkoitus, eikä sen tehtävä olekaan vanhemman tukeminen vanhemmuuteen. Laki ylittää inhimillisyyden kynnyksen ja pyrkimys on puhtaasti sen täsmällinen toteuttaminen.

Erityisesti hankalissa elämäntilanteissa elävien asiakkaiden ohjaaminen on haastavaa työtä. Tätä työtä tekevän tulisi omata aisti, jolla voisi tunnustella hienovaraisesti, millaiset menetelmät kullekin asiakkaalle sopivat. Joskus asiakas tulee ammattilaisen luo halutessaan vastauksen tai ohjausta johonkin tiettyyn ongelmaan. Toisinaan asiakas ei itsekään tiedä, mikä hänen ongelmansa täsmällisesti on. Samoin voi olla, jos lastensuojeluilmoitus tulee perheelle yllätyksenä: vanhempi ei välttämättä itse ole tiedostanut, että tarvitaan tukea ja ulkopuolista puuttumista. Erityisesti näissä tilanteissa työntekijän tulisi olla hienovarainen ja esittää arkaluontoinen asia kunnioitavasti. Työntekijän tulisi oikeassaolemisen sijaan tarjota arvostamista ja neuvomisen sijaan läsnäolemistä. (Esimerkiksi Mattila 2010, 124–128.) Auttamistyöhön sitoutuneiden ihmisten eettisenä velvollisuutena tulisi olla auttamisen halu. Heidän tulisi säännöllisesti pysähtyä pohtimaan, mikä todella on toiselle ihmiselle avuksi (emt. 127). Työskentely haastavien elämäntilanteiden kanssa ei saisi muodostua rutiiniksi, vaan tausta ja vastapuolen ihmisyyttä tulisi muistaa. Puuttumis- ja auttamistilanteet ovat työntekijälle jokapäiväisiä, mutta vastapuolelle usein koko elämää koskettavia asioita, joihin tulisi suhtautua sen mukaisesti.

7. LOPUKSI

Tutkimusmatkani lastensuojelun avohuoltoon on ollut antoisa ja kasvattava. Se on näyttänyt minulle yksityiskohtaisesti, millainen lastensuojelulaki on, millaiset ovat sen toimintatavat ja koko toimintakulttuuri, ketkä sitä toteuttavat ja mistä se on peräisin. Matkani aikana olen saanut tu-

tustua monipuoliseen kirjallisuuteen, jota olen välillä unohtunut lukemaan pitkiksikin ajoiksi. Väistämättä se on herättänyt myös uusia kysymyksiä, joihin vastaaminen olisi ollut houkuttelevaa, mutta vaatisi kokonaan toisenlaisen tutkimuksen. Lyhyesti sanottuna matkani tähän tutkimukseen on ollut antoisa ja nyt edessäni on oma, irrallinen yksikkönsä, joka lähtee tämän jälkeen elämään omaa elämäänsä. Olen erittäin onnellinen ja samalla haikea.

Aloittaessani tätä tutkimusta, minulla oli kalpea aavistus siitä, millainen lopputuloksesta muodostuisi. Olin tehnyt joitakin oletuksia aihepiiristä ja siitä, mihin suuntaan tutkimusta ohjaan. Matkan varrella huomasin kuitenkin, että useimmiten asiat menivät omalla painollaan johonkin uuteen ja tuntemattomampaan suuntaan. Löysin uusia, kiinnostavia näkökulmia, mielenkiintoisia teoksia, pohdintoja synnyttäviä artikkeleita sekä luonnollisesti median herättämiä ajatuksia maamme lastensuojelujärjestelmästä. Joissakin tilanteissa asetuin asiakkaan asemaan pohtimaan sen toimivuutta, toisinaan mietin asioita työntekijän näkökulmasta. Olen vakuuttunut, että kummastakaan näkökulmasta katsottuna suomalainen lastensuojelulaki tai sen paikka hyvinvointijärjestelmässämme ei ole yksinkertainen asia. Se tuottaa päänvaivaa molemmille, enkä pysty varmuudella sanomaan, kummalle enemmän. Tässä tutkimuksessa ääneen pääsee asiakkaan näkökulma, mutta työntekijän näkökulmasta toteutettu tutkimus voisi tuoda toisenlaista tietoa asiaan ja muuttaa käsityksiä aivan erilaiseksi.

Olen koko ajan nauttinut tämän tutkimuksen tekemisestä. En ole kokenut sitä ahdistavana tai raskaana, enkä ole pelännyt sen jäävän polkemaan paikalleen. Tämän uskon johtuvan siitä, että aihepiiri on itselleni läheinen ja tutkimuksen toteuttaminen on ollut minulle tärkeää. Olen pohtinut asioita monista näkökulmista, selvittänyt epäselviä asioita ja hionut esitystapoja. Samalla olen antanut tutkimuksen johdattaa minua eteenpäin sitä mukaa, kun se on ollut luontevaa. Joinkin päivinä ajatus ei ole virrannut paperille asti, joten niinä päivinä olen keskittynyt enemmän asioiden pohdiskeluun. Toisinaan taas teksti tuntui liukuvan paperille lähes ajatusta nopeammin, jonka vuoksi seuraavana päivänä saatoin poistaa osan kirjoitetusta. Uskoakseni tämä on tutkijalle tyypillinen tapa tuottaa raporttia; itse en ainakaan missään vaiheessa huolestunut, ”kuuluuko tämän mennä näin?”.

Tämän tutkimuksen edetessä mielessäni on alkanut yhä voimakkaampana itää ajatus aiheen tutkimuksen jatkamisesta tai sen täydentämisestä jollakin läheisellä tai rinnakkaisella aihepiirillä. Tietääkseni tämä on pienessä mittakaavassa ainutlaatuinen tutkimus, eikä vastaavasta näkökulmasta ole juurikaan koostettua tietoa. Olen edelleen sitä mieltä, että asiakkaiden ajatuksia ja ko-

kemuksia sekä tunteita tulisi niin tässä, kuin muissakin palvelujärjestelmämme osissa ottaa enemmän huomioon. Asiakkaan tulisi oikeasti saada äänensä kuuluviin. Ei riitä, että asiakaspalautetta kysellään vuosittain ja saaduista tuloksista tehdään tilasto, jossa epäkohdat näkyvät. Se ei riitä siksi, että asioille ei tapahdu mitään. Miksi kerätä palautetta, jos sitä ei hyödynnetä? Asiakkailta kerättyä palautetta tarvitaan mielestäni tuomaan selkeitä ja konkreettisia korjausehdotuksia niiden tahojen tietoon, jotka näitä palveluita rakentavat. Siihen tarvitaan lisää empiiristä tutkimusta, jonka tulokset ovat hyödynnettävissä toimintakenttiin heti, eivätkä jää pelkiksi numeroiksi. Toivoisin, että tuleva lastensuojelun tutkimus keskittyisi edelleen lastensuojelun määrittämiseen yhteiskunnallisessa kontekstissa ja toisi asiakaskunnalle lisää tietämystä lastensuojelun kentästä. Toivoisin myös, että tutkimuksellisuudella pyrittäisiin lisäämään asiakaskunnan luottamusta palveluun. Valitettavasti näen, että työntekijänäkökulmasta toteutettuna tätä tulosta ei voida saavuttaa. Tarvitaan siis asiakaslähtöistä tutkimusta ja näiden tutkimusten tulosten julkistamista laajempaan käyttöön.

Eräänä hyvin helposti toteutettavana ja käytännöllisenä kehityskohteena näen tässä tutkimuksessa esille nousseen asiakkaan kunnioittavan kohtaamisen. Sitä tulisi tehostaa. Se ei vaadi lisäresursseja, ainoastaan asennemuutosta. Kaikkien asiakaspalvelijoiden koulutuksessa asiaa voitaisiin lisätä ja harjoitella. Myös työyhteisöissä asiaan voitaisiin kiinnittää enemmän huomiota. Toisaalta työntekijöiden työmäärän tasaaminen lisääisi osaltaan työssä jaksamista ja voisi vaikuttaa myös asiakaspalvelun vaikutelmaan. Kiireetön asiakaspalvelija on luultavasti inhimillisempi kuin kiireinen ja asiakkaan saama kokemus voisi kiirettä vähentämällä olla mielekkäämpi. Muutokset asiakasmyönteisempään palveluun voidaan saada aikaiseksi ottamalla asiakas tasavertaisena mukaan suunnittelu- ja toteutustyöhön omassa asiassaan.

Toinen tärkeä havainto on se, kuinka lastensuojelun avohuoltoa toteutetaan. Ylipäänsä, kuinka perheen tilanteeseen puututaan ja missä kulkee puuttumisen kynnys. Yhdenmukaiset menetelmät ja tarttumapinnat tulisi määritellä pikaisesti. Valtakunnalliset laatukriteerit auttavat luultavasti tähän, samoin aika. Kun asiat mukautuvat käyttöön, ne vakiinnuttavat tapansa. Avohuollossa tulisi kuitenkin aina muistaa sen tarkoitus perheitä tukevana menetelmänä, jonka perusteena on vapaaehtoisuus. Sellaisena sitä tulisi myös kehittää ja vakiinnuttaa edelleen. Kynnys avun saamiseksi tulisi laskea niin alas, että palveluiden saaminen ei leimaisi, vaan se kuuluisi kaikille. Lastensuojelua ja lastensuojelun avohuoltoa tulisi myös käsitteinä avata enemmän ja kenties tarkastella niiden nimitystä enemmän nykypäivään sopivaksi. Lapsiperheiden palvelutarpeen kartoitus

ja lapsiperheiden yksilöllinen tuki lienee sellaisia termejä, joiden palvelua kuka tahansa olisi valmis ottamaan vastaan.

Viimeisenä, vaan ei vähäisimpänä, tulee vielä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden esiin nostaminen. Tässä aineistossa tähän ammattiryhmään kohdistuu paljon kritiikkiä. Se on ymmärrettävää siksi, että tämä ammattiryhmä joutuu joskus tekemään sellaisiakin päätöksiä, jotka asettuvat vastakkain vanhempien mielipiteiden kanssa. Ammattiryhmä on kuitenkin erittäin tarpeellinen. Sen arvostusta pitäisi edelleen nostaa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä tekee tärkeää työtä, jonka tavoite on lapsuuden suojeleminen. Myös vanhemmat ovat saman asian takana. Kun näiden kahden ryhmän keskinäisiin toimintamenetelmiin saadaan yhdenmukaisuus, voidaan uusia ja toimivampia käytäntöjä soveltaa hienosti sekä ennaltaehkäisevien lastensuojelutoimien että varsinaisen lastensuojelun toimintakentässä.

8. Lähdeluettelo

- Aaltola, Juhani & Valli, Raine. 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä; PS-Kustannus.
- Aaltola, Juhani & Valli, Raine. 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Alasuutari, Pertti. 2001, 3. painos. Laadullinen tutkimus. Jyväskylä; Gummerus.
- Alasuutari, Pertti. 2011, 4. uudistettu painos. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Arajärvi, Pentti. 2010. Avuton julkisen ja yksityisen muutoksessa. Teoksessa Pääseekö asiakas oikeuksiinsa? Sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuoliset tekijät – työryhmä. Raportti III. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Bardy, Marjatta (toim.). 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik. 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes oppaita 60.
- Erkkilä, Raija. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) 2008. Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Eronen, Tuija. 2007. Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Viitattu 11/2012. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/2f272051-7b88-4b1c-b0b6-55b1c3bee3e/2000-luvulla%20julkaistu%20lastensuojelututkimus%202007.pdf>
- Eronen, Tuija. 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa – narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Väitöstutkimus. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta. 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Granfeld, Riitta. 2006. Pahasta kirjoittaminen. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hakala, Juha T. 1999. Graduopas. Helsinki; Gaudeamus.
- Heikkinen, Hannu. 2007. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 2007. Jyväskylä; PS-Kustannus.
- Heinonen, Hanna, Väisänen, Antti & Hipp, Tiia 2012. Miten lastensuojelun kustannukset kertyvät? Lastensuojelun keskusliitto.

Helminen, Jari (toim.) 2006. Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hyvärinen, Matti. 2006. Kerronnallinen tutkimus (verkkojulkaisu). Julkaistu kotisivuilla www.hyvarinen.info.

Hyvärinen, Matti. 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.). Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 11/2012. <http://www.uef.fi/tiedon-jaljilla/lastensuojelu>

Kananoja, Aulikki, Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo. 2010. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Kilpeläinen, Arja & Salo-Laaka, Marja. 2012. Asiakasosallisuus teknologistuvassa palvelujärjestelmässä. Teoksessa Pohjola, Anneli, Kemppainen, Tarja & Väyrynen, Sanna (toim.). Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Kiviniemi, Kari. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine. 2007, 70–85. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Viitattu 11/2012. Svenlin Anu-Riina, väitöstutkimuksen suunnitelma. Alho-Konu Sirkka, väitöstutkimuksen suunnitelma. <http://www.chydenius.fi/tutkimus/yhteiskuntatieteet/sosiaalityon-tutkimus/hankkeet/-tekeilla-olevat-vaitostutkimukset>

Lapsiasiavaltuutettu. Viitattu 11/2012. www.lapsiasia.fi; lausunnot 2011.

Lastensuojelulaki. L13.4.2007/417.

Lastensuojelun keskusliitto. Viitattu 3/2013. www.lskl.fi; tiedottaa, tiedotusvälineille, tiedotteet 2.10.2012.

Löytönen, Teija. 2004. Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohdat (verkkojulkaisu). www.xip.fi/tutkija/0402.htm

Mahkonen, Sami. 2010. Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita.

Mattila, Kati-Pupita. 2010. Asiakkaana ihminen. Työnä huolenpito ja auttaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Moilanen, Johanna. 2006, 149–164. Mentorointi ja sukupolvityö ehkäisevän lastensuojelun käytäntöinä. Teoksessa Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus

Muuri, Anu & Nurmi-Koikkalainen, Päivi. 2006. Sosiaalipalvelut ja piiloutuva oikeudenmukaisuus. Teoksessa Riittävät palvelut jokaiselle. Näkökulmia yhdenvertaisuuteen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Stakes.

Niskanen, Sirkka. 2009, 3. painos. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Rovaniemi; Lapin yliopistokustannus.

Paasivirta, Annukka. 2012, 234–252. Miten tullaan lastensuojelun asiakkaaksi? Vastaanottoryhmillä apua nopeasti ja oikea-aikaisesti. Teoksessa Strömberg-Jakka, Minna & Karttunen, Teija (toim.) Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pohjola, Anneli, Kääriäinen, Aino & Kuusisto-Niemi, Sirpa (toim.) 2010. Sosiaalityö, tieto ja teknologia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva 1987. Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Puonti, Annamajja, Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.). 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Vantaa; Johtamistaidon opisto.

Pösö, Tarja. 2007. Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino.

Pösö, Tarja. 2012. Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena. Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Räsänen, Pekka, Antila, Anu-Hanna & Melin, Harri. 2005. Tutkimus menetelmien pyörteissä. Jyväskylä; PS-Kustannus.

Räty, Tapio. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita.

Räty, Tapio. 2010. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Prima Oy.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puustniekka, Anna. 2006. KvaliMOT – Menetelmäopetuksen tietovaranto (verkkojulkaisu). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

Satka, Mirja. 1994, 261–339. Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa Jaakkola Jouko, Pulma Panu, Satka Mirja & Urponen Kyösti. Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historiaa. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Sinko, Päivi. 2001. Lastensuojelu, juridisoituminen ja lapsen oikeudet. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.). Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.

Sosiaaliportti – verkkopalvelu. 2/2013. www.sosiaaliportti.fi.

Strömberg-Jakka, Minna & Karttunen, Teija (toim.). 2012. Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu. (toim.). 2012. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Taskinen, Sirpa. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYPro Oy.

Teperi, Juha, Vuorenkoski, Lauri, Manderbacka, Kristiina, Ollila, Eeva & Keskimäki, Ilmo (toim.) Riittävät palvelut jokaiselle. Näkökulmia yhdenvertaisuuteen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Helsinki:Stakes.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. Viitattu 3/2013. www.thl.fi; tilastot ja rekisterit, lapsuus ja perhe, lastensuojelu.

Toivonen, Timo. 1999. Empiirinen sosiaalitutkimus. Filosofia ja metodologia. Porvoo: WSOY.

Tulensalo, Laura & Ylä-Herranen, Tiina. 2009. Avoimen dialogin ja verkostotyön mahdollisuudet lastensuojelussa. Teoksessa Tanskanen, Ilona & Timonen-Kallio, Eeva (toim.). Lastensuojelun hyvät käytännöt. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Oppimateriaaleja 44.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2009, 9., uudistettu laitos. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Yesilova, Katja. 2009. Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus.